

**TÜRKİYE'DEKİ YABANCI SERMAYE
YATIRIMLARI VE MADENCİLİK
SEKTÖRÜ ÜZERİNE UYGULAMA**

Lütfiye ALTINBAŞ

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Doç. Dr. Yusuf TOPAL

Haziran, 2013

Afyonkarahisar

TC
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRKİYE'DEKİ YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI
VE MADENCİLİK SEKTÖRÜ ÜZERİNE UYGULAMA

Hazırlayan
Lütfiye ALTINBAŞ

Danışman
Doç. Dr. Yusuf TOPAL

AFYONKARAHİSAR 2013

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “ Türkiye’deki Yabancı Sermaye Yatırımları ve Madencilik Sektörü Üzerine Uygulama” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça ’da gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

.../.../2011

Adı SOYADI

İmza

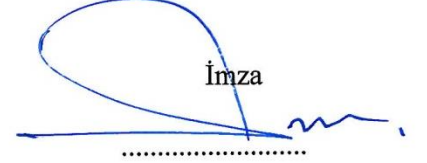

TEZ JÜRİSİ KARARI VE ENSTİTÜ ONAYI

JÜRİ ÜYELERİ

Tez Danışmanı : Doç.Dr. Yusuf TOPAL

Jüri Üyeleri : Doç.Dr. Oğuzhan AYDEMİR

: Doç.Dr. Harun CANSIZ

İmza

.....

.....

.....

İşletme Anabilim Muhasebe ve Finansman Bilim Dalı yüksek lisans öğrencisi Lütfiye ALTINBAŞ'ın "**Türkiye'deki Yabancı Sermaye Yatırımları ve Madencilik Sektörü Üzerine Uygulama**" başlıklı tezini değerlendirmek üzere 17.06.2013 günü saat 10:00'da Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca yukarıda isim ve imzaları bulunan jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek kabul edilmiştir

Prof. Dr. Selçuk AKÇAY
MÜDÜR

ÖZET

TÜRKİYE'DEKİ YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI VE MADENCİLİK SEKTÖRÜ ÜZERİNE UYGULAMA

Lütfiye ALTINBAŞ

AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İŞLETME ANABİLİM DALI

Haziran 2013

Danışman: Doç. Dr. Yusuf TOPAL

Bir ekonomide üretim araçlarının toplamını artırmak için yatırım yapılır. Bu yatırımlar kimi zaman ülkenin mevcut sermayesi ile gerçekleştirilirken kimi zamanda dışarıdan sağlanan kaynaklarla yapılmaya çalışılır. Dışarıdan sağlanan yatırımlar ülke ekonomisi için yerinde, zamanında ve uygun şekilde kullanıldığında olumlu sonuçlar doğurur. Gelişmekte olan ülkeler son yıllarda yabancı sermaye çekebilmek için yatırımcılara büyük kolaylıklar sağlamaktadırlar. Yabancı sermaye yatırımları gidecekleri ev sahibi ülkeyi seçerken öncelikle kendi çıkarlarına göre hareket edip daha sonra dolaylı olarak ülke çıkarlarına hizmet etmektedirler.

Bu çalışmanın amacı; yabancı sermaye yatırımları ve madencilik sektörünün karakteristik özelliklerini inceleyip doğrudan yabancı sermayenin maden sektöründeki firmaların finansal performansına etkisini belirlemek, bu firmaların yatırım yapmasında etkili olan faktörleri incelemek ve firmaların yatırım yapmadan önceki beklentilerini karşılayıp karşılayamadığını ölçmeye yöneliktir. Bu amaç doğrultusunda yapılan istatistikî değerlendirme sonucunda; madencilik sektörüne gelen doğrudan yabancı sermaye yatırımları ev sahibi ülkedeki şirketlerin gelişmesine, yeni pazarlara ulaşmasına, vergisel avantaj elde etmesine, istihdam sağlamasına ve işletmelerin mali performanslarının iyileşmesine katkı sağladığı görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yabancı sermaye, maden ve madencilik, doğrudan yatırım

ABSTRACT

AN APPLICATION ON THE FOREIGN STOCK INVESTMENTS IN TURKEY AND MINING INDUSTRY

Lütfiye ALTINBAŞ

**AFYON KOCATEPE UNIVERSITY
THE INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF BUSINESS ADMINISTRATION**

June 2013

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Yusuf TOPAL

Investments serve the purpose of enhancing the production tools within a given economy. They are carried out by the available stocks of the countries as well as external resources. Externally-financed investments bring about favorable consequences for the national economy provided that they are planned in a pertinent, timely and appropriate manner. Recently, developing countries have been offering remarkable conveniences to the investors for the sake of attracting foreign stocks. While choosing a host country for them, foreign stock investors mind their benefits principally. They serve for the host country's benefits in an indirect way.

This research seeks to examine the characteristics of foreign stock investments and mining industry, to determine the impact of the direct foreign investments on the financial performances of the firms, within the context of mining industry. It aims to examine the factors affecting the probability of the firm's investments and to measure whether or not the firms achieve their expectancies about their investments. The statistical evaluation, executed in accordance with these motives, shows that direct foreign stock investments on the mining industry contribute to the development of the firms within the host country, their accession into new markets, acquisition of some advantages on taxes, employment opportunities, and amelioration of their financial performances.

Keywords: Foreign capital, mine and mining, direct investment

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
YEMİN METNİ.....	i
TEZ JÜRİSİ KARARI VE ENSTİTÜ ONAYI	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER.....	v-x
TABLolar LİSTESİ	xi-xii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xiii-xiv
KISALTMALAR DİZİNİ	xv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI VE ÇOK ULUSLU ŞİRKETLER

1. TÜRKİYEDE'Kİ YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI

1.1. YATIRIMIN TANIMI	3
1.2. YABANCI SERMAYE TANIMI VE TÜRLERİ	3
1.2.1. Uluslararası Portföy Yatırımları	5
1.2.2. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları	5
1.3. ÇOK ULUSLU ŞİRKETLER.....	6
1.3.1. Çok Uluslu Şirketlerin Yapısı.....	7
1.3.2. Çok Uluslu Şirketlerin Dünya Ekonomisine Katkıları	7
1.4. DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARININ YAPILIŞ ŞEKİLLERİ ..	9
1.4.1. Joint Venture (ortak girişim) Tanım ve Açıklanması.....	9

1.4.2. Şirket Birleşmesi	10
1.4.3. Stratejik Birleşme	11
1.4.4. %100 Şeklinde Kurulan Yabancı Sermayeli Şirket.....	11
1.5. DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARININ TEORİK	
ÇERÇEVESİ	12
1.5.1. Monopol Avantajlı Teorisi.....	12
1.5.2. Oligopolistik Tepki.....	13
1.5.3. İçselleştirme Teorisi	14
1.5.4. Oli Paradigması.....	15
1.6. DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARININ BİR ÜLKEYE	
GİRİŞ İÇİN ARADIKLARI KRİTERLER VE GİRİŞ YÖNTEMLERİ..	16
1.6.1. Çok Uluslu Şirketlerin Yatırım Kriterleri	16
1.6.1.1. Yerel Piyasanın Özellikleri	16
1.6.1.2. Piyasaya Giriş	17
1.6.1.3. İşgücü.....	17
1.6.1.4. Yerel Para Birimi	17
1.6.1.5. Sermaye ve Kar Transferi.....	18
1.6.1.6. Fikri Mülkiyet Haklarının Korunması.....	18
1.6.1.7. Ticaret Politikaları.....	19
1.6.1.8. Devlet Düzenlemeleri.....	19
1.6.1.9. Vergi Oranları ve Teşvikler	20
1.6.1.10. Politik İstikrar.....	20
1.6.1.11. Makroekonomik Politika Çerçevesi	20
1.6.1.12. Altyapı / Destek Hizmetleri	21
1.6.2. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Giriş Yöntemleri ..	21

1.7. DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARINI BELİRLEYEN	
ÇEKİCİ VE İTİCİ GÜÇLER.....	21
1.7.1. Yatırımcı Ülkenin İtici Güçleri.....	21
1.7.2. Ev Sahibi Ülkenin Çekici Güçleri.....	22
1.8. DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARININ EKONOMİK	
ETKİLERİ	22
1.8.1. Olumlu Ekonomik Etkileri	23
1.8.2. Olumsuz Etkileri	24
1.9. DÜNYA'DA YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI	25
1.9.1. ABD	25
1.9.2. Avrupa Birliği Ülkeleri	25
1.9.3. Japonya	26
1.9.4. Afrika	26
1.9.5. Latin Amerika ve Karayipler	27
1.9.6. Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleri	27
1.9.7. Türkiye.....	30
1.10. TÜRKİYE'DE DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI ...	32
1.10.1. Türkiye'de Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu.....	32
1.10.2. Türkiye'nin Ekonomik ve Demografik Yapısı.....	34
1.10.3. Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımını Etkileyen Faktörler ...	35
1.10.3.1. Büyük ve Büyümekte Olan İç Pazar	35
1.10.3.2. Rekabetçi İşgücü	35
1.10.3.3. Benzersiz Konum	36
1.10.3.4. Gelişmiş Altyapı.....	36
1.10.3.5. Yasal Çerçeve	36

1.10.3.6. Siyasi istikrar.....	37
1.10.3.7. Yüksek Borçlar ve Bütçe Açıkları	37
1.10.3.8. Enflasyon ve Gelir Dağılımı	38
1.10.3.9. Yasal Hakların Korunması	39
1.11. 1980'DEN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE'DE DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARININ TARİHSEL GELİŞİMİ.....	39
1.11.1. 1980 – 2000 Arası	39
1.11.2. 2000 Sonrası	42
1.12. YABANCI SERMAYE YATIRIMLARININ SEKTÖREL DAĞILIMI ...	43
1.12.1. Madencilik sektörü	46
1.12.2. Hizmetler sektörü.....	46
1.12.3. İmalat Sektörü	47
1.12.4. Tarım Sektörü	47
1.12.5. Enerji Sektörü.....	47
1.13. TÜRKİYE'NİN DAHA FAZLA YABANCI SERMAYE ÇEKEBİLMESİ İÇİN YAPMASI GEREKENLER	48

İKİNCİ BÖLÜM

MADENCİLİK SEKTÖRÜ VE YABANCI SERMAYE

1. MADENCİLİKLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER

1.1. MADEN VE MADENCİLİK	49
1.1.1. Hukuki Tanımı.....	49
1.1.2. Bilimsel Tanımı ve Diğer Terimler.....	50
1.2. MADENCİLİK SEKTÖRÜNÜN DİĞER SEKTÖRLERDEN AYRILMASINI SAĞLAYAN FARKLARI	50
1.2.1. İçsel Özellikleri	51

1.2.2. Dışsal özellikleri	51
2. DÜNYA MADENCİLİK SEKTÖRÜ	
2.1. GENEL GÖRÜNÜM	51
2.2. ÜRETİM.....	53
2.3. TÜKETİM	54
2.4. TÜRKİYE 'DE MADEN MEVZUATI.	57
2.4.1. Anayasa	57
2.4.2. 3213 Sayılı Maden Kanunu.....	58
2.5. MADEN MEVZUATININ VE YASASININ GENEL YORUMU VE GÖRÜŞLER	59
2.6. TÜRKİYE 'DE MADENCİLİK VE DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE İLE ETKİLEŞİMİ VE MADENCİLİK SEKTÖRÜ ÜZERİNE ETKİLERİ.....	59
2.6.1. Türkiye 'de Madencilik.....	60
2.6.2. Türkiye 'deki Başlıca Madenler	63
2.6.2.1. Doğal Taşlar	63
2.6.2.2. Bor Mineralleri.....	64
2.6.2.3. Krom Cevheri.....	65
2.6.2.4. Bakır Cevheri.....	66
2.6.3. Türkiye 'deki Madencilik Sektörünün Türkiye Ekonomisindeki Yeri	67
2.6.3.1. 2011 Maden İhracatına Genel Bakış ve Ekonomiye Katkıları	69
2.6.3.2. Maden İhracatındaki Beklentiler.....	70
2.6.4. Madencilik Sektöründe Yabancı Sermaye	70

2.6.4.1. Türkiye'deki Doğrudan Yabancı Sermayeli Maden Şirketlerinin
Bölgelere Göre Dağılımı ve Diğer Sektörler Arasındaki Payı .. 72

2.6.5. Doğrudan Yabancı Sermayeli Yatırımcıların Türkiye 'deki Sektörlere

Yatırım Projeleri 76

2.6.5.1. Maden Sektörünün DYSY Projelerindeki Yeri ve Diğer Sektörler
Arasındaki Payı 78

2.6.6. Türkiye'deki Madencilik Sektöründeki Sorunlar, DYSY Üzerine

Etkileri ve Bunlara İlişkin Çözüm Önerileri 81

2.6.6.1. Maden Sektörünün Sorunları ve Bunlara İlişkin Çözüm Önerileri
..... 82

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

**TÜRKİYE'DEKİ YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI VE MADENCİLİK
SEKTÖRÜ ÜZERİNE UYGULAMAYA YÖNELİK ALAN ARAŞTIRMASI**

**1. DOĞRUDAN YABANCI SERMAYENİN MADEN SEKTÖRÜ ÜZERİNE
ETKİSİ**

1.1. ÇALIŞMANIN AMACI..... 86

1.2. YÖNTEM VE METODOLOJİ..... 86

1.3. ANKET VERİLERİ VE FREKANS DAĞILIMLARI 87

1.3.1. Ki - Kare Analiz Sonuçları 91

**1.3.2. %100 Yabancı Sermayeli Olmayan Firmaların Ki -Kare Analiz
Sonuçları.....103**

1.3.3. Yabancı Ortağın Beklentisinin Karşılama Önem Düzeyi 110

SONUÇ..... 115

KAYNAKÇA..... 117

EK..... 122

TABLolar LİSTESİ

Sayfa

Tablo 1. Uluslararası Doğrudan Yatırım Sermaye Girişlerinin Ükelere Göre Dağılımı.....	28
Tablo 2. Uluslararası Doğrudan Yatırım Sermaye Girişlerinin Sektörel Dağılımı.....	29
Tablo 3. Kuruluş Türlerine Göre Uluslararası Sermayeli Şirketlerin Sayısı.....	30
Tablo 4. Doğrudan Yabancı Sermayeli Şirketlerin Türkiye’deki Sektörlere Dağılımı	31
Tablo 5. Türkiye’deki Uluslararası Sermayeli Şirketlerin İllere Göre Dağılımı ...	32
Tablo 6. Yıllara Göre Hükümetin Borç Durumu	38
Tablo 7. 1980–1999 Yılları Arası Türkiye’deki Yabancı Sermaye Hareketi.....	41
Tablo 8. 2000 -2011 Yılları Arası Türkiye’deki Yabancı Sermaye Hareketi.....	43
Tablo 9. Türkiye ‘de Sektörlere Göre Yabancı Sermaye Dağılımı.....	45
Tablo 10. Ükelere Göre Maden Üretim Oranı.....	53
Tablo 11. Ükelere Göre Maden Tüketim Oranı.....	54
Tablo12. Yabancı Sermaye’nin Sektörel Dağılımı	72
Tablo 13. Yabancı Sermayeli Şirketlerin Yatırım Projeleri	77
Tablo 14. 2011 Yılındaki DYSY’lı Projelerinin Sektörel Dağılımı	79
Tablo 15. Uluslararası Sermayeli Şirketlerin Yatırım Projelerinin Sektör Dağılımı	81
Tablo 16. Vergisel Avantajdan Yararlanma	92
Tablo 17. Ülkedeki Mevcut Sanayi İşletmelerinin Yatırım Fırsatı Vermesi.....	93

Tablo 18. Ülkenin Yabancı Sermaye Yatırımlarına Yaklaşımının Olumlu Olması	94
Tablo 19. Türkiye'de İşçilik Ucuz.....	95
Tablo 20. Pazar Payının Büyüklüğü.....	96
Tablo 21. Türkiye'deki Hammadde Fiyatları Ucuz.....	97
Tablo 22. Madenlerin Kolay Ve Ucuz İşletilebilir Olması	98
Tablo 23. Girdi Maliyetlerinin Düşük Olması.....	99
Tablo 24. Madenlerin stratejik önemi	100
Tablo 25. Kalifiyeli İş Gücünün Yeterli Düzeyde	101
Tablo 26. Altyapı Olanaklarının Diğer Ülkelere Göre Daha İyi Olması	102
Tablo 27. Ekstra Yatırım Sermayesi Bulmak	103
Tablo 28. Mal Satış İskontosu	104
Tablo 29. Verginin Yükünün Değişimi	105
Tablo 30. Teknoloji Transferi Sağlama Amacı	107
Tablo 31. Teknik Bilgi Sağlama Amacı	108
Tablo 32. Yabancı Ortağın Beklentisinin Karşılama Önem Düzeyi.....	110
Tablo 33. Ülkedeki Politik İstikrar Mevcut	111
Tablo 34. Ülkedeki İç Ulaşım Olanakları Yeterli Düzeyde	112
Tablo 35. Ülkedeki Halkın Yabancılara Karşı Yaklaşımı Olumlu	112
Tablo 36. Ülkedeki Sağlık Ve Eğitim Kuruluşları Yeterli Düzeyde	113
Tablo 37. Verimli Üretim Beklentisini Karşıllanması	114

ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa
Şekil 1. Yabancı Sermayenin Sektörel Dağılımı 1992–2010	47
Şekil 2. ABD, AB ve Türkiye’deki Kişi Başına Düşen Maden Tüketim Miktarı. 55	55
Şekil 3. 2011 Yılı Maden İhracatımızda İlk 10 Ülke.....	56
Şekil 4. 2011 Yılı Maden İhracatımızın Aylara Göre Dağılımı.....	62
Şekil 5. 2011 Yılında Ülkemizin En Fazla İhraç Ettiği Maden Ürün Grupları.....	63
Şekil 6. 2011 Yılı Ürünlerine Göre Doğal Taş İhracatı.....	64
Şekil 7. Son 5 Yıllık Bor İhracatımız	65
Şekil 8. Son Beş Yıllık Krom Cevheri İhracatımız	66
Şekil 9. Son Beş Yıllık Bakır İhracatımız.....	67
Şekil 10. Marmara Bölgesi Yabancı Sermayeli Şirketlerin Sektörel Dağılımı....	73
Şekil 11. Ege Bölgesi Yabancı Sermayeli Şirketlerin Sektörel Dağılımı.....	73
Şekil 12. Akdeniz Bölgesi Yabancı Sermayeli Şirketlerin Sektörel Dağılımı.....	74
Şekil 13. Karadeniz Bölgesi Yabancı Sermayeli Şirketlerin Sektörel Dağılımı ...	74
Şekil 14. İç Anadolu Bölgesi Yabancı Sermayeli Şirketlerin Sektörel Dağılımı..	75
Şekil 15. Doğu Anadolu Bölgesi Yabancı Sermayeli Şirketlerin Sektörel Dağılımı	75
Şekil 16. Güneydoğu Anadolu Bölgesi Yabancı Sermayeli Şirketlerin Sektörel Dağılımı	76
Şekil 17. Firmadaki Yabancı Ortağın Payı	87
Şekil 18. Firma Yabancı Ortağının Menşei	88
Şekil 19. Yabancı Ortağın Yöneldiği Olduğu Maden Türü.....	88

Şekil 20. Yabancı Ortağın Yatırım İzni Aldığı Yıl	89
Şekil 21. Mevcut yatırımdan Önce Yabancı Ortağın Türkiye İle Olan İş İlişkisi..	89
Şekil 22. Gelecek yıllarda Yabancı Ortağın Türkiye'ye Yatırım Kararı.....	90
Şekil 23. Firmanın Çalışan Sayısı	90
Şekil 24. İşletmenin Türkiye'deki Ortaklık Şekli	91
Şekil 25. Firmalarda Yabancı Ortağın Payına Göre Vergisel Avantajdan Yararlanma.....	92
Şekil 26. Firmalarda Yabancı Ortağın Payına Göre Ülkede Yatırım Fırsatı Bulması	93
Şekil 27. Firmalardaki Çalışan Sayısına Göre Ülkenin Yabancı Sermaye'ye Yaklaşımı	94
Şekil 28. Firmalardaki Çalışan Sayısına Göre Ucuz İşçilik Beklentisi	95
Şekil 29. Firmalardaki Çalışan Sayısına Göre Pazar Payının Büyüklüğü	96
Şekil 30. Firmadaki Yabancı Ortağın Menşesine Göre Hammadde Fiyatlarının Ucuzluk Beklentisi	97
Şekil 31. Maden Türlerine Yönelmede Kolay ve Ucuz İşletilebilirliğin Önem Düzeyi	98
Şekil 32. Maden Türlerine Yönelmede Girdi Maliyetlerinin Düşük Olması.....	99
Şekil 33. Maden Türlerine Yönelmede Madenin Stratejik Önemi.....	100
Şekil 34. Maden Türlerine Yönelmede Kalifiyeli İş Gücünün Yeterli Düzeyde Olması.....	101
Şekil 35. Maden Türlerine Yönelmede Alt Yapı Olanaklarının Diğer Ülkelere Göre Daha İyi Olması Beklentisi.....	102
Şekil 36. Firmanın Yabancı Ortağının Payına Göre Ekstra Yatırım Sermayesi .	104
Şekil 37. Firmalardaki Yabancı Ortağın Payına Göre Mal Satış İskontosu	105

Şekil 38. Firmadaki Yabancı Ortağın Payına Göre Vergi Yüğü	106
Şekil 39. Firmadaki Yabancı Ortağın Menşesine Göre Teknoloji Transferi Sağlama	107
Şekil 40. Firmadaki Yabancı Ortağın Menşesine Göre Teknik Bilgi Sağlama	108

KISALTMALAR DİZİNİ

AR&GE	: Araştırma Geliştirme
ÇED	: Çevresel Etki Değerlendirmesi
ÇUŞ	: Çok Uluslu Şirketler
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
DYSY	: Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları
İMİB	: İstanbul Maden İhracatçılar Birliği
MTA	: Maden Teknik Arama Genel Müdürlüğü
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı

GİRİŞ

Gelişen bilgi ve iletişim teknolojileri ile birlikte, küreselleşmenin de bir sonucu olarak sermayenin dünya genelinde dolaşımı özellikle son on yılda önemli derecede hızlanmıştır. Belli alanlarda sınırların ortadan kalktığı günümüzde, işletmeler ana merkezlerinin bulunduğu ülkeler dışında da rahatlıkla üretim, dağıtım ve satış faaliyetlerini gerçekleştirebilmek üzere yabancı sermaye yatırımlarında bulunabilmektedir. Yabancı yatırımlar özellikle tasarruf yetersizliği yaşayan ülkeler açısından önemli katkılar sağlamaktadır. Gelişmiş ülkeler açısından ise atıl sermayenin kullanılması ve ilave getiri sağlaması söz konusu olmaktadır.

Doğrudan yabancı yatırımlar; bir ülkede yeni bir firmanın kurulması, mevcut yabancı firmaya ilave yapılması ya da o ülkede mevcut bir firmanın satın alınması nedeniyle uluslararası düzeyde ortaya çıkan sermaye akışını ifade etmek amacıyla kullanılan bir kavramdır. Doğrudan yabancı sermayenin en önemli özelliği bu tür sermaye akımlarının yabancı portföy yatırımlarına benzememeleridir. Bu tür yatırım harcamaları reel bir üretim biriminin kontrolünü elde tutarlar. Doğrudan yabancı yatırımların, diğer finansman kaynaklarına göre daha pozitif etkiler sağladığı düşüncesiyle gelişmekte olan ülkeler doğrudan yabancı yatırımları ülkelerine çekmeye yönelik bir takım özendirici tedbirleri uygulamaya koymuşlardır. Yabancı sermayeyi çekmek isteyen ülkeler, genellikle yabancı sermayeyi ödemeler dengesini sağlamak, ülke içerisinde sağlıklı bir rekabet ortamı oluşturmak, ülkeye yeni teknolojiler kazandırmak, know-how getirmek, gelişmiş ve sermaye ihraç eden ülkelerin politik ve ekonomik desteğini sağlamak gibi etkilerden faydalanmak istemektedirler (Çapraz ve Demircioğlu, 2003: 11).

Bu çalışmanın amacı; doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının Türkiye 'deki yabancı ortaklı maden işletmeleri üzerine etkilerini incelemek, bununla birlikte yabancı sermayenin bir ekonomiye girerken hangi amaçlar doğrultusunda o ekonomiye girdiğini, yatırımcının beklentilerini karşılayıp karşılamadığını belirlemeye yöneliktir. Bu amaç doğrultusunda Türkiye'deki ortak girişim şeklindeki işletmeler ile % 100 yabancı sermayeli işletmeler ele alınarak bu firmalara anket uygulanmıştır. Çalışmanın birinci bölümünde doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının tanımı, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının yapılış şekilleri,

avantaj ve dezavantajları, yatırım sebepleri, dünyadaki yabancı sermaye yatırımları ve doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını etkileyen faktörler üzerinde durulmuştur.

İkinci bölümde, madencilik sektörü ile ilgili genel bilgilerden, dünyadaki madencilik sektöründen, sektördeki yasal düzenlemelerden ve yabancı sermayenin sektöre girişinden bahsedilmektedir. Son bölümde ise çalışmanın amacı, çalışmada kullanılan yöntem ve metodoloji hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca Türkiye’de bulunan yabancı sermayeli maden işletmelerine uygulanan anket çalışmasından elde edilen veriler ortaya konulmuş ve değerlendirmeleri yapılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI VE ÇOK ULUSLU ŞİRKETLER

1. TÜRKİYEDE'Kİ YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI

1.1. YATIRIMIN TANIMI

Yatırım; bir ekonomide herhangi bir dönem içerisinde sermaye stokunu, yani üretim araçlarının toplamını artırmaya yönelik yapılan harcamalardır. Ayrıca yatırım gelecekteki bu harcamaları artırabilmek güncel tüketimi kısmayı gerektirir. Harcamaların yatırım niteliğini kazanması için yeni bir sermaye malının sağlanmasına veya üretim kapasitesini artırmaya yönelik olması gerekir. Sermaye stokunda meydana gelen değişiklikler **net yatırımdır**. Net yatırım pozitif olabileceği gibi, eksi değerde olabilir (Karluk, 2002: 745).

Yatırım harcamalarının bir bölümü de **yenileme yatırımlarıdır**. Mevcut sermaye stokundaki aşınma ve eskimeleri ya da sürekli değişen teknolojiye ayak uyduramayan sermaye mallarının değer kaybını gidermeyi amaçlayan yatırımlardır. Ayrıca yapılan bu harcamalar, mevcut sermaye stokundaki yenilemeleri ve teknolojik bakımdan yeni sermaye malları sağladığı için üretim kapasitesinde net bir artışa yol açar. Net yatırımları ile yenileme yatırımlarının toplamı **brüt yatırımı** verir (Karluk, 2002: 746). Bununla birlikte bir harcamanın yatırım olabilmesi için yeni bir kuruluş olması gerekmektedir. Örneğin mevcut bir hastanenin satın alınması yatırım sayılmaz. Çünkü mevcut bir hastanenin yönetiminin el değiştirmesinden ibarettir. Bunun yanında yatırım olabilmesi için yeni bir hastanenin kurulması gerekmektedir (ansiklopedik sözlük).

1.2. YABANCI SERMAYE TANIMI VE TÜRLERİ

Yabancı sermaye, bir ülkedeki mevcut sermaye stokuna başka bir ülkenin sahipliğini ifade eder. Yani yabancı sermaye alan bir ülke, aslında geri ödemek üzere başka ülkelere mali ya da teknolojik kaynakları ekonomisine katmaktadır.

Hazine Müsteşarlığının 2002 yılında yayımlanan yabancı sermaye raporunda yer alan tanıma göre yabancı sermaye:

- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nca alım satımı yapılan konvertibl döviz ve efektif cinsinden nakdi sermayeyi,
- Yabancı sermayeli kuruluşlarda, yabancı gerçek ve tüzel kişilerin hissesine tekabül eden kâr, temettü, satış, tasfiye ve tazminat bedelleri ile lisans, know-how, teknik yardım, yönetim ve franchise anlaşmaları karşılığında ödenecek meblağların, dış kredi anapara ve faiz ödemelerinin transferi veya transfer edilebilir değerleri,
- Makine, teçhizat, alet ve bu mahiyette mallar, makine aksamı ve malzeme ile Hazine Müsteşarlığı'nın sermaye payı olarak kabul edeceği meblağları,
- Patent ve ticari marka gibi fikri haklardan müsteşarlıkça kabul edilenleri, İfade eder (T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü Yabancı Sermaye Raporu, 2002: 10).

OECD'ye göre ise yabancı sermaye:

- Yabancı yatımcının şirketin dağıtılmayan ve yatırıma tekrar aktarılan kazançlardaki payını,
- Yabancı yatımcının nakit veya aynı sermaye yoluyla ana şirketten hisse ve borç senetleri (kısa, orta ve uzun vadeli borç senetleri) alımını,
- Yabancı yatımcının şirkete sağladığı kredileri,
- Yabancı yatımcının şirketten nakit dışı makine ve üretim hakları alımlarını,
- Yabancı yatımcının sağladığı ticari ve diğer kredileri içermektedir (T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü Yabancı Sermaye Raporu, 2002: 11).

Uluslararası sermaye yatırımları **banka kredileri**, **portföy yatırımları** ve **doğrudan yabancı sermaye yatırımları** şeklinde üç grupta toplanır.

1.2.1. Uluslararası Portföy Yatırımları

Bir ülkenin para ve sermaye piyasaları tarafından çıkarılan, hisse senedi ve tahvil gibi finansal araçların uluslararası sermaye piyasaları tarafından satın alınması şeklinde yapılan yatırımlardır (Salvatore, 2001: 400). Portföy yatırımlar kısa süreli yatırımlardır. Çünkü yatırımcılar ülkeler arası döviz kuru ve faiz oranlarının arasındaki farklılıklardan yararlanarak kâr sağlama amacı gütmektedir. Ayrıca bu tip yatırımlar ülkedeki ekonomik ve siyasi dalgalanmalara karşı çok duyarlıdır. Herhangi bir olumsuz durumda, örneğin kriz halinde ülkeyi çok çabuk terk edebilirler. Bu yüzden az gelişmiş ülkelerde gelişmekte olan ülkelere göre daha az tercih edilirler (Seyidoğlu, 2003: 630). Örneğin; Asya krizinde görüldüğü gibi portföy yatırımın ürkekliği nedeniyle, tehlike altında bulunan ekonomi veya mekanı terkiyle birlikte geride alt üst olmuş bir ekonomi bırakabilir (Batmaz ve Tekeli, 2009: 9).

1.2.2. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları

Bir şirketin, ana merkezinin bulunduğu ülkenin dışında diğer ülkelere üretimini yaymak ve kazanç elde etmek için, ticari amaç doğrultusunda diğer ülkelerde üretim tesisi kurmak veya mevcut üretim tesisleri satın almasını ifade eder (Seyidoğlu, 2003: 718). Doğrudan yabancı sermayenin birçok tanımı bulunmaktadır. OECD normlarına göre ise bir ülkede yerleşik kişi veya kurumların kendi ülkeleri dışındaki diğer ülke ekonomilerinde çıkar ve kazanç elde etmek için yaptığı uzun dönemli yatırımlardır (OECD, 1996: 7).

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve portföy yatırımlarının bir birinden ayırt edebilmenin çeşitli yolları vardır. Aralarındaki en önemli fark vadelerinin farkıdır. Portföy yatırımları DYS yatırımlara göre daha hareketli, geçici ve değişkendir. Gelişmekte olan ülkeler için portföy yatırımları yeni istihdam ve refah yaratarak ülkenin kalkınmasında da rol oynar. Fakat uluslararası yatırımcılarının beklentileri yeteri kadar karşılanmadığında bu fonlar hiç vakit kaybetmeden ülkeyi terk eder. Bunun aksine DYS yatırımları ise ülkeyi terk etmesi çok daha zordur (Globalization Differences Between Portfolio and Direct Investment). Önemli sayılabilecek diğer bir fark ise; DYS yatırım yapan yatırımcının karar alma, yatırım, üretim sürecini kontrol yetkisine sahiptir. Portföy yatırımlarında ise böyle bir kontrol

yetkisine sahip değildir. Doğrudan yatırımlarda yatırımcı, üretimi artırıcı nitelikleri olan makine donanımı, iş gücü, işletmecilik bilgi ve becerisini gibi etkenler ile de katkı sağlayabilir. Portföy yatırımlarında ise tek katkısı sermayesidir (Batmaz ve Tekeli, 2009: 9).

Vade açısından DYSY uzun vadeli yatırımlar olduğu için kısa vadede geriye dönüş imkânı bulunmamaktadır. Bu yüzden doğal olarak uzun vadeli politik ve ekonomik istikrar DYSY için önemli bir rol oynamaktadır. Portföy yatırımları ise yüksek mobiliteye sahip ve daha likit olduklarından finansal krizlerin doğmasına yol açabilir (Batmaz ve Tekeli, 2009: 10).

1.3. ÇOK ULUSLU ŞİRKETLER

Çok uluslu şirket doğrudan yabancı sermaye yatırımı yaparak en az iki ülkede gelir getiren aktif değerlere sahip olan veya bunları kontrol eden, dolayısıyla kaynak ülke dışında mal ve hizmet üreten özetle uluslararası üretim yapan firmadır (Karluk, 1997: 184). Diğer bir ifadeyle birden fazla ülkede katma değer yaratan faaliyetleri kontrol eden ve bu yatırımları yöneten şirketlerdir. Bu tip şirketlerin uluslararası dereceleri faaliyette buldukları ülke sayıları ile doğru orantılıdır. Yani ne kadar çok ülkede faaliyet gösteriyorlarsa o kadar çok uluslararasılaşmış oluyorlar.

Bu tip şirketlerin ilk ortaya çıkışında 16. ve 17. yüzyıllarda faaliyet gösteren Hollanda ve İngiltere kökenli şirketler etkili olmuştur. Örnek olarak SİNGER şirketinin, 1855 yılında bir Fransız şirketine dikiş makinesi üretme lisansı vermiş ve 1867 yılında Glasgow' da yurt dışında ilk fabrikasını kurmuştur. 1979 yılında ise Westinghouse şirketi Paris'te fren üretmek için küçük bir atölye kurmuştur. Bugünkü anlamda çok uluslu şirketlerin ortaya çıkışı ise 1950 li yıllarda başlamıştır. Bunun birinci nedeni, teknolojiye büyük çaplı gelişmelerin olmasıdır. Jet yolcu uçağının icat edilmesi, haberleşmede daha hızlı ve ucuz yolların bulunması, Uluslararası posta hizmetlerin hızlanması gibi yenilikler şirketlerin küresel anlamda faaliyetlerini kolaylaştırmışlardır. Çok uluslu şirketlerin güçlenmesinin ikinci nedeni ise Uluslararası politik, ekonomik ve siyasi dengelerde yaşanan değişikliklerdir. Savaş sonrası galip ülkeler barış ortamını sürekli kılmak için politik ve ekonomik koşulların yaratılması için büyük çaba harcamışlardır.

Çok uluslu şirketlerin özelliklerini genel olarak şu şekilde sıralanabilir:

- ÇUS' ta şirketin sahipliği en az iki ülkeye aittir.
- Ana şirketin toplam aktifleri ile dışarıdaki aktiflerinin oranı ÇUŞ' un çok ulusluluk derecesini verir.
- Düşük işletme maliyeti ile çalışmak
- Diğer ülkelerde faaliyetlerini sürdürürken oluşturulan küresel ağlar içinde mamuller birer Uluslararası bir birleşim biçimindedir.
- Üretim aşamaları bakımından daha çok olgunlaşma dönemindeki ürünlere yönelirler.
- Son zamanlarda yapıları bakımından küçülmeyi seçmektedirler
- İthal ikameci kalkınma modeli yatırımlarında önemli bir etkidir.
- Gittikleri ülkelerin içişlerine karışmaktan kaçınmazlar.
- Farklılaştırma üstün pazar teknikleri ve fiyat politikaları ile yerli üreticilere nazaran daha geniş pazarları ele geçirme olanağına sahiptir (Batmaz ve Tekeli, 2009: 14–15).

1.3.1. Çok Uluslu Şirketlerin Yapısı

Bu tip şirketler ana şirket ve bu ana şirkete bağlı şirketlerden oluşmaktadır. Ana şirket kuruluşun karar merkezidir. Tüm sistemin hedefleri ve yapılacak faaliyetlerin kararı ana şirket tarafından verilir. Örneğin, ülke seçimi, büyüklük, üretim miktarı, bağlı şirketin ne üreteceği, bağlı şirketler arasındaki girdi ve çıktıları transferleri gibi stratejik kararlar bu ana şirket tarafından alınır.

Bağlı şirketler ise farklı ülkelerde yer alırlar. Bağlı şirketlerin bazıları hem üretim hem de pazarlama üstlenirken, bir kısmı sadece pazarlama fonksiyonunu ya da finansal bir fonksiyon üstlenirler. Bağlı şirketler ülkeler arası sermaye, teknoloji, yöneticilik ve çıktı transferlerini gerçekleştirmek için ana şirketle sürekli ilişki içerisindedir.

1.3.2. Çok Uluslu Şirketlerin Dünya Ekonomisine Katkıları

Çok uluslu şirketler, Uluslararası faktör transferleri vasıtasıyla dünya ekonomik yapısına olumlu ve olumsuz olarak birçok katkıda bulunurlar.

Çok uluslu şirketlerin olumlu katkılarına bakacak olursak:

- Dünya ticaretinin artmasına katkı sağlarlar.
- Gelişmeyi finansa ederler.
- Uluslararası borçların finansmanına yardımcı olurlar.
- Ticaretinin önündeki tarife gibi engelleri kaldırarak, serbest ticaretin gelişmesine katkıda bulunurlar
- AR&GE' ye verdikleri önem ile teknolojik yeniliklerin gelişmesinde yardımcı olurlar.
- Az gelişmiş ülkelere gelişmiş teknolojiyi tanıtırlar.
- Üretimi teşvik etmek yoluyla ürün maliyetini azaltırlar.
- İstihdam yaratırlar.
- İşçilerin eğitimini teşvik ederler.
- Üretimin uluslararasılaşması vasıtasıyla satış imkânlarını yaygınlaştırırlar.
- Pazarlama ustalıklarını ve kitlesel reklamcılık metotlarını dünya çapında yayırlar.
- Milli gelir ve ekonomik gelişmeyi artırır, az gelişmiş ülkelerin modernizasyonunu kolaylaştırırlar.
- Gelir ve refahı artırırlar.
- Devletlerarası barışçıl ilişkilerin savunucusu olurlar.
- Ulusal sınırlamaları kaldırarak, Uluslararası ekonominin, kültürün ve Uluslararası ticareti yöneten kuralların küreselleşme sürecini hızlandırırlar.

Birçok olumlu etkisinin olması yanında olumsuz etkileri de bulunmaktadır.

Olumsuz etkilerine bakacak olursak:

- Şirketin ana ülkesinde işlerin kaybına ve dolayısıyla istihdamın azalmasına neden olurlar.
- Üretimin yabancı ülkelere kayması sonucu, merkez ülkedeki vasıfsız ve yarı vasıflı işçiler karşılaştırmalı üstünlüklerini kaybederler.
- Rekabet ve serbest girişimi azaltan oligopolistik kümeleşmeleri artırırlar.
- Ev sahibi ülke içindeki sermayeyi artırır, yerel endüstrileri yatırım sermayesinden yoksun bırakırlar.

- Borçlu yaratır ve zayıf olanı borcu sağlayana bağımlı hale getirirler.
- Ürünlerin üretimini tekelleştirirler.
- Az gelişmiş ülkelere uygun olmayan teknolojiyi ihraç ederler.
- Üçüncü dünya ülkelerini birinci dünya ülkelerinin teknolojilerine bağımlı hale getirirler.
- Az gelişmiş ülkelerdeki yavru endüstrilerin ve yerel teknik uzmanlaşmaların gelişmesini engeller.
- Enflasyona katkıda bulunacak kartellerin yaratılmasına ortak olurlar.
- Emek rekabetini piyasadan uzaklaştırarak istihdamı azaltırlar.
- Çalışanlara verilen ücretleri sınırlarlar.
- Uluslararası piyasalarda elde edilebilir hammaddelerin arzını sınırlarlar.
- Zengin, fakir uluslararasıdaki uçurumu genişletirler.
- Yerel elitlerin refahını, fakirlerin aleyhine arttırırlar.
- İstikrar ve düzen adına baskıcı rejimi desteklerler (Batmaz ve Tekeli, 2009: 16–17).

1.4. DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARININ YAPILIŞ ŞEKİLLERİ

Ülkemize gelen doğrudan yabancı sermayenin şirketlerle kurduğu ortaklık ilişkilerine ve ortaklık şekillerine baktığımızda; joint venture, şirket birleşmesi, stratejik birleşme ve %100 yabancı sermayeli şirket şeklinde oluştuğunu görmekteyiz (Uzun, 2008: 8).

1.4.1. Joint Venture (Ortak Girişim) Tanım ve Açıklanması

Dünyamızda ekonomik gelişmeler sonucu hızla büyüyen küreselleşme ve rekabet gücü yaşanabilir ekonomik zenginliğe ulaşmayı zorlaştırmıştır. Bundan dolayı da yerli ve yabancı yatırımcılar stratejik ittifak yapmak zorunda kalmışlardır. Şirketler bilgi ve sermayesini birleştirerek ortak bir ekonomik amaç için bir araya gelerek joint venture adı altında bir ortaklık oluşturmuşlardır (Dayınlarlı, 1999: 13).

Joint venture açıklayacak olursak; İki veya daha çok ortağın, kendi faaliyetlerini sürdürürken, belli bir işi görmek üzere sürekli veya geçici olarak bir şirket kurup bu şirkete kendi işletmelerinden teknik, mali ve ticari destek sağlamaları üzerinde anlaşmalarıdır (Dayınlarlı, 1999: 51).

Ülkemizde yaygın olarak kullanılmasına rağmen joint venture anlaşmalarını tamamen düzenleyen bir yasa bulunmamasına karşın literatürde; Yasal ve iktisadi açıdan bağımsız birden fazla gerçek veya tüzel kişinin, belirli bir işi yada süreklilik arz eden faaliyeti, ticari ortaklık kurarak veya böyle bir ortaklık söz konusu olmaksızın gerçekleştirmek ve kazanç elde etmek amacıyla bir sözleşme çerçevesinde bir araya gelmeleri ve o faaliyetin rizikolarını her biri müteselsilen sorumluluk altına girerek üstlenmeleridir. Şeklinde tanımlanmıştır (Ulaş, 2003: 57).

Ülkemizde joint venture giriş ve gelişmelerine bakacak olursak; Ülkemiz ekonomik politikalarının değişmesi, liberalleşme hareketiyle ithalat ve ihracata getirilen kolaylıklar ve yabancı yatırımcıların sermaye girişlerinin kolaylaştırılması ve teşvik edilmesi sonucunda yabancı sermayeli kuruluşlarla joint venture şeklinde ortaklık kuruluşları yapılmaya başlanmıştır (Dayınlarlı, 1999: 225).

Ülkemizde ilk olarak joint venture şeklindeki ortaklıklar 1980’li yıllardan itibaren inşaat sektöründeki büyük projelerin gerçekleştirilmesi amacıyla stratejik bir iş birliği şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Ortak girişimler yerli ve yabancı sermayeli firmalara bazı yararlar sağlamaktadır.

Bu yararları bakacak olursak:

- Yabancı şirketler gelişmiş teknolojilerini yerel şirketlere getirirler
- Yerli ortağın katkısı ile yabancı bir piyasaya giren yabancı sermaye daha az risk almış olur.
- Hem yerli hem yabancı şirketler açısından maliyetleri düşerek kaynak bulma kolaylığı ve teknolojik üstünlük sağlar. Böylelikle diğer şirketlerle rekabet açısından oldukça bir üstünlük sağlamış olur.¹

1.4.2. Şirket Birleşmesi

Şirket arası birleşmeler yabancı bir ülkede ticari faaliyette bulunmanın en kısa yoludur. Daha büyük ekonomiye sahip şirketlerin daha düşük maliyetle mevcut teknolojiye ulaşmayı sağladığı bir yatırım çeşididir.

Şirketler arası birleşmelerde taraflar birbirlerinden bağımsız değildirler. Çalışma ve uyumları oldukça basit olmasına karşın ayrılmaları oldukça zordur.

---

¹ <http://www.kobitek.com>, 01.11.2004: 1

Uluslararası yatırımcı bu şekilde sermayesi ile birlikte teknolojisini işletme bilgi ve becerisini ülkeye sokmaktadır. Bu yatırımlarda yerel firmaların yaşamalarını ve rekabet etmelerini sağlamaktadır (Seyidoğlu, 2003: 722).

1.4.3. Stratejik Birleşme

Şirketlerin hisse senetlerini değiştirmek mal ve hizmet üretmek için kurduğu ortaklık çeşididir. Geliştirme ve araştırma masraflarının yüksek olduğu ve piyasa girişte zamanlamanın önemli olduğu ileri teknoloji ürünler için daha kullanılışlı bir yaklaşımdır (Corupbekov, 2005: 37).

1.4.4. %100 Şeklinde Kurulan Yabancı Sermayeli Şirket

Yurt dışında yerleşik kişi veya kuruluşlar Hazine Müsteşarlığı Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğüne verilen izin dahilinde ve bu izine uygun ana sözleşme metninin Türkiye Ticaret Sicil Gazetesinde ana sözleşme metni yayımlandıktan sonra belirtilen konularla sınırlı olmak kaydıyla her türlü mal ve hizmet üretimine yönelik sanayi, ticari, zirai ve diğer konularda faaliyet gösterebilir.

%100 yabancı sermayeli şirketler yatırım yapacakları ülkeye yatırım yapmadan önce yapacakları yatırım için en uygun ortamı ve zamanı seçmek için araştırma işlemi yaparlar. Bu da bir nevi maliyetleri artırıcı durum yaratır. Şirketler genelde %100 yerine daha önce o ülkede faaliyet gösteren yerli veya başka yabancı uyruklu şirketlerle işbirliği yapmayı tercih etmektedir.

%100 yabancı şirketlerin kuruluş aşamalarına ve yapması gerekenlere baktığımızda ise

- Fizibilite etüdünün hazırlanması, gerekli ön iznin alınması gerekmektedir.
- Ana sözleşmenin hazırlanması
- Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'na kuruluş için müracaat edilmesi
- Ticaret siciline müracaat, tescil ve ilan işleminin gerçekleşmesi
- Vergi Dairesine müracaat edilmesi
- Kanunen kullanılması zorunlu olan defterlerin tasdiki
- Şirket kuruluş izin belgesinin tarihini müteakip en geç 3 ay içerisinde 5. Maddede belirtilen şekilde bir şirket kurulacak ve şirket kuruluşunun ilan edildiği Türkiye Ticaret Sicil Gazetesi ve Yabancı Ortak sermaye payının (her

bir yabancı ortak için 50.000 USD) döviz olarak getirildiğine ve karşılığının şirkete ödendiğine dair Döviz Alım Belgesi ve ilgili banka dekontu veya Döviz hesabında tutulduğuna dair (Yabancı Sermaye Çerçeve kararı hakkında 2 sayılı tebliğin 10.maddesinin b fıkrasında belirtilen bilgileri ihtiva eden) banka dekontu Hazine Müsteşarlığı Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü'ne ibraz edilerek belgenin vize ettirilmesi gerekmektedir.¹

1.5. DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARININ TEORİK ÇERÇEVESİ

Doğrudan yabancı sermaye hareketleri bir şirketin kendi ülkesi dışında diğer ülkede uzanıp gelişmesi anlamına gelmektedir. Bu genişleme ile birlikte, yatırım yapan ülkenin sermaye, teknoloji ve girişimcilik becerileri yatırım yapılan ülkeye akar ve bu sayede üretim faktörleri ile birleşerek yerel Pazar ya da ihracat için üretim yapılıır. DYS yatırımları doğası gereği üç ana soruya cevap vermelidir.

- Neden şirketler yabancı bir ülkeye doğrudan yatırım yaparlar?
- Doğrudan yatırım yapan şirketler, Pazar hakkında daha fazla bilgi sahibi olan yerel şirketlerle nasıl rekabet eder?
- Şirketler neden ihracat ya da lisanslandırma yerine yabancı ülkelere doğrudan yatırım yaparlar?

Doğrudan yatırımlar hakkında birkaç teori olmasına karşın egemen bir teori ortaya çıkmamıştır. Günümüzdeki teoriler ise üç ana başlık altında toplanmıştır. Bunlar: Monopol avantajlı teorisi, içselleştirme teorisi ve OLİ paradigmasıdır (Salvatore, 2001: 7).

1.5.1. Monopol Avantajlı Teorisi

Monopol avantajlı teorisine göre, çok uluslu şirket yatırım yaptığı ülkedeki yerel şirketlerle rekabet etmesini sağlayan tekelci avantajlara sahiptir. Doğrudan yatırımların ve çok uluslu şirketlerin bulunduğu piyasalarda tam rekabet koşulları geçerli değildir.

---

¹ <http://archive.ismmmo.org.tr/docs/malicozum/51MaliCozum>

Bu teoride dikey ve yatay olarak iki şekilde bütünleşme vardır. Yurt dışına yapılan yatırımın temel nedeni, ihtiyaç duyulan hammaddelere ulaşım onları düşük maliyetle ve kesintisiz olarak elde etmektir. Bu tür yatırımlar dikey bütünleşme ye girer ve gelişmekte olan veya zengin yer altı kaynaklarına sahip olan ülkelere genellikle bu şekilde yapılmaktadır. Öte yandan çok uluslu şirketlerin, kendi ülkelerinde ürettiği mal ve hizmetlerin aynılarını üretmek için yabancı bir ülkeye yatırım yapmasına yatay bütünleşme denmektedir. Yatay bütünleşme doğrultusunda giden bir şirket sahip olduğu üretim teknolojisini ya da yönetim becerisini başka şirketlerde paylaşmaksızın yurt dışı piyasalarına açılmak amacındadır. Monopol avantaj teorisinin üç farklı versiyonu bulunmaktadır. Bunlar üstün bilgi, ürün yaşam döngüsü ve oligopolistik tepkidir. Üstün bilgi ve ürün yaşam döngüsü yatay bütünleşme; oligopolistik tepki ise dikey bütünleşme ile açıklanmaktadır. Üstün bilgi, çok uluslu şirkete faaliyet gösterdiği ülkelerde rekabet gücü, teknoloji üstünlüğü, yönetim ve pazarlama teknikleri gibi bilgilere sahip olmayı kapsar. Bilgiyi birden fazla ülkede aynı anda kullanmak mümkün olduğundan çok uluslu şirketin bilgi arzı oldukça esnektir ve bazı durumlarda sonsuzdur. Buna karşılık yerel şirketler bu tür bilgiye sahip olabilmek için büyük çaplarda yatırım yapması zorunludur. Üstün bilgiye sahip olmak, çok uluslu şirkete rakiplerinden farklılaştırılmış mal ve hizmet sunmayı sağlar. Bu sayede elindeki bilgiden ekonomik rant sağlama şansı kazanır. Ürün yaşam döngüsü modeli ise monopol avantajlı teorinse zaman kavramını ekleyerek çok uluslu şirketlerin neden ihracat yerine doğrudan yatırım yapmayı tercih ettiklerini açıklamaya çalışır (Vernon: 198).

1.5.2. Oligopolistik Tepki

Oligopolistik endüstride eğer işletmelerden biri doğrudan yabancı sermaye yatırımlarına girişirse, diğer rakip işletmelerde çok hızlı bir şekilde savunma yatırımı yapacaklardır. Temel özelliklerinden biri firmalar arası karşılıklı bağımlılık olan bu piyasada, bir birine etki edebilecek kadar az sayıda firma bulunduğundan, herhangi bir firmanın üretimle ilgili fiyat, satış politikasındaki değişiklikler diğer rakip firmaları yakından ilgilendirmektedir. Bu tür endüstride rakip firmalardan birinin yatırım yapması halinde, diğer firmaların bu firmayı izlemesi oligopolistik tepki sonucudur (Knickerbocker, 1973: 1–37).

1.5.3. İçselleştirme teorisi

Bu teori, yabancı kaynakların işletilmesinde, doğrudan yatırımların neden ihracat ve lisanslamadan daha etkin bir rol oynadığını açıklama getirir. Bu teoriye göre; piyasada ticaret yoluyla ortaya çıkan işlemler piyasa fiyatlarını belirlemede karşılaşılan zorluklardan dolayı çok maliyetli olabilir. Firmanın bu gibi durumlarda bu tür işlemleri kendi bünyesinde içselleştirmesi daha ekonomik olmaktadır. İçselleştirme yoluyla firma piyasadaki aksak rekabetin olumsuz etkilerinden, kendi bünyesi içinde içsel bir piyasa oluşturarak kendini kurtarmış olur. İçselleştirme sonucu ortaya çıkan fayda, içselleştirmek için yapılan harcamalardan yüksek olması firmalar için en önemli koşuldur (Batmaz ve Tekeli, 2009: 35).

Bu teori ayrıca dış piyasaların yetersiz olduğu durumlarda şirketin neden dikey entegrasyona yöneldiğini bunun yanı sıra çok uluslu şirketlerin neden yatay entegrasyona yöneldiklerini de açıklar (Magee, 1977: 322). Bu teoriye göre, işlem maliyetlerin oluşumuna neden olan piyasa bozuklukları piyasanın tam kontrolü ve sahiplik avantajlarından yararlanarak minimize edilebilir. Böylece ÇUŞ' ların nasıl var olduklarını ve faaliyet gösterdikleri diğer ülkelerde yerli rakiplerine karşı nasıl hayatta kaldıklarını açıklamaktadır.

Buckley ve Jasson'a göre içselleştirmeye neden olan sebepler şunlardır:

- Kaynakların uzun vadeli kontrolü gerekli olduğundan
- Pazar gücünü kendi çıkarlarına kullanmak gerektiğinde
- Gayri maddi varlıkların fiyatların belirlenmesinde sorunlar çıktığında

uluslararası alanda hükümet müdahalelerinden kurtulmak gerektiğinde (Candemir, 2006: 25).

İçselleştirme yaklaşımının doğrudan yabancı yatırımlar teorisine yaptığı en önemli katkı, firmaların neden yurtdışına lisans anlaşmaları, yönetim anlaşmaları gibi yollarla değil de, doğrudan yabancı yatırımlar yoluyla gittiklerini açıklayabilmiş olmasıdır. Özetlemek gerekirse bu teoriye göre; şirketlerin mal ve hizmet üretebilmeleri, araştırma ve geliştirme faaliyetleri, yönetim organizasyon gibi üretim süreçlerini etkileyen bazı faktörlere bağlıdır. Şirketler faaliyet alanları içinde koordinasyon ve işbirliği sağlamak amacıyla bu faaliyet alanları içeren piyasaları şirket sistemi içine toplarlar. Yani içselleştirme teorisi, genel olarak, ulusal bir

firmanın sahip olduğu avantajları diğer ülkelere DYSY ile kendine bağlı bir şube kurarak transfer ettiğini açıklamaktadır (Karaçuka, 2001).

1.5.4. Oliparadigması

Bu teoriyi kapsamlı bir şekilde açıklamaya çalışan ilk araştırmacı olarak ÇUŞ teorisinin gerçek kurucusu DUNNİG kabul edilmektedir (Candemir, 2006: 26). Bu teori DYSY' nin nasıl yapıldığını ve nerede yapılacağını belirleyen faktörleri açıklamaya yöneliktir.

Firmaların yabancı ülkelerde yatırım yapmaları aşağıdaki dört şartın yerine getirilmesine bağlanmıştır:

- Firmanın bulunduğu veya bulunmayı düşündüğü pazarlardaki rakiplerine kıyasla sahip olduğu mülkiyet avantajlarını güçlendirmesi, genişletmesi. Bu avantajlar ve onların kullanılması firmaların refah yaratıcı kapasitelerinin ve böylelikle de sahip oldukları varlıkların hacminin artmasına yol açacaktır.

- Birinci koşul yerine getirildiğinde, firmanın mülkiyet avantajlarını kiralamak veya satmak yerine kendisinin kullanılmasının avantajlı olduğunun farkına varması gerekir. Bunlar, piyasanın içselleştirilmesi avantajı olarak adlandırılır. Bu avantajın kullanılması firmaya daha büyük tekel karlarına ulaşmasına olanak verirken, hiyerarşik bir yapı içerisinde daha etkin bir organizasyon şeması da oluşturabilmektedir.

- Birinci ve ikinci koşullar gerçekleşince, firmanın küresel anlamda çıkarlarını gerçekleştirmek, mülkiyet avantajlarını kullanabilmek amacıyla kendisine uygun yabancı bir yer seçimine gitmesi gerekir. Kaynakların ve kapasitelerin eşit dağılmadığı varsayımı altında ve buna bağlı olarak bazı ülkelerin sahip oldukları yerleşim yeri avantajları, firmaların daha karlı çalışabilmesine olanak tanıyacaktır.

- Bu çerçevede OLI avantajların firma açısından oluşumuyla, uzun dönemli yönetim stratejisi ile Uluslararası üretime geçiş yapılmasıdır (Candemir, 2006: 26).

1.6. DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARININ ÜLKEYE GİRİŞ İÇİN ARADIKLARI KRİTERLER VE GİRİŞ YÖNTEMLERİ

Bilindiği gibi DYSY' i çok uluslu şirketler tarafından yapılmaktadır. Bu şirketlerde yatırım yapacağı ülkelerde bir takım şartlar ve bu şartların uygunluk derecelerine göre yatırım kararı almaktadırlar.

1.6.1. Çok Uluslu Şirketlerin Yatırım Kriterleri

Bu kriterler ekonomik, siyasi, sosyal ve idari kriterler olmak üzere sınıflandırılabilir. A.B.D Ticaret odasının bünyesinde kayıtlı olan şirketlerle yaptığı oldukça geniş ve ciddi anket çalışmaları, Amerika' lı ÇUŞ' ların yatırım yapmak için belirledikleri potansiyel ülkelerde ne gibi özellikler aradıklarının cevabı araştırılmıştır. Buna göre;

- Yerel piyasanın özellikleri
- Piyasaya giriş
- İşgücü
- Yerel para birimi
- Sermaye ve kar transferi
- Fikri mülkiyet haklarının korunması
- Ticaret politikaları
- Devlet düzenlemeleri
- Vergi oranları ve teşvikler
- Politik istikrar
- Makroekonomik politika çerçevesi
- Alt yapı/ destek hizmetleri (Sullivan, 2004: 8)

Şimdi bu kriterleri kısaca açıklayalım:

1.6.1.1. Yerel Piyasanın Özellikleri

Bir ülkenin piyasa yapısı ve ekonomik özelliği, yabancı yatırımcının o ülkeye yatırım yapması için en önemli faktördür. Yerel piyasanın büyüklüğü, nüfusun satın alma gücü ve bunlarla birlikte ekonominin büyüme potansiyeli ÇUŞ'un öncelik

verdiği kriterlerdir. Ayrıca ülkenin stratejik coğrafi yapısı, yer altı ve yer üstü zenginlikleri de önem taşımaktadır (Batmaz ve Tekeli, 2009: 21).

1.6.1.2. Piyasaya Giriş

Çok uluslu şirketin yerel piyasaya girişini sınırlamayan, ya da izin veren yasa ve yönetmelikler, şirketin kazanç potansiyelini ve karlılığını artırabilir. Devletin ekonomik hareketler üzerindeki etkisinin yoğun olması ve özel şirketlerin özgürlüğünün kısıtlı olması yatırımcılar için itici bir durumdur. Ayrıca, yatırımcılar için en önemli özelliklerden biri de; yerel şirketle ülkeye yatırım yapan çok uluslu şirketlerin eşit şartlar altında rekabet edebilmesidir (Batmaz ve Tekeli, 2009: 21).

1.6.1.3. İş Gücü

Yatırımcı firmalar potansiyel çalışanlarını yatırım yapacakları ülkeden seçecekleri için, yerel iş gücünün kalitesine önem verirler. Özellikle üretim için yüksek sayıda işçi gerektiren sektörlerde, düşük işçi ücretlerinden faydalanmak için, yatırımcı firmalar üretim merkezlerini geliştirmekte olan ülkelerde kurmayı tercih ederler. Ayrıca yatırımcılar işgücünün eğitim seviyesine de önem verirler. Çünkü eğitilmiş iş gücü üretime daha çabuk adapte olacağından üretime daha çabuk katılır, zaman kaybı daha az olacağından verimlilik daha yüksek seviyeye ulaşır. İşe devamlılıkta bir diğer önemli unsurdur. Çünkü emeğin maliyeti ve verimliliği Uluslararası piyasada rekabet edebilmenin en önemli etkenlerindedir (Batmaz ve Tekeli, 2009: 21).

1.6.1.4. Yerel Para Birimi

Bir ülkenin yerel para birimi küresel anlamda dolaşımı daha geçerli ve üstün olan para birimleri (ABD Doları, EURO, Japon Yeni) cinsinden maliyeti, çok uluslu şirketlerin maliyetlerini doğrudan etkilediği için karar vermede büyük önem taşır.

Çok uluslu şirketler yatırımlarını yerel para birimi üzerinden yaptıkları için, bir devalüasyon riski bu şirketlerin mali yapısının yanı sıra, ciro ve karlarını da etkileyecektir. Bir bağlı şirketin yapacağı ithalat, dolar ve diğer para birimleri değerlendirildikçe pahalılaşacak, ihracat yönünden bir avantaj sağlansa bile, şirketin

varlıklarının değer kaybına uğraması kaçınılmaz hale gelecektir. Bir ülkede çok uluslu şirketlerin yatırım yapması için, yerel para biriminin istikrarlı ve dengeli kur politikasına sahip olmalıdır. Bu sayede yatırımcının güveni büyük ölçüde sağlanmış olur. Ayrıca aşırı değerli olan yerel paralar, ihraç mallarını rakip ülkelerde ki ihraç mallarına karşısında pahalı kılacağı için, ihraç da bir nevi rekabet dezavantajı oluşur.

1.6.1.5. Sermaye ve Kar Transferi

Yatırımcılar ülkelere yaptıkları yatırımların sermayesini ve o ülkelere kazanmış oldukları karları ülkelere geri çıkarmak isteyeceklerdir. Bu yüzden yatırımlarını, kendilerine bu imkânı veren ülkelere yapmayı tercih ederler.

Ana şirketler, bağlı şirketlerden karlarını genellikle temettü, faiz ödemeleri, telif veya teknik yardım ödemeleri şeklinde alırlar. Bazı durumlarda çok uluslu şirket, sahibi veya ortağı bulunduğu şirketin hisselerini elinden çıkarmak isteyebilir. Bu durumu kısıtlayan ülkeler çekici bir yatırım ortamı sunmamaktadır. ÇUŞ'lar yatırımlarını sermaye ve karlarını serbestçe hareket imkânı veren ülkelere yapmayı tercih ederler.

1.6.1.6. Fikri Mülkiyet Haklarının Korunması

Bir şirketin fiziksel olan varlıklara sahip olduğu gibi, fiziksel olmayan varlıklara da sahip olduğu anlamına gelir. Bu varlıklara örnek olarak pazarlama teknikleri, bilgisayar yazılımları, üretim stratejileri ve süreçleri gösterilebilir.

Sanayileşmiş ülkelerde, şirketlerin bu türden varlıkların üzerindeki hakları patentler, telif hakları ticari markalar ve benzer kanunlarca koruma altına alınmıştır. ÇUŞ'ların varlıklarının önemli bir kısmı fiziksel olmayan varlıklardan oluşabildiği için, fikri mülkiyet haklarının korunmasını özellikle isterler. Kimi ülkeler fikri mülkiyet haklarının korunmasında oldukça rahat davranırlar. Bunu nedenlerinden biride yerel firmaların bu teknolojiyi kullanarak istihdam ve ekonomik büyüme yaratmalarının önüne geçmemektir. Bu yaklaşım sonucunda korsanlaşma oranı artmakta dolayısıyla patent ve ticari marka sahiplerine milyonlarca dolar kaybettirmektedir. Son yıllarda korsan sektörlerindeki büyüme nedeniyle fikri mülkiyet hakkı korunması ön plana çıkmıştır.

1.6.1.7. Ticaret Politikaları

Ülkelere yapılan ithalat ve ülkelerde dışarıya yapılan ihracatın maliyetini ve zorluğunu belirleyen unsurların en önemlisi ülkenin bu tür işlemlerde izlediği ticari politikadır. ÇUŞ' lar ülkelerin bu ticari politikalarını yakın takibe alırlar. Çünkü yatırımcı şirketler üretim ve dağıtım stratejileri doğrultusunda verimliliklerini maksimize eden ve maliyetlerini düşük tutan ülkelere yatırım yapmayı tercih ederler.

İthal malların maliyetleri, o ülkenin döviz kurundan ve tarife oranlarından etkilenir. Üretiminde ithal girdi kullanan üreticileri de bu durum yakından ilgilendirir. Tarife oranlarının, diğer ülkelere göre yüksek olması nihai ürünün fiyatını yükseltir. Uluslararası piyasalarda rekabet etmenin en önemli unsuru maliyet olduğunda, yüksek maliyet yatırımcının o ülkeye gelmesini engeller. Buna ek olarak kotalar, uğraştırıcı lisanslama ve onay prosedürleri de maliyeti artırdığı için aynı tepkinin oluşmasına neden olur. Uluslararası piyasalardaki yoğun rekabet, yüksek maliyet ve gecikmeler, ev sahibi ülkeleri rekabette ve yatırımlarda daha avantajsız konuma düşürür (UNCTAD, 1998: 91).

1.6.1.8. Devlet Düzenlemeleri

Devletin özel sektörün faaliyetleri üzerindeki kontrolü, işletmelerin verimliliklerinde ve maliyetlerinde, dolayısıyla da karlılık ve rekabetçilikleri üzerinde önemli etkiye sahiptir. Yatırımcılar yatırım kararlarını alırken devlet düzenlemelerinin olumlu olmasını göz önünde bulundururlar. Piyasanın düzenli olması için tabi ki de uluslararası onay almış bir kısım düzenlemelerin olması şarttır. Ama bu düzenlemelerin gereğinden fazla düzenleyici rol oynaması işletme maliyetlerini artırarak işletmenin daha az verimli çalışmasına neden olacaktır.

Örneğin bazı ülkelerde işçilerin haklarını korunması için işten çıkarmaları zorlaştırıcı kanunlar koyarlar. Bazı ülkelerde asgari ücret uygulaması yanı sıra işçilere sağlık sigortası ve emeklilik fonu gibi avantajlar sağlanması zorunlu kılınmıştır. Buna ek olarak da yatırımcının karışık bürokratik prosedüre tabi tutulması yatırımcın gözünü korkutarak yatırımın yapılmamasına neden olmaktadır.

1.6.1.9. Vergi Oranları ve Teşvikler

Yatırım yapılırken vergilerin şirketin normal faaliyet ortamını nasıl etkileyeceği göz önünde tutulur. Yatırımlar ve karlar üzerindeki aşırı vergi yükü ÇUŞ' ların ev sahibi ülkelere yatırım yapmalarını engeller. Bazı ülkeler kendi ülkelerine yatırımı çekmek için, yatırımcıya uygun vergiler ve diğer teşvik içeren paketler sunarlar. Bu paketler sayesinde yatırımcıların kendi ülkelerine yatırım yapmasını cazip kılmaya çalışırlar (Batmaz ve Tekeli, 2009: 24).

1.6.1.10. Politik İstikrar

Yatırım kararını etkileyen en önemli temel öğelerden biri ev sahibi ülkedeki politik istikrardır. Yatırımcılar yatırım yapacakları ülkenin politik açıdan istikrarsız olmasından çekinirler. Çünkü yatırım yapacakları sermayeyi riske atmak istemezler.

Politik kurumların istikrarlı bir şekilde işlediği, uzun vadeli risklerinde dolayısıyla düşük olduğu ülkeler yabancı yatırımcılar için her zaman daha çekicidir. Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarından, yatırımın beklenen karları elde edebilmesi genellikle uzun vadede gerçekleşmektedir. Bu yüzden yatırımcının güveni sadece güncel politik görüşüne olan güveni değil, uzun vadeli politik ve ekonomik istikrara olan beklentileri de yansıtmaktadır (Batmaz ve Tekeli, 2009: 27).

1.6.1.11. Makroekonomik Politika Çerçevesi

Bir ülkedeki ekonomik yönetim, o ülkenin ekonomisindeki inişli ve çıkışlı seyrini belirler. İyi yönetilen ekonomiler istikrarlı bir ilerleme gösterirler ve istikrarlı bir ekonomi de yatırımcıların ilgisini çeker. Yatırımcılar ekonomik belirsizliklere karşı oldukça duyarlıdırlar ve yatırımlarını kısarak, bazen de tamamıyla o ülkeden çekilerek karşılık verirler. Bir ülkeye girmek içinde makroekonomik dengelerin oturmasını ve istikrarın sağlanmasını beklerler.

Düşük ve beklentilere uygun enflasyon oranı ekonominin sağlam taşlar üzerine oturduğunu ifade ederken, yüksek enflasyon şirketlerin mali işlemlerinde karışıklıklara ve zorluklara yol açar (Batmaz ve Tekeli, 2009: 27).

1.6.1.12. Altyapı / Destek Hizmetleri

Ev sahibi ülkedeki alt yapı yatırımcı şirketlerin üretim ve ulaştırma faaliyetlerinde karşılaştıkları maliyetler ve bunun doğal sonucu olarak da verimlilikleri üzerinde önemli bir rol oynar. Doğrudan yabancı sermayeyi çekmek isteyen ülkeler, bu kaynakların her zaman sorunsuz bir işleyiş içinde olmasına ve değişen teknolojik gelişmelere ayak uydurucu şekilde işlemesine özen gösterir.

Altyapı kapsamına ayrıca imalat esnasında gerekli olabilecek destek hizmetleri de girmektedir. Bu hizmetler arasında en önemlileri de sigortacılık hizmetleri, yasal hizmetler, ticari bankalar, aracı kurumlar ve ulaştırma olarak belirtilebilir (Batmaz ve Tekeli, 2009: 28).

1.6.2. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Giriş Yöntemleri

Çok uluslu şirketler, doğrudan dış yatırıma karar verirken, dış ekonomiye ne şekilde açılacaklarını da araştırırlar. Açılacakları ekonominin özelliklerine göre bir yatırım stratejisi belirlenir. Bu stratejilerin en çok uygulananları şunlardır:

- Kendisine ait yeni bir şirket kurması
  - Yerel şirketlerle yapılan ortak girişimleri
  - Mevcut bir firmayla birleşme ya da onu satın alma
  - Daha çok ortakla stratejik birleşmeler oluşturma
- Şeklinde açıklayabiliriz.

1.7. DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARINI BELİRLEYEN ÇEKİCİ VE İTİCİ GÜÇLER

1.7.1. Yatırımcı Ülkenin İtici Güçleri

- İç piyasa koşullarının yetersizliği
- Mevcut pazarları muhafaza endişesi
- Üretilen malların Uluslararası niteliği
- Yatırımcı ülkede ücretlerin yüksek, diğer sosyal hakların gelişmiş olması
- Yatırımcı ülkenin vergi mevzuatı
- Yatırımcı ülkenin yeniden ithal kolaylıkları sağlaması

- Yatırımcı ülkede üretimin daha rasyonel işletmecilik uygulamasına imkân vermemesi
- Teknoloji, marka ve benzeri firmaya özgü avantajlar
- İçselleştirme avantajları
- Oligopolcü tepki
- Dış ticaret politikası

1.7.2. Ev Sahibi Ülkenin Çekici Güçleri

- Geniş bir pazara sahip olma
- Ev sahibi ülkenin himayeci tedbirleri
- Ev sahibi ülkelerde iş gücünün ucuz olması
- Kamu otoritelerince sağlanan avantajlar
- Ucuz enerji, doğalgaz kaynakları ve benzeri bölgesel avantajlar
- Yatırım, vergi, altyapı teşvikleri ve benzeri politik bölgesel avantajlar (Kutal, 1982: 22–35).

1.8. DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARININ EKONOMİK ETKİLERİ

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları, hem yatırım yapıldığı hem de yatırımı yapan ülke açısından birçok ekonomik sonuçlar doğurur. Ayrıca küreselleşme eğiliminin artmasına bağlı olarak ortaya çıkan ekonomi politikalarındaki liberalleşme, sermayenin serbest dolaşımı ticarete serbestleşme ve tüketici alışkanlıklarının birbirine yakınlaşması gibi faktörlerle gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için önemli bir konu haline gelmiştir.

Gelişmekte olan ülkelere gelen ÇUŞ yatırımları, aslında gelişmiş ülkelerde olabilecek etkilerden daha farkı olumlu veya olumsuz sonuçlar meydana getirebilir. Küreselleştirme karşıtları, her fırsatta çok uluslu şirketlerin üretimlerini yurtdışına çıkararak, ülkelerdeki istihdam ve ücretlerini düşürdüklerini ve çaresiz işçileri sömürdüklerini şikâyet ederler.

Ayrıca çok uluslu şirketlerin, gittikleri ülkelerdeki yerel şirketleri piyasadan çekilmeye zorlayarak, yeni oluşumlarının önüne geçerek o ülkenin teknolojik gelişimini baltaladıklarını savunurlar (KOKKO, 1996: 2).

1.8.1. Olumlu Ekonomik Etkileri

Gelişmekte ve az gelişmiş ülkelerin temel hedefi, daha hızlı bir şekilde ve dengeli bir biçimde büyüebilmektir. DYSY' nin bu ülkelere en önemli katkısı, yaptığı sermaye aktarımı, ülkeye teknoloji ve bilgi birikimini aktarmasıdır. DYSY'nin yatırım yaptığı ülkede; istihdam yaratması, teknoloji transferi, teknik ve yönetsel becerileri arttırması, dünya pazarlarına ulaşılabilmesi için Uluslararası ticareti arttırmak için yeni imkânlar sağlamaya çalışması olumlu yönlerinin en büyük göstergesidir. DYSY' e uzun dönemde sektörler arasında gelir dağılımının düzelmesi yönünde katkı sağlar (Tsai, 1995: 475).

Yabancı sermaye; ev sahibi ülkenin ekonomik yapısına dolaysız olarak katkıda bulunur. Sermaye birikiminin yetersizliği ülkeleri az gelişmiş ülkeler statüsüne girmesine neden olur. Yabancı sermaye başlangıçta getirdiği sermaye ile hem de sağladığı karları yeniden yatırıma dönüştürerek üretim kapasitesini artırır. Bu sayede yerli ülkenin ekonomisi dinamizm kazanarak iç rekabetin artmasına neden olur. Ayrıca DYSY girdiği ülkenin ekonomisindeki tekeli kırarak fiyatların düşmesine neden olur. Ayrıca yabancı sermaye yaptığı yatırımlar nedeniyle gerekli olan iş gücünü aynı ülkeden sağlaması ile işsizlik sorununa da çözüm sağlar (Seydioğlu, 2003: 729–730). Bunun dışında yabancı sermayenin elde ettiği net kar üzerinden ödediği vergilerde ev sahibi ülkenin gelir kaynaklarından birini oluşturur. DYSY' nin ülke üzerindeki olumlu etkileri; gelir etkisi, ödemeler dengesi etkisi, istihdam ve ücretler etkisi ile teknoloji etkisi şeklinde sınıflandırmak mümkündür (Batmaz ve Tekeli, 2009: 40–41).

1.8.2. Olumsuz Etkileri

Ülkelerin izlemekte olduğu yabancı sermaye politikalarının, makroekonomik politik yapısının, sosyal ve kültürel yapısının farklılık göstermesi sonucunda DYSY' nin ülkeler üzerindeki etkileri de buna bağlı olarak farklılık göstermektedir. İlk adımda DYSY' nin ülkeye mevcut olmayan üretim faktörlerini getirdiği için yararlı olmaktadır. Fakat ülke geliştikçe DYSY ülkenin ekonomik büyümesine ve kalkınmasına engel olmaktadır. Çünkü yabancı yatırımcıların kalkınma ile birlikte gelişen yerli faktörleri kullanmayarak, yerli teşebbüslere engel teşkil ettiği savunulmuştur (Batmaz, Tunca, 2005: 49).

Olumsuz etkilerin bazılarını şu şekilde sıralayabiliriz:

- İlk olarak, DYSY'nin ÇUŞ'lar yoluyla yatırım yapılan ülke ve ekonomisi üzerinde baskıcı bir karaktere sahip olacağı ve böylelikle ülke ekonomisi ve siyaseti bağımsızlığını koruyamayacağı savunulmaktadır.

- Yatırım yapılan ülke, yatırımı aldığı ülkeye karşı teknolojik bir bağımlılık oluşabilir. Bu nedenle de gelişmekte olan ülke ham ve yarı işlenmiş ürünler açısından dışa bağımlılık gösterebilmektedir.

- ÇUŞ' lar fiziki ve fiziki olmayan avantajları ile yerli firmalar karşısında ezici bir rekabet üstünlüğüne sahip olabilirler.

- Kullanılan üretim metotlarının ülke yapısıyla çelişmesi ve dualistik yapı oluşabilir.

- Yabancı sermaye girmiş olduğu ülkenin madenlerini ve işlenmemiş ürünlerini ucuza satın alarak daha sonra bu ürünlerden elde edilecek yüksek katma değerlerini ülke yerine kendi ekonomisine mal edebilir.

- Yatırımı alan ülke vergi ve tarife kayıplarıyla karşılaşabilir.

DYSY üretimde ulusal bir özellik taşımaz. DYSY gittiği ülkede üretimin son aşamasını gerçekleştirir. Hammadde ve yarı işlenmiş ürünleri gittiği ülke yerine ithal yoluyla yatırımı yapan ülkeden karşılar. Bu ise yerli üretimi dışa bağımlı kılmakta ve ülkenin döviz rezervleri üzerinde büyük bir baskı kurmaktadır. Yabancı yatırımcıların yatırımı yaptıkları ülkeden elde ettiği karları tekrar o ülkeye yatırım yapmayarak ana merkezlerine transfer etmeleri yatırım yapılan ülkenin ödeme bilançosu üzerinde olumsuz bir etki yaratır. Ayrıca DYSY girdiği ülkenin ana sektörlerini ele geçirerek ekonomiyi denetim altına alabilir. Bunu yanını sıra yatırımı yapan ülke açısından da olumsuz yönleri vardır.

Bunlar:

- Ülke istihdam kaybına uğrayabilir.
- Ülkenin teknolojik üstünlüğü bitebilir.
- Ülke sermaye ihraç ettiği için kısa hatta orta vadede ödemeler bilançosu üzerinde negatif bir baskı oluşabilir (Batmaz ve Tunca, 2005: 48 – 49).

Yukarıdaki olumlu ve olumsuz sonuçları inceledikten sonra sonuç olarak; Ekonomik kalkınma sürecini DYSY yoluyla hızlandırmak isteyen ülkeler, her yatırım projesini dikkatle inceleyerek ileri ki zamanlarda doğurabileceği olumlu ve

olumsuz yönlerini tahmin ederek ona göre yatırımını yapmalıdır. Ayrıca yabancı sermaye yatırımcısı ile ev sahibi ülke ekonomik çıkarları uyum içinde olmalıdır. Yani yabancı sermayenin ülkeye sağladığı yararları maksimize edebilmek için yatırımı alan ülke ve gerçekleştiren şirketlerin çıkarları arasında optimal bir denge kurulmalıdır (Seyidoğlu, 2001: 731).

1.9. DÜNYADA YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI

Dünyadaki doğrudan yabancı sermaye yatırımlarına baktığımızda yatırımların gelişmiş ülkeler ve gelişmekte olan ülkeler açısından giriş ve çıkış miktarları, yatırım oranları bakımından farklılıklar gösterdiğini görmekteyiz.

Gelişmiş ülkelere bakacak olursak; ABD, AB ülkeleri ve JAPONYA örnek olarak gösterilebilir.

1.9.1. ABD

Doğrudan yabancı sermaye yatırımların ülkeler bazında incelendiğinde ABD çoğunlukla en büyük payı almaktadır.

Son yıllar da ABD ye giren doğrudan yabancı sermaye yatırımları tüm gelişmekte olan ülkelere giren doğrudan yabancı sermaye yatırımlarından daha fazla olduğunu görülmektedir. ABD de doğrudan yabancı sermaye yatırımların sektörel olarak baktığımızda en çok bilgisayar, elektronik, telekomünikasyon ve finansal hizmet sektörlerine yapıldığını görmekteyiz.

ABD ye doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının çok olmasının en büyük nedenleri; piyasa büyüklüğü, kalifiyeli iş gücü, büyüme potansiyeli, düşük üretim maliyetleri ve en büyük etken olarak da siyasal istikrara ve ekonomiye sahip olmasıdır.

ABD'nin yatırımlarının genel olarak kendisine hedef seçtiği ülkeler ise İngiltere, AB Ülkeleri, Hollanda, Kanada, Japonya ve Latin Amerika ülkeleridir (Batmaz ve Tekeli, 2009: 62).

1.9.2. Avrupa Birliği Ülkeleri

Son yıllara baktığımızda AB'nin doğrudan yabancı sermaye yatırımlarındaki giriş ve çıkışlarında artışlar meydana geldiğini görmekteyiz. Doğrudan yabancı

sermaye yatırımları çoğunlukla şirket birleşmesi ve şirket satın alma şeklinde gerçekleşmektedir.

Bu artışın gerçekleşmesi için oluşturulan ekonomik entegrasyon ile entegrasyonun getirdiği olumsuz şartlardan korunmak ve mevcut AB ülkelerine yönelik pazarların kaybedilmemesi için AB ülkelerine yönelik yatırımlar artmıştır.

AB ülkeleri ise en çok doğrudan yabancı sermaye yatırımını %65 oranla doğu Avrupa ülkelerine yapmaktadır. AB ülkelerine en çok yatırım yapan ülkeler ise ABD, İsviçre, Kanada, Japonya, Güney Kore ve Güney Afrika ülkeleri olmuştur (Batmaz ve Tekeli, 2009: 63).

1.9.3. Japonya

Asya ülkelerinde yaşanan finansal kriz Japonya'nın DYSY girişlerinde biraz daha önemli konuma gelmesini sağlamıştır. Son zamanlarda Japonya'da otomotiv gibi spesifik sektörlerde yatırım artmaya başlamıştır. Bu artış daha çok şirketler arası birleşme ve satın alma şeklinde gerçekleşmiştir.

Japonya'nın bu kadar yüksek oranda yatırım çekebilmesinin en önemli nedeni ABD ve AB ülkelerinin Japon pazarı gibi oldukça büyük ve önemli pazarda daha fazla yer almak için yaptıkları rekabet sonucunda büyük bir DYSY meydana gelmiştir.

Gelişmekte olan ülkelere baktığımızda ise Afrika Ülkeleri, Latin Amerika ve Karayipler, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerini örnek gösterebiliriz.

1.9.4. Afrika

Afrika'nın ekonomik performansının zayıf olması DYSY girişlerinin düşük olmasına neden olmuştur. Bu ekonomik performansı iyileştirmek için sahip olduğu işletmeleri özelleştirerek, mikro ekonomik istikrarın sağlanması için birçok ekonomik reform gerçekleştirilmiştir.

Bunun yanı sıra DYSY nin kendini güvende hissetmesi için yasal mevzuatlar ve vergi teşvikleri konusunda birçok çalışma yapılmıştır. Afrika ülkelerinin aldığı DYSY miktarı diğer gelişmekte olan ülkelere nazaran daha az olmuştur.

Afrika ülkeleri arasında DYSY'den yüksek payı Güney Afrika, Mısır, Nijerya, Fas, Sudan, Ekvatorial Gine, Cezayir, Tunus ve Çad gibi ülkeler almaktadır.

Afrika'ya en büyük DYSY akımları ABD, İngiltere ve Fransa'nın öncülük ettiği birkaç ana karadan gelmektedir (Batmaz ve Tekeli, 2009: 64).

1.9.5. Latin Amerika ve Karayipler

Latin Amerika'da 1980'li ve 1990'lı yılların başında meydana gelen ekonomik istikrarsızlık bu ülkeye giren DYSY'nin hızını azaltmıştır. 1990'lı yıllardan sonra gelişmekte olan ülkelere yapılan yatırımlar önemli ölçüde artmıştır. Özellikle Latin Amerika'ya ve Karayipler'e önemli yatırımlar yapılmıştır.

Bölgenin uzun vadeli büyüme potansiyeli ve özelleştirme programları bu bölgelere DYSY yatırımlarını çekmede büyük rol oynamışlardır. Son yıllarda Latin Amerika ülkelerinde DYSY'nin önemli bölümü birleşmeler ve satın almalar yoluyla gerçekleşmiştir.

Bölgeye gelen yatırımlarda sektörel farklılıklar gözlenmiş, hizmetler sektörü, bankacılık ve telekomünikasyon sektöründe görülen birleşmeler yoğunlaşmıştır (Batmaz ve Tekeli, 2009: 65).

1.9.6. Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleri

1990 yılından itibaren planlı ekonomiden serbest piyasa ekonomisine geçiş yapan ve ekonomik istikrar sağlamaya başlayan orta ve doğu Avrupa ülkeleri son on yılı kapsayan döneme baktığımızda yıldan yıla artan DYSY girişleri olduğunu görmekteyiz.

Son dönemlerde meydana gelen ekonomik krizler yüzünden pazarlara olan güven azalma eğilimi göstermekte idi hâlbuki bu bölgeye giriş yapan DYSY bu olaydan etkilenmemiş ve artmaya devam etmiştir. Doğrudan yatırımların büyük bir bölümü devletin elindeki işletmelerin özelleştirilmesi ile ülkeye çekilmiştir. Yüksek teknolojiye sahip yabancı yatırımcılar eski teknolojilerle çalışan verimsiz kamu işletmelerini son model teknolojik donanımlarla çalışan modern sanayi tesislerine dönüştürmüşlerdir. Bu da bu bölgeleri önemli bir konuma getirmiştir.

Ayrıca DYSY'nda orta büyüklükteki yatırımlar desteklenerek yabancı sermaye ile birlikte bunlarla rekabet edecek ya da iş birliği yapabilecek yerli şirketlerinde bulunduğu bir ekonomik çevre yaratılmaya çalışılmıştır. Böylelikle bölgenin küreselleşmesi amaçlanmıştır (Batmaz ve Tekeli, 2009: 68).

Uluslararası yatırımların ülkelere dağılımına baktığımızda aşağıdaki tablo 1 ön plana çıkmaktadır.

Tablo 1: Uluslararası Doğrudan Yatırım Sermaye Girişlerinin Ülkelere Göre Dağılımı

Milyon dolar

ÜLKELER	2007	2008	2009	2010	2011	2012
AB Ülkeleri	12.671	11.076	4.928	4.719	11.282	7.111
<i>Almanya</i>	954	1.237	498	597	605	532
<i>Fransa</i>	367	679	617	623	985	99
<i>Hollanda</i>	5.442	1.343	718	486	1.623	1.176
<i>İngiltere</i>	703	1.335	350	245	917	1.996
<i>İtalya</i>	74	249	314	25	98	178
<i>Diğer AB Ülkeleri</i>	5.061	6.233	2.431	2.743	7.054	1.639
Diğer Avrupa Ülkeleri (AB Hariç)	373	291	306	201	1.087	611
Afrika Ülkeleri	5	82	2	0	0	0
A.B.D.	4.212	868	260	323	1.403	404
Kanada	11	23	52	55	20	32
Orta -Güney Amerika ve Karayipler	494	60	19	7	61	20
Asya	1.405	2.345	673	928	2.027	1.784
Yakın ve Orta Doğu Ülkeleri	608	2.184	361	473	1.522	1.169
<i>Körfez Ülkeleri</i>	311	1.963	209	388	205	515
<i>Diğer Yakın ve Ortadoğu Ülkeleri</i>	196	96	78	45	1.313	654
Diğer Asya Ülkeleri	797	161	312	455	505	615
Diğer Ülkeler	36	2	12	5	7	6
Toplam	19137	14747	6252	6238	15887	8477

Kaynak T.C. ekonomik bakanlığı uluslar arası yatırım verileri bülteni s 1

Uluslararası yatırımların sektörel dağılımına baktığımızda ise aşağıdaki tablo 2 ön plana çıkmaktadır.

Tablo 2: Uluslararası Doğrudan Yatırım Sermaye Girişlerinin Sektörel Dağılımı

Milyon dolar

SEKTÖREL	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Tarım, Avcılık ve Ormancılık ve Balıkçılık	9	41	48	80	32	38
Madencilik ve Taşocakçılığı	336	145	89	135	146	214
İmalat Sanayii	4.131	3.971	1.642	923	3.573	4.331
Gıda Ürünleri, İçecek ve Tütün İmalatı	641	1.252	221	123	648	2.139
Tekstil Ürünleri İmalatı	231	187	78	94	148	376
Kimyasal Madde ve Ürünlerin İmalatı	1.111	199	337	120	348	516
B.Y.S. Makine ve Teçhizat İmalatı	0	226	219	64	76	32
Elektrikli Optik Aletler İmalatı	266	237	59	177	442	164
Motorlu Kara Taşıtı, Römork İmalatı	64	71	224	38	93	147
Diğer İmalat	1.768	1.799	504	307	1.818	957
Elektrik, Gaz ve Su	570	1.070	2.158	1.826	4.246	888
İnşaat	287	337	209	314	301	1.338
Toptan ve Perakende Ticaret,	234	2.088	390	435	709	198
Oteller ve Lokantalar	33	25	54	113	122	16
Ulaştırma, Haberleş. ve Depolama Hizmetleri	679	96	230	182	223	125
Mali Aracı Kuruluşların Faaliyetleri	11.717	6.136	817	1620	5.882	1.400
Gayrimenkul Kiralama ve İş Faaliyetleri	448	453	210	241	300	302
Sağlık İşleri ve Sosyal Hizmetler	176	147	105	112	231	545
Diğer Toplumsal, Sosyal ve Kişisel Hizmet	517	238	300	257	290	573
Toplam	19.137	14.747	6.252	6.238	15.887	9.968

Kaynak T.C. ekonomik bakanlığı uluslar arası yatırım verileri bülteni s 14

Türkiye'deki duruma baktığımızda ise;

1.9.7. Türkiye

2012 yılı Aralık ayı sonu itibariyle 27.110 adet uluslararası sermayeli şirket ve şube kurulmuş olup, 5.494 adet yerli sermayeli şirkete de uluslararası sermaye iştiraki gerçekleşmiştir. Toplamda ise 32.604 uluslararası sermayeli şirket ülkemizde faaliyette bulunmaktadır.

Türkiye'deki şirketlerin kuruluş türlerine baktığımızda;

Tablo 3: Kuruluş Türlerine Göre Uluslararası Sermayeli Şirketlerin Sayısı

YIL	YENİ	İŞTİRAK	Şirket sayısı	
			ŞUBE	TOPLAM
1954-2006 birikim	10.112	2.426	374	12.912
2007	2.534	607	63	3.204
2008	2.364	606	61	3.031
2009	2.192	550	65	2.807
2010	2.666	527	81	3.274
2011	3.629	625	91	4.345
2012	2.828	153	50	3.031
Toplam	26.325	5.494	785	32.604

Kaynak T.C. ekonomik bakanlığı uluslararası yatırım verileri bülteni s 7

Türkiye'deki doğrudan yabancı sermayeli şirketlerin sayılarının Türkiye'deki sektörlere dağılımına baktığımızda ise aşağıdaki tablo ortaya çıkmaktadır;

32.604 adet uluslar arası sermayeli şirketin, başta toptan ve perakende ticaret olmak üzere, imalat sanayi, gayrimenkul kiralama ve iş faaliyetleri sektöründe faaliyette buldukları görülmektedir.

Tablo 4: Doğrudan Yabancı Sermayeli Şirke Türkiye’deki Sektörlere Dağılımı

SEKTÖREL	Şirket sayısı
	1954–2012 genel toplam
Tarım, Avcılık ve Ormancılık ve balıkçılık	507
Madencilik ve Taşocakçılığı	645
İmalat Sanayii	4.980
Gıda Ürünleri, İçecek ve Tütün İmalatı	520
Tekstil Ürünleri İmalatı	483
Kimyasal Madde ve Ürünlerin İmalatı	553
B.Y.S. Makine ve Teçhizat İmalatı	416
Motorlu Kara Taşıtı, Römork, Yarı-Römork İm.	258
Diğer İmalat	2.750
Elektrik, Gaz ve Su	781
İnşaat	3.020
Toptan ve Perakende Ticaret,	10.539
Oteller ve Lokantalar	1.868
Ulaştırma, Haberleşme ve Depolama Hizmetleri	3.000
Mali Aracı Kuruluşların Faaliyetleri	336
Gayrimenkul Kiralama ve İş Faaliyetleri	5.263
Diğer Toplumsal, Sosyal ve Kişisel Hizmet	1.665
Toplam	32.604

Kaynak T.C. ekonomik bakanlığı uluslar arası yatırım verileri bülteni s 8

Türkiye’deki uluslararası sermayeli şirketin illere göre dağılımına bakıldığında; İstanbul ilinin 18.968 adet ile birinci sırada yer aldığı görülmektedir. İstanbul ilini Antalya (3.720 adet), Ankara (2.107 adet) ve İzmir (1.800 adet) illeri takip etmektedir.

Aşağıdaki tabloda illere göre dağılımını daha net görmekteyiz;
Uluslararası Sermayeli Şirketlerin Faaliyette Buldukları İllere Göre Dağılımı
verilmektedir (1954–2012).

Tablo 5: Türkiye’deki Uluslararası Sermayeli Şirketlerin İllere Göre Dağılımı

İL	ŞİRKET SAYISI 1954/2012
İSTANBUL	18.968
ANTALYA	3.720
ANKARA	2.107
İZMİR	1.800
MUĞLA	1.447
BURSA	582
AYDIN	514
MERSİN	542
KOCAELİ	367
HATAY	242
DİĞER İLLER	2.315
TOPLAM	32.604

Kaynak T.C. ekonomik bakanlığı uluslararası yatırım verileri bülteni s 10

1.10. TÜRKİYEDE DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI

1.10.1. Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu

5 Haziran 2003 tarihinde kabul edilen ve 17 Haziran 2003 tarihli Resmi Gazetede yayınlanan 4875 sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu, şuanda Türkiye’de yürürlükte olan ve doğrudan yatırımlar için geçerli olan mevzuattır. Bu kanun 18 Ocak 1954 tarihli ve 6224 sayılı Yabancı Sermaye Teşvik Kanunu’nun yerine konulmuştur. Çünkü Yabancı Sermaye Teşvik Kanunu ilgili kavram ve

uygulama farklılıklarını karşılamada ve yatırımcıların haklarını Uluslararası standartlarda korumada yetersiz kalmıştır.

Bu kanunun amacı doğrudan yabancı yatırımların özendirilmesi, yabancı yatırımcının haklarının korunması ile yatırım ve yatırımcı tanımlarında Uluslararası standartlara uyulmasına ilişkin esaslar düzenlenmektedir (4875 Sayılı Kanun, Madde 1).

Ayrıca bu kanunla birlikte doğrudan yabancı sermayenin gerçekleşmesinde uzun zaman kaybına neden olan Sermaye Genel Müdürlüğü'nden alınması gereken izinler kaldırılmıştır. Böylelikle kuruluş izinleri fazla zaman ve maliyet kaybına uğratılmadan yerli şirketler gibi gerçekleşmesine imkân sağlanmıştır. Kanunun ikinci maddesinde yer alan tanımlar, IMF ve OECD gibi Uluslararası kuruluşların tanımlarıyla tutarlı hale gelmiştir. Bu tanımlara göre;

Yabancı yatırımcı: Yabancı ülke vatandaşlığına sahip olan ve Türkiye'de doğrudan yabancı yatırımı yapan gerçek kişiler, yabancı ülke kanunlarına göre kurulmuş tüzel kişiler ve Uluslararası kuruluşlardır(4875 Sayılı Kanun Madde 2).

Doğrudan yabancı yatırım: Yabancı yatırımcı tarafından Türkiye'ye getirilen konvertibl para şeklinde nakit sermaye, devlet tahvili haricindeki şirket menkul kıymetleri, makine- teçhizat ve sınai ve fikri mülkiyet haklar ile birlikte, yurt içinde sağlanan ve yeniden yatırımda kullanılan kâr, hasılat para alacağı, doğal kaynakların aranması ve çıkarılmasına ilişkin haklar gibi iktisadi kıymetler aracılığıyla yeniden şirket kurmayı şubeler açmayı, menkul kıymet borsaları dışında hisse edinimi veya menkul kıymet borsalarından en az %10 hisse oranı ile bir şirkete ortak olmayı ifade eder (4875 Sayılı Kanun Madde 2).

Kanunun üçüncü maddesi incelendiğinde, Türkiye'deki yatırım ortamının yabancı yatırımcı ile yerel yatırımcı bakımından eşitliğin ön plana çıktığı görülmüştür. Bu üçüncü madde ile yabancı yatırımcılar tarafından, Türkiye'ye yatırım yapılması serbest bırakılmıştır. Ayrıca yabancı yatırımcılara, yerli yatırımcıyla eşit muamele görmeleri garantisi verilmiştir. Bu madde ile yabancı yatırımcıların Türkiye'de elde ettiği kar, temettü, satış, tasfiye ve tazminat bedellerini bankalar veya özel finans kurumları aracılığıyla yurt dışına çıkarılmasına tamamen izin vermiştir (4875 Sayılı Kanun, Madde 32).

Diğer önemli noktalardan biride; Türkiye’de ki Ticaret Kanununa göre kurulmuş şirketler yüz de yüz yabancı sermaye dahi içerseler Türk şirketi sayılmaktadırlar. Ayrıca Türkiye’de kurdukları ve iştirak ettikleri tüzel kişiliğe ait şirketlerin taşınmaz mülkiyeti veya sınırlı ayni hak edinmeleri serbest bırakılmıştır. Bu kanun çerçevesinde kurulan şirket sayesinde istihdam edilecek yabancı uyruklu işçiler Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından 27 Şubat 2003 tarihli ve 4817 sayılı yabancılar çalışma izinleri hakkında kanun çerçevesinde izin alabilecektir (4817 Sayılı Kanun, Madde 1).

Türkiye’de yabancı sermaye yatırımları ile ilgili en önemli idari birim Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü’dür. 25.01.1980 tarihinde yayınlanan 8/1968 sayılı yabancı sermaye çerçeve kararnamesi ile başbakanlığa bağlı olarak kurulan bu daire daha sonra Devlet Planlama Teşkilatına bağlanmıştır. 17.07.1991 tarihli ve 436 sayılı kararname ile Dış Ticaret Müsteşarlığı bünyesine alınan YSGM 09.12.1994 tarih ve 4059 sayılı kanun ile Hazine Müsteşarlığı bünyesine dâhil edilmiştir.

1.10.2. Türkiye’nin Ekonomik ve Demografik Yapısı

Türkiye, Avrupa Birliği’nin altıncı sıradaki ticaret ortağı ve dünyanın yedinci büyük gelişmekte olan ülkesidir. Türkiye, Avrupa ile Asya’yı birleştiren doğal bir köprü olmasından dolayı dinamik bir ekonomiye, büyük ve gelişen bir pazara, nitelikli iş gücüne sahiptir.

Türkiye’nin ekonomisi 1980 yılında başlanan değişmeler sonucunda serbestleşme sürecine girmiştir ve gün geçtikçe daha dışa dönük hale gelmiştir. Bu dönem para ve sermaye piyasalarının kurulmasına, döviz kurlarının, faiz oranlarının ve emtia fiyatlarının serbest bırakılması serbest piyasa dinamiklerini geliştirmiş, para, maliye ve gelirler politikalarının etkinliğini artırmıştır. Türkiye’de ithalatın serbestleşmesi sonucunda doğrudan yatırımlar artmış buda ihracatın artmasını sağlamıştır. Bu değişimlerle Türkiye’nin gayri safi hâsılatı sürekli yükselmiştir (DPTM, 1950 – 2003).

1.10.3. Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımını Etkileyen Faktörler

Türkiye, birçok yönüyle doğrudan yabancı yatırımlar için cazip ülkeler arasındadır. Buna karşı Türkiye’nin bir yılda çektiği yabancı sermaye 2000 senesine kadar bir milyar dolarında altında kalmıştır. Bu rakam Türkiye ile aynı konumdaki ve gelişmekte olan ülkelerin çektiği yabancı sermayenin yanında oldukça düşüktür. Türkiye’nin bu döngüden kurtulabilmesi için yabancı yatırımlara ihtiyacı olduğu kesindir. Ve Türkiye’nin yabancı yatırımında rol oynayan faktörleri; büyük ve büyümekte olan Pazar, rekabetçi işgücü, benzersiz konum, gelişmiş altyapı, yasal çerçeve şeklinde sıralayabiliriz.

1.10.3.1. Büyük ve Büyümekte Olan İç Pazar

Türkiye’de sosyal ve ekonomik yapının değişmesi ile tüketim seviyesi sürekli bir artış göstermektedir. Türkiye’de gelir dağılımının bölgelere ve kişilere göre dağılımının kötü olması, bir anlamda bize nüfusun bir bölümünün daha gelişmiş ülkelerdeki yaşam seviyesine yakın bir hayat sürdüğünü göstermiştir. Ve yapılan araştırmalara göre en az 15 milyon insanın ortalama 15.000 dolar gelirle yaşadığı sonucuna varılmıştır. Bu da Türkiye’yi birçok orta büyüklükteki Avrupa ülkesinden daha çekici kılmaktadır.

Ülkenin ekonomik ve sosyal yapısının değişmesi ile birlikte iç Pazar hızlı bir değişim göstermeye başlamıştır. Örneğin ülkede kullanılan cep telefonu sayısı 1994 yılında 120.000 iken bu sayı on yıl içinde 27.887.500’e kadar yükselmiştir. Ayrıca Türkiye’de kredi kartı sayısı 1998 yıllarında 7,1 milyon iken bu sayı on yıl içinde 27 milyon 717 bin adede kadar yükselmiştir. Bu da yatırımcının üst seviyede ilgisini çekmesini ve Türkiye’yi yatırım yapılması konusunda cazip kılmıştır.

1.10.3.2. Rekabetçi İşgücü

Türkiye’deki ücretlerin düşük olması Türkiye’yi diğer ülkelerin karşısında rekabetçi kılmaktadır. Türkiye’deki eğitim sisteminde meslek eğitiminin yaygın olması Türkiye’deki işgücünün kalifiyeli olmasını sağlamıştır. Lastik üreticisi brisa, çelik kablo üreticisi beksa ve telekomünikasyon şirketi Netaş, merkezi Belçika’da olan Avrupa Kalite Yönetim Kurumundan Avrupa kalite ödülü almıştır.

1.10.3.3. Benzersiz Konum

Avrupa ile Asya arasında bir köprü olma özelliği ve Orta Doğu, Kuzey Afrika ve Orta Asya'daki gelişmekte olan pazarlara yakınlığı ile Türkiye, doğrudan yatırımlarını ihracata yönelik gerçekleştirmek isteyen çok uluslu şirketler için benzersiz bir konuma sahiptir. Ayrıca doğal kaynaklar göz önüne alındığında Türkiye'nin konumu daha da önem kazanmaktadır. Orta doğu ve Hazar petroleri ile Orta Asya doğal gaz rezervleri hemen sınırların diğer tarafındadır. Bu konum 2005 yılının mayıs ayında tamamlanan, Azerbaycan petrolerini Türkiye vasıtasıyla Akdeniz'e ulaştıran Bakü- Ceyhan petrol boru hattı ile daha önem kazanmıştır.

1.10.3.4. Gelişmiş Altyapı

Türkiye'deki çoğu sanayi bölgesi elektrik, kanalizasyon, doğalgaz, telekomünikasyon ve ulaştırma gibi altyapı hizmetlerinden faydalanabilmektedir. Ayrıca organize sanayi bölgeleri kurarak küçük ve orta ölçekli üreticilere destek verilmektedir. Türkiye'deki telekomünikasyon ağının genç olmasına karşı, Türkiye'nin her hangi bir noktasında mobil iletişim sağlanabilmektedir. Mali sektör de her geçen gün kendisini güçlendirmektedir.

Bütün bunların yanı sıra Devlet İstatistik Enstitüsü, Devlet Planlama Teşkilatı, Hazine Müsteşarlığı ve İstanbul Menkul Kıymetler Borsası gibi kurumlar önemli istatistiksel veriler sağlamakta diğer gelişmekte olan ülkelerdeki kurumlara nazaran oldukça verimli ve güvenilir çalışmaktadır.

1.10.3.5. Yasal Çerçeve

Türkiye'deki mevzuat yabancı yatırımcılara büyük avantaj sağlamaktadır. Bunların en önemlileri; serbestçe dalgalanan döviz kuru, yerel para biriminin konvertibl olması, malların ülkeye serbestçe çıkabilmesi. Türkiye'de yatırım sürecinde hiçbir zaman yabancı yatırımcı yerli yatırımcı ayrımı yapılmamaktadır. Türkiye'de yerli yatırımcıya verilen haklar, teşvikler, muafiyetler ve ayrıcalıklardan yabancı yatırımcılar da yararlanabilmektedir. Ayrıca yapılan yatırımlardan doğan

karların ve kazançların ülke dışına çıkartılmasında hiçbir engel olmaması yatırımcı açısından kolaylık sağlamaktadır.

Ayrıca Türkiye liberal bir mevzuata sahip olmasından dolayı yabancı sermayeye güvenli bir ortam sunmaktadır. Türkiye birçok organizasyona üye olması da yabancı yatırım yapılmasında büyük destek sağlamaktadır.(Birleşmiş Milletler, NATO, Avrupa Konseyi, OECD, Dünya Sağlık Örgütü) (Batmaz ve Tunca, 2005: 95–99).

1.10.3.6. Siyasi İstikrar

Türkiye'nin çok partili demokrasiye geçişinden bu yana uzun zaman geçmesine karşılık, yabancı yatırımcıları Türkiye'den uzak tutan nedenlerin başında siyasi istikrarsızlık gelmektedir. Türkiye'deki hükümetin çoğu zamanlar koalisyon şeklinde kurulması siyasetin yavaşlamasına neden olmuştur. Siyasi istikrarsızlık ülkenin politik yaşamında aşırı dalgalanmayı ifade eder. Bu da yatırımcı bakımından yüksek risk anlamı taşımaktadır.

Koalisyon sebebiyle politik ya da kişisel çıkar çatışmaları, ekonomik yönetimin bölünmesine, sosyal sigortalar kurumu, bankacılık ve tarım sektöründeki reformların gecikmesine neden olmuştur. Ayrıca 1984 yılından beri hükümetin askeri harcamaları yüksek tutma zorunluluğu ülke ekonomisi ve siyasi yapısında büyük bir yük oluşturmuştur. 3 Kasım 2002 den sonra tek partinin iktidar olması bir nebze siyasi istikrarsızlığı azaltmıştır. Ve geçmişten günümüze kadar gelen siyasi istikrarsızlık azalma göstermeye başlamıştır. Bu da yabancı yatırımcıların ilgisini çekmeye başlamıştır (Karluk, 2002).

1.10.3.7. Yüksek Borçlar ve Bütçe Açıkları

Kamu kesiminin borçlanma gereğinin ve aynı zamanda reel faiz oranlarının yüksek olması, yıllar boyunca hükümetin borçlarının katlanmasına neden olmuştur.

Yıllara bakıldığında:

Tablo 6: Yıllara Göre Hükümetin Borç Durumu

	TOPLAM DIŞ BORÇ STOKU	KISA VADELİ	UZUN VADELİ	KAMU SEKTÖRÜ	TCMB	ÖZEL SEKTÖR
2002	129.523	16.424	113.099	64.543	22.002	42.987
2003	144.092	23.013	121.079	70.844	24.373	48.875
2004	160.980	32.205	128.775	75.668	21.410	63.902
2005	169.732	38.283	131.449	70.411	15.425	83.895
2006	207.593	42.616	164.977	71.587	15.678	120.328
2007	249.386	43.134	206.252	73.524	15.860	160.160
2008	277.669	50.447	227.322	71.285	14.066	185.318
2009	271.140	52.030	219.110	83.454	13.305	174.381
2010	290	78,2	211,8	89,0	11,8	189,2
2011	309,6	89,2	220,4	95,1	10,7	203,8

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı Kamu Borçlar Yönetimi

Yüksek borç ayrıca Türkiye için aşağıdaki sorunları doğurmuştur:

- Uluslararası kredi derecelendirme kuruluşları tarafından düşük notlar verilmesi sonucunda Türkiye Uluslararası borç piyasalarına yeteri kadar ulaşım sağlayamamıştır.
- Özellikle iç borçlanmada yüksek reel faizler ödemek zorunda kalmıştır.
- Borçları uzun vadeye yayamamıştır

Ayrıca kamu kesiminin borçlanma gereğinin artması ile özel kesimin borçlanma imkânı kısıtlanmış buna bağlı olarak da sermaye birikimi genişleyememiştir (Hazine Müsteşarlığı Kamu Borçları Yönetimi).

1.10.3.8. Enflasyon ve Gelir Dağılımı

Türkiye'deki birçok yatırımcı enflasyon ile nasıl başa çıkacağını bilmemektedir. Bu yüzdende yüksek enflasyonun yatırımları üzerinde olası etkileri hesaplanamamaktadır. Yatırımcı için yüksek enflasyon her zaman için risk anlamına

gelmektedir. Türkiye'nin geçmiş yıllarda yetersiz yabancı sermaye çekmiş olmasının en önemli nedenlerinden biride budur.

Ülkede yüksek enflasyon gelir dağılımının bozulmasına, sermayenin erimesine ve ekonomik yapının bozulmasına neden olur. Bu da yabancı yatırımcı için caydırıcı bir etken oluşturur. Türkiye son dokuz yılda enflasyon ile mücadelede büyük mesafe kat etmiştir. 2004 yılında enflasyon tek haneli rakama inmiştir.2006 yılında enflasyon muhasebesi sisteminin başlatılması enflasyonun sermaye üzerindeki negatif etkisini daha da azaltmıştır. Ayrıca kişi başına düşen milli gelirin düşük olması da yabancı sermayenin ülkeden uzak kalmasına neden olur son on yıla bakıldığında kişi başına düşen milli gelirin daha dengeli hale geldiği görülmektedir (Tonbul, 1996: 131).

1.10.3.9. Yasal Hakları Korunması Karşılaşılan Problemler

Türkiye'de 1990'lı yılların başında mahkemelerin işleyişinin ağır olması, fikri mülkiyet haklarının yeteri kadar korunamaması ve bazı iş kanunları üzerindeki belirsizlik Türkiye'ye yatırım yapacak yabancı şirketlerin çekinmelerine neden olmaktadır. Türkiye bunu önlemek için son yıllarda bazı ilerlemeler kat etmiştir. Kanunlar Uluslararası arbitrajı serbestleştirecek şekilde değiştirilmiş ve fikri mülkiyet haklarının korunması konusunda yasal çerçeve getirilmiştir.

1.11. 1980'DEN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE'DE DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARININ TARİHSEL GELİŞİMİ

1.11.1. 1980–2000 Arası

1970 yıllarında dünya ekonomisinde yaşanan olumsuz gelişmeler ve bunların dünya ekonomileri üzerindeki olumsuz etkilerin önlenmesinde geç kalınmıştır. 1979 petrol krizinden sonra yüksek olan enflasyon daha fazla yükselme göstermiş bu yükselmede, dış ticaret dengesini ve ekonomik yapının bozulmasına sebep olmuştur. Kamuda meydana gelen açıklıkların kapatılmasına çalışılmış fakat bu çaba ekonomik yapıyı daha fazla alt üst olmasına neden olmuştur.

1980 yılında uygulamaya konulan istikrar politikaları ile bu kötü durum aşılacak istenmiştir. Daha çok dışa dönük ihracata dayalı bir büyüme politikası izlenmiş ve ekonominin üzerindeki devlet baskısı azaltılmaya, bunu yerine özelleştirmeye önem verilmiştir.

Hazine müsteşarlığı bünyesinde yabancı sermaye genel müdürlüğü kurulmuştur. Bu kurumun, kurulmasındaki başlıca hedef yabancı sermayenin ülkeye girişini hızlandırmak ve yabancı yatırımcıya güven ortamı hazırlanmaya çalışılmıştır. 80'li yılların sonunda ekonomimizde artan dış kaynak ihtiyacına kısa vadeli ithalat ile karşılanmaya çalışılmıştır. Bu nedenle de 11 Ağustos 1989 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan Türk Parasını Kıymetini Koruma Hakkındaki Kanuna dayalı olarak çıkartılan 32 sayılı kararname ile yabancı sermaye üzerindeki miktar sınırlaması kaldırılmış ve yabancı sermayeyi ülkeye çekmek için, yabancı yatırımcıların Türkiye'deki menkul kıymet piyasasından alım yapabilmesine izin verilmiştir.

1980 ve 1999 yılları içinde Türkiye'ye giren Doğrudan yabancı yatırımlar aşağıdaki gibidir;

Tablo 7: 1980–1999 Yılları Arası Türkiye'deki Yabancı Sermaye Hareketi

YILLAR	DYY GİRİŞİ	DYY ÇIKIŞI	NET DYY
1980	35	-	35
1981	141	46	95
1982	103	48	55
1983	87	41	46
1984	113	0	113
1985	99	0	99
1986	125	0	125
1987	115	0	115
1988	354	0	354
1989	663	0	663
1990	684	0	684
1991	907	97	810
1992	911	67	844
1993	746	110	636
1994	636	28	608
1995	934	49	885
1996	914	192	722
1997	852	47	805
1998	953	13	940
1999	813	30	783

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü DYY İstatistikleri

1.11.2. 2000 Sonrası

1990'lı yılların ortalarına doğru dünya ekonomisi kötü bir gidişat sergilemekteydi. Bunun aksine Türkiye'de iyi bir gidiş sergilemekteydi ama bu iyi gidiş fazla uzun sürmedi ve 2000 yılından itibaren kendini göstermeye başlıyordu. Türkiye'de bu durumun ilk göstergesi ve ileride krize neden olacak ilk gösterge; 2000 yılında borsa endeksinin 19.000 seviyelerine kadar zirve yaparak trendi aşağı çevirmesi ile başladığı söylenebilir.

Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının en büyük özelliği istikrarsız bir ekonomi olduğunda ve kendini risk altında hissettiğinde o ülkeyi terk etme eğilimi sergilemesidir ve sıcak para ülkeyi terk etme eğilimi göstermiştir. Bunun sonucunda da reel sektör firmaların durumu iyice kötüye gitmeye başlamıştır. Buna bağlı olarak da bankalar vermiş olduğu kredileri tahsil edememesi, birçok bankanın kurtarılamaz hale gelmesine neden olmuştur. 2001 krizinden sonra devletin izlediği politika ve ülkeye yabancı sermaye çekmedeki kararlılığı ülkeye gelen yabancı sermaye yatırımlarında tekrar bir canlanma göstermesini sağlamıştır.

Devletin almış olduğu doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını artırma kararı ile bir takım uygulamaları gerçekleştirmiştir. Bu uygulamalardan biride 17.06.2003 tarihli 25141 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan 4875 sayılı Doğrudan Yabancı Sermaye Kanunudur. Bu kanunun kabulü ile 1954 den beri uygulanan Yabancı Sermaye Teşvik Kanunu yürürlükten kaldırılmıştır. Bu kanunla yabancı yatırımlarının Türkiye'ye yapılmasını özendirmek için yatırımcının haklarının korunması ve tanımlarında Uluslararası standartlara uyulması ve ülke içindeki yerli yatırımcılarla eşit haklara sahip olması amaçlanmıştır. Ayrıca bu kanunun Haziran 2003'te 4884 sayılı yasası ile daha önce 19 zorunlu aşamadan oluşan şirket kurma yasası 3 düşürülmüş ve şirket kurma süresi 2,5 aydan 1 aya indirilmiştir (Hazine Müsteşarlığı Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü DYY istatistikleri).

2000'den sonra Türkiye'ye giren doğrudan yatırımlar şu şekildedir; (milyon dolar)

Tablo 8: 2000 -2011 Yılları Arası Türkiye'deki Yabancı Sermaye Hareketi

YILLAR	İZİN VERİLEN	GERÇEKLEŞEN DYY		NET
	YILLIK	GİRİŞLER	ÇIKIŞLAR	
2000	3.477	1.707	725	982
2001	2.75	3.288	22	3.266
2002	2.243	590	5	585
2003	-	1.759	8	1.751
2004	-	2.883	98	2.785
2005	-	10.432	401	10.031
2006	-	20.842	657	20.185
2007	-	22.957	743	22.214
2008	-	12.344	33	12.311
2009	-	6.252	82	6.170
2010	-	6.533	35	6.498
2011	-	6.478	1.772	4.706

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü DYY istatistikleri ve TCMB

2012 yılı Ocak- Aralık döneminde net doğrudan uluslar arası yatırım girişi (fiili giriş), 12.378 milyon ABD doları düzeyinde gerçekleşmiştir. Uluslar arası doğrudan yatırım girişleri kaleminde yer alan sermaye girişi 2012 yılında toplam 9.968 milyon ABD dolarına ulaşmıştır.

1.12. YABANCI SERMAYE YATIRIMLARININ SEKTÖREL DAĞILIMI

Türkiye'deki doğrudan yabancı yatırımları Türkiye'nin ekonomik yapısına ve özelliklerine göre sektörel dağılımında farklılık göstermektedir. Bu bölümde Türkiye'de bulunan 5 ana sektör olan tarım, imalat, hizmetler, enerji ve madencilik

sektörleri arasında ki dağılımı inceleyeceğiz. Dünya genelinde bakıldığında doğrudan yabancı yatırımlar arasında son yıllarda hizmet sektörünün öne çıktığı görülmektedir. Bunu imalat sektörü takip etmektedir. Madencilik sektörüne ise Türkiye’de geçen yıllarda fazla önem verilmemesine karşın son yıllarda yabancı sermaye yatırımı konusunda ilgi çekmektedir.

Tablo 9: Türkiye 'de Sektörlere Göre Yabancı Sermaye Dağılımı

Sektörler	Firma Adedi	Mevcut Yabancı Sermaye	Toplam Yabancı Sermaye İçindeki Payı	Şirketlerin Toplam Sermayesi
Hizmet sektörleri	4.541	3.799.698.315	%49.57	6.460.294.924
Bankacılık ve finansal	37	809.179.858	%10,56	1.495.319.636
Haberleşme	45	716.559.540	%9.35	1.536.220.439
Ticaret	2.470	499.217.138	%6.51	661.119.603
Yatırım finansmanı	70	406.911.585	%5.31	975.444.338
Diğer toplumsal zmetler	269	381.489.235	%4.98	478.113.813
Otel, pansiyon, kamping	360	308.453.546	%4.02	375.211.447
Sigortacılık	31	127.200.065	%1.66	201.947.652
Diğer	1.259	550.687.348	%7.18	736.917.996
İmalat sektörü	1.667	3.182.618.272	%41.52	5.411.113.189
Diğer kimyasal ürünler	100	581.722.646	%7.59	613.999.075
Gıda	168	466.724.036	%6.09	694.802.214
Taşıır araçları imalat	37	392.888.385	%5.13	625.376.778
Taşııt araçları yan sanayi	130	307.259.027	%4.01	517.852.586
Elektrikli makine	95	185.179.045	%2.42	225.832.055
Tütün	14	141.479.397	%1.85	152.729.787
Elektronik	120	139.465.927	%1.82	244.916.181
Kimya	42	128.708.862	%4.68	155.175.370
Hazır giyim	224	124.756.388	%1.63	249.092.277
Demir-çelik	20	108.568.923	%1.42	593.535.445
Lastik	8	107.154.675	%1.40	166.494.949
Diğer imalat	132	92.005.419	%1.20	159.356.393
Enerji	51	367.096.783	%4.79	392.363.428
Tarım sektörü	151	278.417.122	%3.63	294.158.826
Bitkisel üretim	37	4.583.487	%0.06	6.963.144
Hayvancılık	23	2.642.386	%0.03	6.576.183
Su ürünleri	20	4.012.525	%0.05	5.973.792
Tarım hizmetleri	68	267.119.775	%3.48	274.524.547
Madencilik sektörü	101	37.919.647	%0.49	47.354.929
Genel toplam	6.511	7.665.750.139	%100	12.605.285.296

Kaynak: TC Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Yabancı Sermaye İstatistikleri

1.12.1. Madencilik sektörü

Türkiye’de yabancı sermayenin en az ilgi gösterdiği alan madencilik sektörüdür. Bu sektördeki yabancı sermayenin toplam yabancı sermaye içerisindeki payı%0.49dur. 101 yabancı sermayeli firmadan 4 tanesi metal, 3 tanesi ham petrol geriye kalan 94 tanesi de çeşitli madencilik kollarında faaliyet göstermektedir.

Türkiye’de madencilik sektörüne yabancı sermayenin girişi 1865 yılında Balıkesir’deki bor madenlerinin bir Fransız şirketine 20 yıllığına işletmesinin verilmesi ile başlamıştır 1882 yılından sonrada Fransız ve İtalyan sermayesi Ereğli kömür işletmesinde faaliyete başlamış daha sonra bu yayılma çeşitli maden sektörlerinde devam etmiştir (TONBUL, 1996: 131).

Yine de son yıllarda yabancı yatırımcılar Türkiye’deki bor madeni ile ilgilenmeye başlamıştır. Dünyanın bilinen en büyük rezervlerine sahip olan Türkiye için, bu alanda olası bir yatırım ileride büyük önem taşıyacağı şüphesizdir.

1.12.2. Hizmetler sektörü

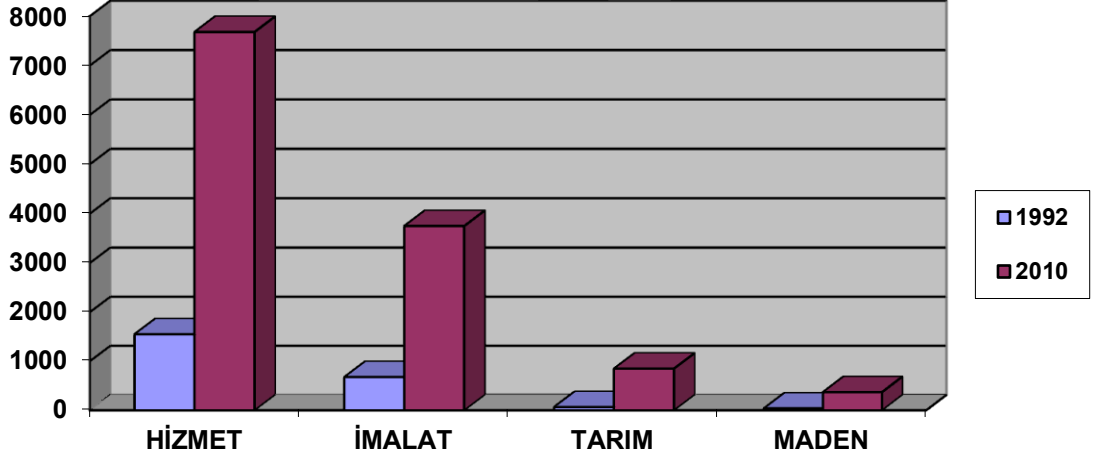
Hazine müsteşarlığının verilerine bakıldığında 6.511 yabancı sermayeli şirketin 4.541 tanesi hizmetler sektöründe faaliyet göstermektedir. Ve toplam sermayesi 6.5 milyar YTL ve bu sermayenin 3.8 milyar YTL lik kısmı yurt dışından gelmektedir. Ayrıca hizmetler sektöründeki yabancı sermayenin toplam yabancı sermaye içindeki oranı %49,57’dir (TC Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Yabancı Sermaye İstatistikleri Yorumlanması).

Türkiye’deki hizmetler sektöründeki olumlu gelişmeler 2005 yılının ilk yarısından sonra hızla gelişmiştir. Başta bankacılık sektörü olmak üzere yabancı şirketler Türk şirketleri ile satın alma faaliyetleri gelişmeye başlamıştır. Bu sayede Türk ekonomisi daha istikrarlı ve sağlıklı bir potansiyele ulaşmada önemli bir adım atmıştır (Aylık Fon Bülteni İş Bankası, 2005). Hizmet sektörüne alt sektör itibariyle bakıldığında; başta ticaret, kafe, yeme-içme ve otel, pansiyon, kamping işletmeciliği gibi hizmet birimleri öncelikli yer almaktadır. Özellikle turizm sektörüne yönelik yatırımların artırılması için bir takım teşvik ve tedbirlerin alınması, hizmet sektöründeki yabancı sermayenin artışına katkıda bulunmuştur (Erçakar, 2011: 46).

1.12.3. İmalat Sektörü

İmalat sektörü hizmetler sektöründen sonra en çok doğrudan yabancı yatırımları alan ikinci sektör konumdadır.

Kaynak: TC Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Yabancı Sermaye İstatistikleri Yorumlanması

Şekil 1: Yabancı Sermayenin Sektörel Dağılımı 1992–2010

İmalat sektörü içerisindeki paylar göz önüne alındığında; kimyasal ürünler ve gıda sektörü ön plana çıkmaktadır. Bu iki sektörü taşıt araçları imalatı, kimya sektörü, taşıt araçları yan sanayi, elektrik makine, tütün elektronik, hazır giyim, demir çelik ve lastik izlemektedir.

1.12.4. Tarım Sektörü

Türkiye’de tarım sektörünün toplam yabancı sektörler arasındaki payı %3,63 tür. Bu sektörde toplam sermayesi 294,16 milyon YTL olan 151 adet firma faaliyet göstermektedir. Bu 151 firmanın 68 tanesi tarım, 37 tanesi bitkisel üretim, 23 tanesi hayvancılık, 20 tanesi su ürünleri üretimi yapmaktadır.

1.12.5. Enerji Sektörü

Enerji sektörü, Türkiye’de son yıllarda yabancı sermaye yatırımlarının artmakta olduğu sektördür. Türkiye yakın zamana kadar enerjide yabancı yatırımcıya sıcak bakmamaktaydı. Türkiye’deki yabancı yatırımların %4,79’u enerji sektöründe

yer almaktadır (TC Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Yabancı Sermaye İstatistikleri Yorumlanması).

1.13. TÜRKİYE’NİN DAHA FAZLA YABANCI SERMAYE ÇEKEBİLMESİ İÇİN YAPMASI GEREKENLER

Türkiye’nin olması gerekenden daha az miktarda yabancı sermaye çektiği kaçınılmaz bir gerçektir. Türkiye’nin Avrupa ülkelerinin çok geride Afrika ülkeleri ile aynı düzeyde olduğu görülmektedir.

Türkiye’nin yabancı sermaye girişini artırması için izleyeceği politikaları aşağıdaki gibi açıklayabiliriz.

Kısa Vadeli(1 yıl)	Orta Vadeli(2-4)	Uzun Vadeli(5-10 yıl)
Ekonomik faktörler		
Enflasyonun tek haneye indirilmesi.	Bilişim ve telekomünikasyon alt yapısının dünya standartlarına, getirilmesi.	Bilgi ekonomisine geçişin sağlanması
Bilişim ve telekomünikasyon altyapısını geliştirilmesine yönelik stratejinin belirlenmesi	İnternetin yaygınlaşması	
	Düşük enflasyonun sürdürülmesi	
AR-GE’nin desteklenmesi	Yeniliklerin teşvik edilmesi	

Politik-Kurumsal Faktör		
Ortak Pazar için gerekli Reformların yapılması.	Fikri mülkiyet haklarının tamamıyla korunması	AB’ye tam üyelik
	DYSY nin önündeki kurumsal engellerin kaldırılması.	Bölgesel ekonomik ve siyasi ilişkilerde gerçekçi gelişmelerin sağlanması

Yatırım ortamının iyileştirilmesi		
Özelleştirmenin hız kazanması	Yatırım promosyon ajansı kurulması	Türkiye’ye imaj oluşturulması
Mevcut yatırım promosyon aktivitelerinin gözden geçirilmesi ve yeni bir stratejinin oluşturulması	Yatırım teşviklerin artırılması	Çevre ülke grupları ile güçlü ortaklık kurulması
	Yatırım promosyonunu, ekonomik, kalkınma politikasına entegrasyonu	
Promosyon için gerekli fonların temin edilmesi	DYSY ve ekonomik kalkınma için bölgesel ajanslar ağı kurulması.	

(Loewendahl, 2001: 8

İKİNCİ BÖLÜM

MADENCİLİK SEKTÖRÜ VE YABANCI SERMAYE

1. MADENCİLİKLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER

1.1. MADEN VE MADENCİLİK

Elementler fiziko-kimyasal şartlar altında bir araya gelerek mineralleri oluştururlar. Bir veya birçok mineralin, yer kabuğunda oluşturdukları birikimlerine **maden yatağı** denir. Günün koşullarına göre kullanılabilen teknolojiler sayesinde insanlığın kullanımına sunulan ve ekonomik deri bulunan mineral- mineral grupları veya kayaçlara **maden** adı verilir (Bağırsakçı, 2001: 6).

Madencilik ise madenlerin araştırılması, çıkarılması ve işlenmesi ile ilgili teknik işlemlerin bütünüdür. Madencilik yer kabuğunda bulunan her türlü, değerli mineralin bulunması ve kullanılabilir hale gelmesini kapsamaktadır (Aytekin, 1992: 2).

1.1.1. Hukuki Tanımı

Ülkelerin sahip olduğu madenler üzerinde egemenlik haklarını düzenleyen yasalar ile tanımlanan maden kavramına hukuki tanım denir. Ülkemizde hukuki maden tanımlaması, 5995 Sayılı Kanunla değişen 3213 Sayılı Maden Kanununun (MK) 2. maddesinde şu şekilde yapılmıştır: “Yer kabuğunda ve su kaynaklarında tabii olarak bulunan, ekonomik ve ticarî değeri olan petrol, doğal gaz, jeotermal ve su kaynakları dışında kalan her türlü madde bu kanuna göre madendir (Maden Kanunu, 23.06.2010 Tarih 27621 Sayılı RG).

1.1.2. Bilimsel Tanımı ve Diğer Terimler

Metalik bir element içeren minerallerden oluşan yani içerisinde bir cevher bulunan nesnelere maden denir. Hukukî tanımla bilimsel tanım çoğu zaman paralellik gösterse de bazı zamanlar farklılık gösterebilir. Madencilik sektörünü ele alırken bazı terimlerinde açıklamalarının bilinmesi gerekmektedir. Bunlardan bazıları aşağıda açıklanmıştır.

Mineral: Elementlerin yeryüzünde bulunuş şekillerine mineral denir. Bunların belirli fiziksel özellikleri ve kristal yapıları vardır. Yer kabuğunun doğal ve homojen parçalarıdır.

Cevher: İçerisinde değerli mineral veya mineraller bulunduran taslara cevher denir.

Rezerv: Bir maden yatağındaki cevher kütlesinin ton cinsinden miktarına rezerv denir.

Kaynak: Rezerv, potansiyel ve bilinmeyen kaynakların toplamından oluşan gerek ekonomik işletilebilirlik, gerek varlığının belirliliği açısından sınırlanmamış cevher kütlesidir.

Potansiyel: Varlığı belirlenmiş olmakla beraber, işletilmesi teknik veya ekonomik nedenlerle günün koşullarında olanaksız olan cevher kütlesidir (Aytekin, 1992: 29–30).

1.2. MADENCİLİK SEKTÖRÜNÜ DİĞER SEKTÖRLERDEN

AYRILMASINI SAĞLAYAN FARKLARI

Madencilik sektörünü diğer sektörlerden ayıran özellikleri içsel özellik ve dışsal özellik olarak iki şekilde inceleyebiliriz.

1.2.1. İçsel Özellikleri

Bu özelliklerden ilki madencilik sektörü çalışmalarının doğada tükenen varlıklar üzerinde yürütülüyor olmasıdır. Her maden işletmesinin ömrü üzerinde çalıştığı maden rezervi ile sınırlıdır (Gezer, 2005: 44).

Bir diğer özelliği ise madencilik sektörünün iş yapısı nedeniyle güçlü ekipman ve sermaye yapılarına ihtiyaç duymaktadır. Yeterli sermaye yapısını bulamayan maden işletmeleri çalışır duruma gelemeyecektir. Bir diğer özellik ise bu sektörde yapılan yatırımların büyük risk taşımasıdır (Emre, 2008:6).

1.2.2. Dışsal özellikleri

Bu özelliklerden ilki madencilik sektörünün ülke ekonomisi üzerinde vazgeçilmez olmasına karşın, doğaya ve çevreye olumsuz yönde yansımaktadır.

Bir diğer özelliği ise yapı malzemesi hammaddesi üreten maden ocaklarının ve yapı malzemesi üreten tesislerin büyük şehirlere yakınlığıdır (Demirel, 2008: 3).

2. DÜNYA MADENCİLİK SEKTÖRÜ

Dünya madenciliğini genel görünüm, üretim ve tüketim açısından incelediğimizde aşağıdaki çerçeve karşımıza çıkmaktadır.

2.1. GENEL GÖRÜNÜM

Dünya maden rezervlerinde önemli payları olduğu gibi dünya maden üretiminde de rol oynayan ülkelerin başında ABD, Çin, Güney Afrika, Kanada, Avustralya ve Rusya gelmektedir. Bunun yanı sıra maden grubuna girmeyen petrol üretiminde Suudi Arabistan, Kuveyt, İran, Rusya ve Türk Cumhuriyetleri önemli rezervlere sahiptir. Dünya ticaretinde madencilik ürünleri arasında ihracat değerlerine göre ham petrol, demir dışı metaller ve endüstriyel mineraller önemli yere sahiptir. Dünya ticaret rakamları incelendiğinde çelik, bakır, kurşun ve kalay gibi geleneksel metallerin kullanımı düşerken, ileri seramik malzemeleri, plastik ve

polimer kökenli malzemeler gibi yüksek teknoloji malzemelerinin kullanımının giderek arttığı görülmektedir. Sektör birçok endüstrinin ilk tedarikçisi konumunda olması sebebiyle küresel ekonominin temel taşlarından biridir. Örneğin dünya ekonomisinin lokomotif konumundaki ABD’de maden ve madencilğe dayalı sanayilerin toplam üretimi 27,6 milyar dolar olup ABD ekonomisine sağladığı toplam katma değer 2,28 trilyon dolara kadar ulaşmaktadır. Yine dünya madenciliğinde önemli bir yeri olan Kanada’da ise toplam madencilik üretimi 2009 yılında 45,3 milyar dolar civarında olup, sektörden elde edilen vergi geliri ise yıllık 13,5 milyar dolar civarındadır (TBMM Araştırma Komisyonu Raporu, Mayıs 2010, Sayfa 227,228).

Ekonomiye sağladığı katkılar açık olan madencilik sektörüne; yatırımcıların ilgisi de her geçen gün artmaktadır. Maden arama faaliyetlerine en çok yatırım yapan ülkelerin başında Kanada, Avustralya ve ABD gelmektedir. Söz konusu ülkeler toplam arama bütçesinin yaklaşık %69’una tekabül eden 12,6 milyar USD değerinde harcama gerçekleştirmektedir (TBMM Araştırma Komisyonu Raporu, Mayıs 2010, Sayfa 231).

Sektör fiyatları, metal ve mineral pazarlarındaki arz ve talebe dayalı olarak dönemsel hareket etmektedir. 2001’den beri özellikle Çin, Brezilya ve Hindistan gibi büyümekte olan ekonomilerdeki yüksek talep düzeyleri, küresel madencilik endüstrisinin yoğun büyüme sürecinin arkasındaki itici güç olmuştur. Bu güçlü talep artışına dayalı olarak metal fiyatlarında da 2002–2008 yılları arasındaki önemli artışlar gerçekleşmiştir. Nitekim dünyanın 40 büyük madencilik şirketi ile gerçekleştirilen bir araştırmada; özellikle 2006 yılında maden sektöründe faaliyet gösteren firmaların karlarının rekor bir düzeye ulaştığı ve piyasa değerlerinin de ciddi oranda arttığı görülmüştür.

Bütün bu olumlu gelişmeler 2008 yılı sonlarına doğru etkisini artıran küresel kriz nedeniyle durma noktasına gelirken, 2009 yılından itibaren dünya ekonomisinin düzelme hızına ve talebin artmasına bağlı olarak sektörün tekrar bir düzelme sürecine girdiği gözlemlenmiştir (TBMM Araştırma Komisyonu Raporu, Mayıs 2010, Sayfa 227). 2012 yılı itibarıyla de bu yükseliş devam etmektedir.

2.2. ÜRETİM

Günümüzde, dünyada yıllık 1,5 trilyon USD değerinde 10 milyar tonun üzerinde maden üretilmektedir. Bu rakamın %75'i enerji ham maddeleri, %10'u metalik madenler ve %15'i endüstriyel hammadde üretimine aittir (TBMM Araştırma Komisyonu Raporu, Mayıs 2010, sayfa 121). Bu kapsamda verilen değerlerden madencilik endüstrisinin dünya ekonomisi için ne kadar önemli olduğu görülmektedir.

Dünya ekonomisinin lokomotifi olan ABD'de maden ve madencilige dayalı sanayilerin oransal olarak bütün ekonomi içindeki payı %16 seviyesindedir

Yine dünya madenciliğinde önemli bir yeri olan Kanada'da madencilik sektöründen ciddi bir vergi geliri elde edilmektedir. Sektörün ülkedeki istihdam yaratmadaki gücü açık olup, örnek verilecek olursa sektörde 58.506 işçi doğrudan çalışmaktayken, maden zenginleştirme ve ilgili imalat sanayisinde çalışan işçilerle birlikte toplam sayı 351.400 kişiye ulaşmaktadır(TBMM Araştırma Komisyonu Raporu, Mayıs 2010, sayfa 228).

Ülkelerin genel üretim miktarları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 10: Ülkelere Göre Maden Üretim Oranı

Ülkeler	Dünya Nüfus Oranı %	Alüminyum %	Bakır %	Kurşun %	Çelik %
Gelişmiş Ülkeler	14,6	61,5	56,8	60,1	48,8
Gelişmekte Olan Ülkeler	25,2	18,3	24,6	24,2	24,7
Çin, Hindistan, Orta doğu ve diğer Asya Ülkeleri	22,4	3,6	2,7	9,2	5
Türkiye	1,1	0,8	1,6	0,9	1,6

Kaynak: TBMM Araştırma Komisyonu Raporu, Mayıs 2010, sayfa 228)

2.3. TÜKETİM

Geçtiğimiz yüzyılda, dünya gayrisafı yurt içi hasılası yaklaşık 18 kat artmış ve küresel kaynak tüketim miktarı da buna paralel olarak büyümüştür. Dünya ham petrol tüketimi 20,43 milyon tondan 3,5 milyar tona yükselerek 172 kat, çelik tüketimi 27,80 milyon tondan 847 milyon tona yükselerek 30 kat artış göstermiştir. Alüminyum tüketimi 6.800 tondan 24,54 milyon tona yükselerek yaklaşık 3.600 kat, bakır tüketimi ise 495 bin tondan 14 milyon tona yükselerek 28 kat artmıştır (TBMM Araştırma Komisyonu Raporu, Mayıs 2010: 228).

Yaşam standardı kalitesiyle kişi başına düşen maden tüketimi miktarı arasında doğrusal bir ilişki bulunmakta olup, tüketim miktarının refah düzeyiyle birlikte arttığı görülmektedir.

Aşağıdaki tabloda, bir önceki tabloda bahsi geçen ülkelerin bir grup metal madeni için kg bazında kişi başı tüketim miktarları verilmiştir.

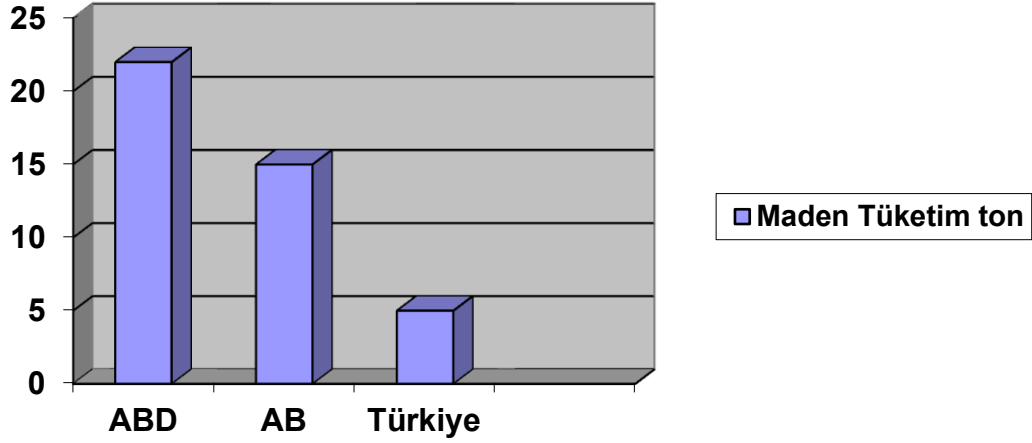
Tablo 11: Ülkelere Göre Maden Tüketim Oranı

Ülkeler	Dünya Nüfus Oranı %	Alüminyum %	Bakır %	Kurşun %	Çelik %
Gelişmiş Ülkeler	14,6	17,8	10,3	4,4	438,4
Gelişmekte Olan Ülkeler	25,2	3,1	2,5	1	128,4
Çin, Hindistan, Orta doğu ve diğer Asya Ülkeleri	22,4	0,7	0,3	0,2	9,3
Türkiye	1,1	0,3	3,7	0,9	188,8

Kaynak: TBMM Araştırma Komisyonu Raporu, Mayıs 2010: 229

ABD, AB ve Türkiye'deki kişi başına düşen maden tüketim miktarı aşağıda gösterilmiştir.

Kaynak: TBMM Araştırma Komisyonu Raporu, Mayıs 2010: 228

Şekil 2: ABD, AB ve Türkiye'deki Kişi Başına Düşen Maden Tüketim Miktarı

Maden günlük hayatımızın her aşamasında bulunmaktadır örnek olarak verecek olursak

- Ortalama bir konut için yaklaşık 400 ton,
- 1 km otoyol için 30.000 ton,
- Orta büyüklükte bir okul / hastane için yaklaşık 30.000 ton,
- 25–30 bin kişi kapasiteli bir stadyum için 300.000 ton agrega gereklidir (TBMM Araştırma Komisyonu Raporu, Mayıs 2010: 282–283).

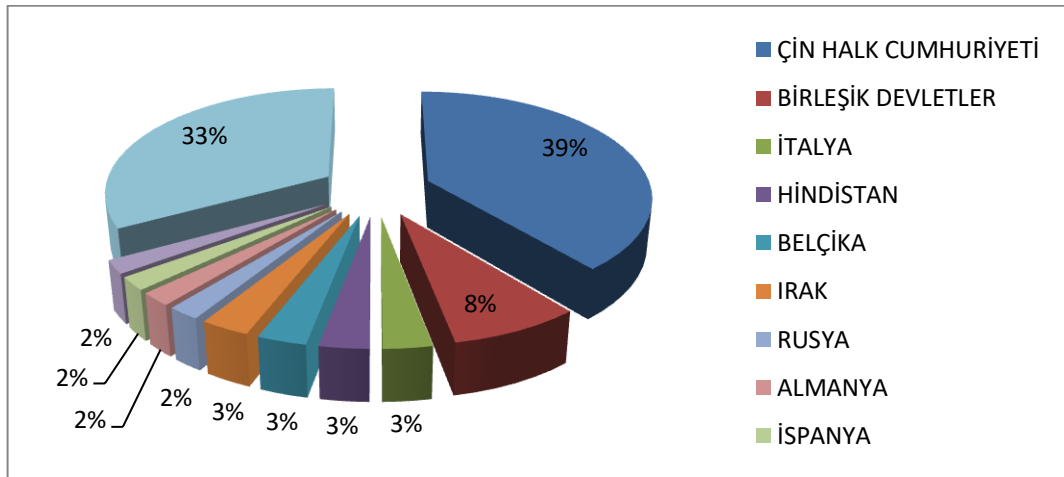
Dünya maden rezervlerinde önemli payları olduğu gibi dünya maden üretiminde rol oynayan ülkelerin başında ABD, Çin, G. Afrika, Kanada, Avustralya ve Rusya sayılabilmektedir. Madencilik faaliyetleri ile ilgilenen firmalara bakıldığında, özellikle KOBİ'ler yerel ve ulusal pazarlarda inşaat malzemesi ham maddelerinde uzmanlaşırken, çok uluslu şirketler endüstriyel ve metalik madenlerin üretiminde küresel faaliyetlerde bulunmaktadır. Çok uluslu büyük şirketler sayı olarak 4000'in üzerindeki maden şirketlerinin küçük bir bölümünü kapsamakla

birlikte, bu şirketler metalik minerallerin üretiminde % 83'lük bir paya sahiptirler. Kalan % 17'lik üretim küçük ve orta ölçekli şirketler tarafından yapılmaktadır.

Maden aramacılığına en çok yatırım yapan ülkelerin başında Kanada, Avustralya ve ABD gelmektedir. Bu oranlar ülkelerin gelişmişliği ile birlikte maden potansiyeli ile de ilgilidir. Bu ülkeler toplam arama bütçesinin % 69'una tekabül eden 12,6 milyar USD tutarında harcama yapmaktadırlar. Madenlerin aranması için harcanan toplam para 1998'den 2002 yılına kadar hafif bir azalma gösterirken, 2002 den günümüze sürekli artış göstermiştir. 1998 yılından bu yana sadece aramalar için yaklaşık olarak 60 milyar dolar harcanmıştır (TBMM Araştırma Komisyonu Raporu, Mayıs 2010: 282–283).

Dünya maden rezervleri açısından en zengin ülkeler ve bu ülkelerdeki önemli maden cevherleri aşağıdaki gibidir:

- Güney Afrika Cumhuriyeti - Altın, platin grubu metaller, manganez, krom, alüminyum
- Çin - Demir, kurşun, manganez, molibden, kalay, zirkonyum, çinko ve fosfat
- Kanada - Uranyum, çinko, altın, bakır, nikel, kobalt, demir, petrol ve doğal gaz
- Avustralya - Kömür, demir, rutil, çinko, kurşun ve uranyum
- ABD - Kurşun, molibden ve fosfat cevherleri (TBMM Araştırma Komisyonu Raporu, Mayıs 2010: 234–238).

Kaynak: İstanbul Maden İhracatçıları Birliği Çalışma raporu 2011

Şekil 3: 2011 yılı maden ihracatımızda ilk 10 ülke

2.4. TÜRKİYE'DE MADEN MEVZUATI

Madencilik sektörünün kendi öz yapısı ve sorunları nedeniyle etkileyen unsurların basında maden mevzuatı gelmektedir. Bu maden mevzuatı bir bütünlüğe sahip olduğu için hem kamu görevlilerinin hem de vatandaşların uyması gereken kuralları başka bir kaynağa gerek kalmadan açıklar. Madencilik mevzuatından söz edildiğinde sadece maden kanunu ve ilgili yönetmelikler üzerinde durmak yeterli olmaz. Bunun yanı sıra mevzuatını etkileyen yasa ve diğer hukuki düzeltmeler dikkate alınmalıdır. Bunlar Anayasa ve 3213 Sayılı Maden Kanunu dur.

2.4.1. Anayasa

Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında ekonomik yükümlülükler altındaki 166. ve 168. maddeler incelendiğinde;

Planlama ile ilgili olarak 166. Maddede: Ülke kaynaklarının döküm ve değerlendirmesini yaparak verimli şekilde kullanılmasını planlamak, bu amaçla gerekli teşkilatı kurmak devletin görevidir.” denilmiştir.

Anayasanın 168 inci maddesinde ise, “Tabii servetler ve kaynaklar devletin hüküm ve tasarrufu altındadır. Bunların aranması ve işletilmesi hakkı devlete aittir. Devlet bu hakkını belli bir süre için, gerçek ve tüzel kişilere devredebilir. Hangi tabii servet ve kaynağın arama ve işletilmesinin, Devletin gerçek ve tüzel kişilerle ortak olarak veya doğrudan gerçek ve tüzel kişilerin uyması gereken şartlar ve Devletçe yapılacak gözetim, denetim usul ve esasları ve müeyyideler kanunda gösterilir.” denilmektedir.

Bu maddenin uygulanması ile ilgili bir çalışma yapan, Anayasa hukukçuları Prof. Dr. Erdoğan Teziç ve Prof. Dr. Necmi Yüzbaşıoğlu şu görüşte birleşmişlerdir: “Madencilik faaliyetleri ile ilgili olarak, Anayasa'nın 168 inci maddesi, 3213 sayılı Maden Kanunu ve Maden Kanununun Uygulanmasına Dair yönetmelikte “özgün bir hukuki rejim” öngörülmüştür. İşyeri Açma ve Çalışma Ruhsatı Yönetmeliği, Isınmadan Kaynaklanan Hava Kirliliğinin Kontrolü Yönetmeliği, Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği gibi yürütme ve idarenin yaptığı işlemlerle, madenleri

arama, işletme şartları, devletin gözetim, denetim ve esasları ile yaptırımlar öngören düzenlemeler, Anayasa'ya ve 3213 sayılı Maden Kanunu'na aykırıdır.” Oysa günümüzde mevzuat açısından, madencilğin önündeki engellemelerin çoğu, 3213 sayılı Maden Kanunu ve bu kanunun uygulanmasına dair yönetmelik dışındaki bazı düzenlemelerden kaynaklanmaktadır.

2.4.2. 3213 Sayılı Maden Kanunu

15.06.1985 tarih ve 18785 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 3213 sayılı maden kanunu bazı eksiklikleri ve bu kanun ile bazı aksaklıklar yaşandığı için 05.06.2004 tarih ve 25483 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 5177 sayılı“Maden Kanununda ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun” ile kapsamlı bir şekilde düzeltilmiştir.

Bu kanunla yapılan en önemli düzeltme taş ocakçılığı ile taşkömürü madencilğinin kanunun kapsamına alınmış olmasıdır. Madencilikte ihtiyaç duyulan tek mevzuat, tek merci ilkesi için önemli bir adım atılmıştır.

Son Düzenleme ile getirilen yeniliklerden önemli olanlar aşağıda sıralanmıştır.

- Elmas, yakut, safir ve benzeri madenler/ mineraller de 5 inci grupta toplanarak, bunların sertifika ile aranması ve işletilmesi hakkındaki usul ve esaslar belirlenmek suretiyle önemli bir adım atılmıştır.
- Tüm madenlerin belli bir proje ile işletilmeye alınması, teknik ve bilimsel esaslara dayalı olarak üretilmesi ile teknik ve mali denetimlerin tek elden yapılarak, böylece bilgi ve belge birikiminin tek bir ortamda toplanılması amaçlanmıştır.
- Kum ve çakıl ruhsatlarının ilgili özel idare tarafından, ihale yoluyla, yerinde verilmesi amaçlanmıştır.
- Maddeler yeniden düzenlenerek yatırımcıya daha fazla ruhsat güvencesi sağlanmıştır.
- Maden arama faaliyetleri çevresel etki değerlendirmesi (ÇED) kapsamı dışında tutulmuştur.

- Alınması gereken izinler basitleştirilmiştir. Böylelikle de bürokratik işlemler ve süre azaltılmıştır. Buda zaman kazandırmış ve şikâyetleri en aza indirmiştir.
- Devlet hakkı ödemelerinde bilanço brüt karı yerine, Devlet hakkının ocak başı satış fiyatı üzerinden alınması esası getirilmiştir.
- Madenlerin ham olarak ihraç edilmesini önlemek için yurt içinde ve kendi tesisinde işleyen firmalara devlet hakkının %50 oranında daha az alınması karara bağlanmıştır.
- Altı ay içinde işletmeye geçme zorunluluğu bir yıla çıkartılmıştır
- Elektronik posta ile müracaat esası getirilmiştir
- Ön işletme dönemi kaldırılmış, arama dönemi süresi yeniden düzenlenmiş, madencinin vereceği belge sayısı azaltılmış, böylece Kanun bürokratik işlemlerden önemli ölçüde arındırılmıştır.
- Anayasa Mahkemesince iptal edilen Maden Kanununun 46. maddesinin son fıkrası, bozma gerekçesine uygun olarak yeniden düzenlenmiş, kamulaştırılma yapılamaması nedeniyle tıkanan sektörün önü açılmış ve mülk sahiplerinin de hakları korunmuştur (Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007–2013) Madencilik Özel İhtisas Komisyonu Raporu Mart 2006 S76- 79).

2.5. MADEN MEVZUATININ VE YASASININ GENEL YORUM GÖRÜŞLERİ

Bir ülkede uzun vadeli yatırımları ilgilendiren kanunları değiştirilmesi güvensizlik yaratabilir. Maden kanunundaki değişikliklerde bu kapsamda değerlendirilmesi gerekmektedir.

Yürürlükte olan 3213 sayılı maden kanun aksayan yönlerinin düzeltilmesine yönelik çalışmanın yapıldığı bilinmektedir. Aksayan yönlerin düzeltilecek derken başka aksamaya neden olacak hükümlerin kanuna konulmamasına dikkat edilmelidir. Madenciliği ilgilendiren teknik hizmetlerde teknik elemanların birbirlerine uzmanlık konularında engel olmadan çalışmalarına madenciliğin istenilen seviyeye yükseltmek için yardımcı olmaları gerekmektedir. Jeoloji hizmetlerini kanun güvencesine

alınması geçmişte iddia edildiği gibi madenciye büyük bir külfet yüklemeyecektir. Ülkeye kazandıracığı artıları yüklediği külfüyle karşılaştırıldığında çok üstündedir.

Maden ruhsat sahiplerinin maden dairesine dönemsel olarak vermekle yükümlü kılındıkları arama ön işlemleri faaliyet raporlarının içerikleri amaca hizmet etmekten uzak masa başında doldurulan formlarla sınırlı kalmıştır (Tandoğan: 15–17).

2.6. TÜRKİYE’DE MADENCİLİK VE DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE İLE ETKİLEŞİMİ VE MADENCİLİK SEKTÖRÜ ÜZERİNE ETKİLERİ

2.6.1. Türkiye’de Madencilik

Ülkemizin karmaşık jeolojik ve tektonik yapısı çok çeşitli maden yataklarının bulunmasına olanak sağlamıştır. Günümüzde dünyada yaklaşık 90 çeşit madenin üretimi yapılmaktayken ülkemizde 60 civarında maden türünde üretim yapılmaktadır. Maden Teknik Arama Genel Müdürlüğü (MTA) verilerine göre, dünyada 132 ülke arasında toplam maden üretim değeri itibarıyla 28’inci sırada yer alan ülkemiz, maden çeşitliliği açısından ise 10’uncu sırada bulunmaktadır.

Başta endüstriyel ham maddeler olmak üzere, bazı metalik madenler, linyit ve jeotermal kaynaklar gibi enerji ham maddeleri açısından ülkemiz zengindir. Dünya endüstriyel ham madde rezervlerinin % 2,5’i; kömür rezervlerinin % 1’i; jeotermal potansiyelinin % 0,8’i ve metalik maden rezervlerinin % 0,4’ü ülkemizde bulunmaktadır. Ülkemizin zengin olduğu madenler arasında ise ilk sırayı dünya rezervlerinin % 72’sini oluşturan bor mineralleri almaktadır. Ancak, birkaç maden dışında dünya ölçeğindeki rezervlerimiz kısıtlıdır.

Dünyada üretimi ve ticareti yapılan 90 çeşit maden ve mineralden 13’ünün ekonomik ölçekteki varlığı ülkemizde henüz saptanamamıştır. Ülkemiz 50 çeşit madende kısmen yeterli kaynaklara sahipken, 27 maden ve mineralin günümüzde

bilinen rezervleri ve kaliteleri, ekonomik madencilik için yetersizdir. Ülkemizin, maden kaynakları ve çeşitliliği bakımından kendi kendine kısmen yeterli olan ülkeler arasında yer aldığı söylenebilir (TBMM Araştırma Komisyonu Raporu, Mayıs 2010, sayfa 126).

Türkiye’de bulunan zengin mineral kaynaklar arasında; bor tuzları, barit, jips, lületaşı, mermer, diatomit, perlit , manyezit, stronsiyum tuzları, sepiyolit, fluorit, kireçtaşı, pomza, sodyum sülfat, zeolit, profilit, kuvars-kuvarsit, linyit, feldspat, kaya tuzu, olivin, doomit, silis kumu, altın, bentonit, trona, asbest, kalsit ve zımpara taşı önemli mineral kaynaklar arasında; kaolen, karbondioksit, krom, molibden, boksit, nefelin siyenit, civa, NTE, diatomit, Tras, antimuan, toryum, alünit, kumçakıl, gümüş, turba, tuğla toprağı, volfram sayılabilir.

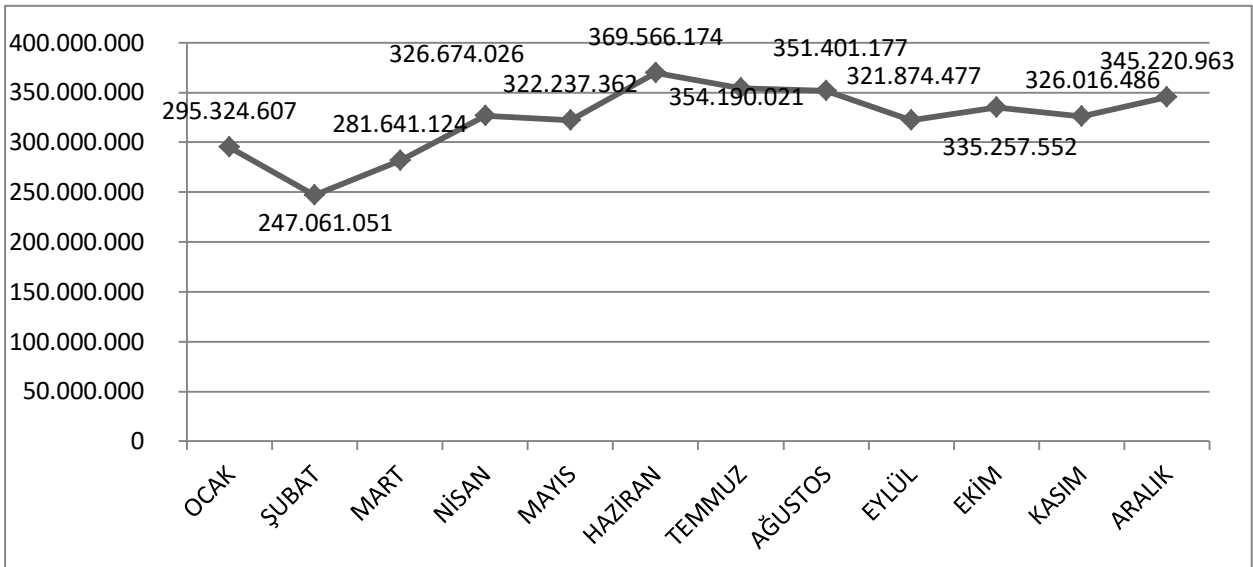
Türkiye’deki yetersiz mineral kaynakları arasında ise bakır, manganez, grafit, boya toprakları, kurşun, alüminyum, maden kömürü, zirkon, çinko, arsenik, talk, titan, demir, kükürt, mika, nikel, fosfat, kil mineralleri sayılabilmektedir (TOBB Madencilik Sektör Meclisi, Türkiye Madencilik Sektör Raporu 2007, sayfa 2)

Türkiye’deki madencilik sektörünü özetleyecek olursak; Türkiye madencilik sektörü, 2002 ve 2008 yılları arasında 4 milyar TL’den 15,1 milyar TL ye yükselen cirosu, 1.388 adet den 2.422 adete yükselen girişim sayısı, 2010 yılı itibarı ile 114.000 bin kişilik istihdam kapasitesi ve toplam 30.795 adet ruhsat ile ülkemizin sanayi üretiminde önemli sektörlerinden biri konumuna gelmiştir. Madencilik sektörü gayrisafi yurt içi hâsıla miktarı 2000 yılında 1,6 milyar TL iken bu rakam 2010 yılında 15,7milyar TL’ye ulaşmış, sektörün aynı dönemdeki toplam gayri safi yurt içi hâsıla içindeki payı ise %1’den %1,4’e çıkmıştır (TUİK İstatistiksel Göstergeler 1923–2010).

Mermer ve doğal taş, Türkiye toplam madencilik ihracatının yaklaşık % 50’sini oluşturarak en büyük paya sahip olmaktadır. 2010 yılında Türkiye’nin madencilik sektör ihracatı mermer ve doğal taş hariç olmak üzere, 2,008 milyar ABD dolarına ulaşmıştır. 2011 yılında ise bu rakam, küresel ekonomik kriz ve imalat sanayisindeki yavaşlamadan dolayı ancak 2,095 milyar ABD dolarına ulaşabilmiştir. Bakır ve krom ihracatının önemli bir kısmını oluşturmakta, bu madenleri feldspat ve

bor izlemektedir. Çin, Türkiye madencilik ürünlerinin en önemli ithalatçısıdır: 2011 yılında madencilik sektörü toplam ihracatının %40'ı Çin'e yapılmıştır. Çin'i, %4,6 ile İtalya ve %4,5 ile Belçika izlemektedir. Sektörün toplam ihracatımızdaki oranı 2010 da %1,76 iken 2011 de bu oran %1,55 olarak gerçekleşmiştir (Türkiye Cumhuriyeti-Ekonomi Bakanlığı, 2012: 1).

2011 yılı maden ihracatımızın aylara göre dağılımına bakacak olursak;

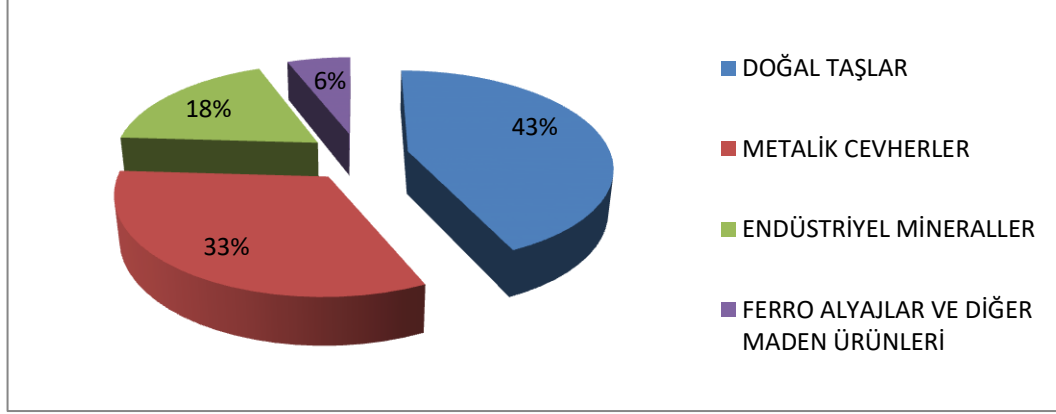

Kaynak: T.C. Ekonomi Bakanlığı

Şekil 4: 2011 Yılı Maden İhracatımızın Aylara Göre Dağılımı

2011 yılında ülkemizin en fazla ihraç ettiği maden ürün grupları arasında doğal taşlar 1,675 milyar dolar ile ilk sırada yer almaktadır. Doğal taşlar ürün grubunu 1,267 milyar dolar ile metalik cevherler, 703,67milyon dolar ile endüstriyel mineraller ve 229,97 milyon dolar ile ferroalyajlar ve diğer maden ürünleri ihracatı takip etmektedir. Şekilde gösterecek olursak;

Kaynak: İstanbul maden ihracatçıları birliği çalışma raporu 2011 s15–16

Şekil 5: 2011 Yılında Ülkemizin En Fazla İhraç Ettiği Maden Ürün Grupları

2.6.2. Türkiye’deki Başlıca madenleri

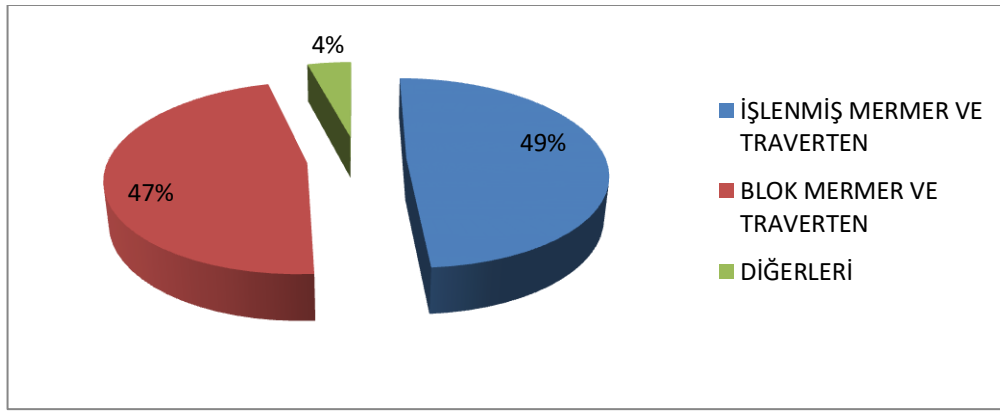
Türkiye’de toplam 60 çeşit maden türünde üretim yapılmaktadır ve önemli miktarda da rezerve sahiptir. En önemlileri, mermer ve doğal taş, bor mineralleri, krom, feldspat, sünger taşı, bentonit, perlit, kalsit ve trona rezervleridir. Bununla birlikte son yıllarda altın, gümüş, bakır, krom ve mangan gibi metal cevherlerinin sondajı ve madenciliğinde de önemli bir artış olmuştur. Türkiye’nin önemli madenlerine ve ihracatlarına bakacak olursak;

2.6.2.1. Doğal Taşlar

Doğal taşlar, inşaat (döşeme ve kaplama), heykeltıraşlık ve cam sektörlerinde yaygın olarak kullanılmaktadır. Türkiye, 3,8 milyar m³’ü mermer olmak üzere, yaklaşık 5,2 milyar m³ doğal taş rezervine sahiptir ve küresel mermer rezervinin yaklaşık % 33’ünü elinde bulundurmaktadır. Rezervlerin çoğu Afyon, Balıkesir, Muğla, Eskişehir, Denizli, Tokat, Çanakkale, Konya, Bilecik, Kırşehir ve Elazığ’da bulunmaktadır (Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Türkiye Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı Türkiye Madencilik Sektörü Raporu 2011: 8–10).

2011 tarihi itibari ile doğal taş ihracatımıza baktığımızda ise %6,6 oranında artışla 1,675 milyar dolar, miktarda da %9,7 artış ile 7,29 milyon ton olarak gerçekleştirilmiştir. Söz konusu dönemde, ülkeler bazında doğal taş ihracatımıza bakıldığında ise ilk beşi Çin Halk Cumhuriyeti (639 milyon dolar, %7,3 artış), ABD (236,9milyon dolar, %8 artış), Irak (83,6 milyon dolar, %16,5 artış), Suudi Arabistan (62,8 milyon dolar, %35,8 artış) ve İngiltere (46,5 milyon dolar, %3 azalış) oluşturmaktadır.

2011 yılı doğal taş ihracatımızın ürünlerine şekilde bakacak olursak;

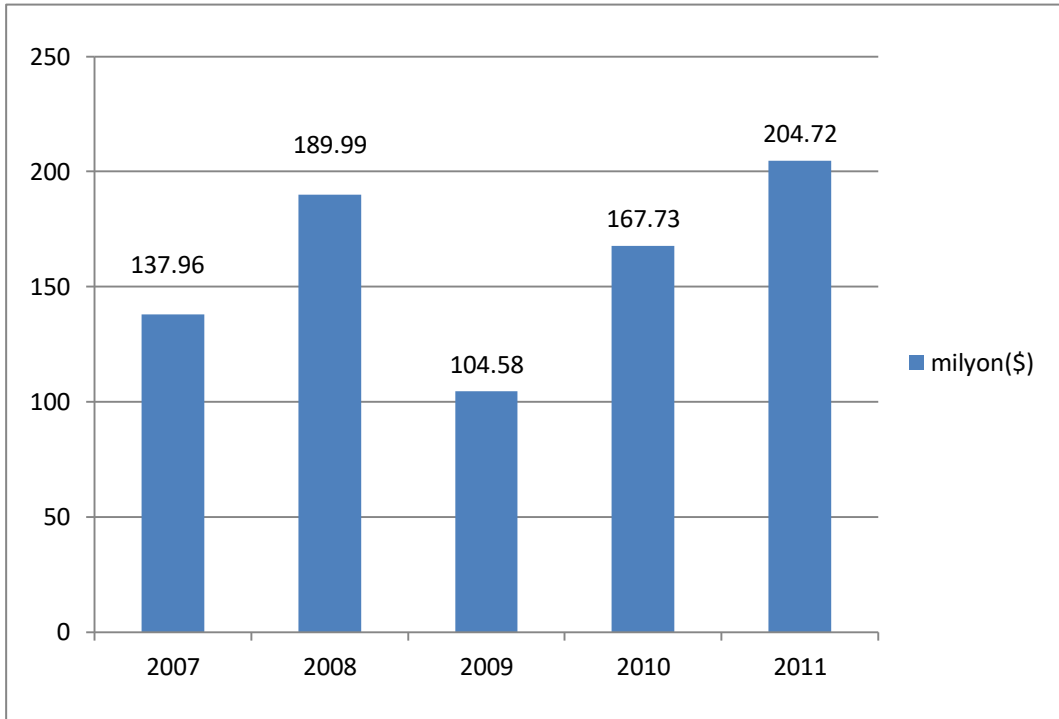
Kaynak: İstanbul Maden İhracatçıları Birliği Çalışma Raporu_2011: 17–18

Şekil 6: 2011 Yılı Ürünlerine Göre Doğal Taş İhracatı

2.6.2.2. Bor Mineralleri

Bor mineralleri ağırlıklı olarak cam, tarım ve kimya sektörlerinde; bunların dışında da telekomünikasyon, otomotiv, inşaat, elektronik ve nükleer sektörlerinde kullanılmaktadır. Dünya üzerinde yapılarında farklı konsantrasyonlarda borik oksit (B₂O₃) bulunan yaklaşık 230 farklı bor minerali bulunmaktadır ve Türkiye hem miktar hem de borik oksit konsantrasyonu açısından en zengin rezervlere sahiptir. Toplam rezerv miktarı yaklaşık olarak 866 milyon ton B₂O₃'e eşdeğerdir, bu da küresel rezervlerin % 72'sine karşılık gelmektedir (Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Türkiye Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı Türkiye Madencilik Sektörü Raporu 2011).

Tabii boratlar ve konsantreleri ihracatımızın en fazla olduğu ülkeler şu şekilde sıralanmaktadır; Çin Halk Cumhuriyeti 91,2 milyon dolarla (%24,3 artış) birinci, Amerika Birleşik Devletleri 27,2 milyon dolarla (%29,6 artış) ikinci, Tayvan 19 milyon dolarla (%14,3 artış) üçüncü, İspanya 12,9 milyon dolarla (%78 artış) dördüncü ve Japonya 10,3 milyon dolarla (%0,5 artış) beşinci sırada yer almaktadır.

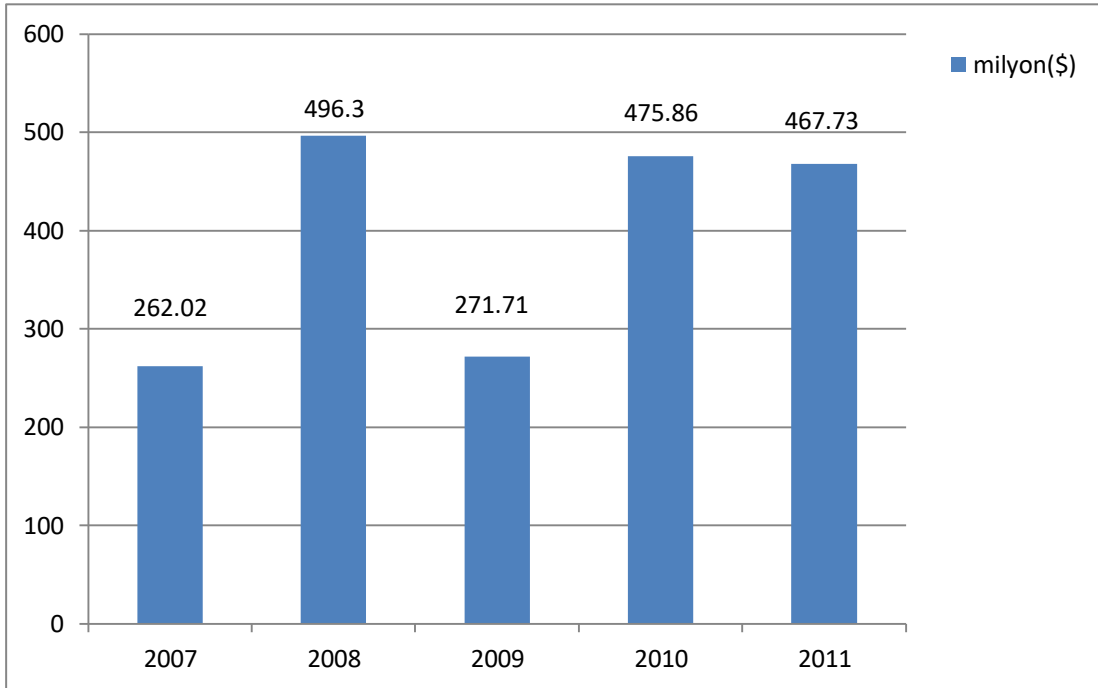
Şekil 7: Son 5 Yıllık Bor İhracatımız

2.6.2.3. Krom Cevher

Krom kimya, refraktör, metalürji ve döküm endüstrilerinde kullanılır. Her ne kadar Türkiye'deki krom rezervleri diğer ülkelerde olduğu kadar bol miktarda olmasa da, yüksek mineral kalitesinden dolayı dünyada en iyi kalitedekiler arasında yer alır. Krom rezervlerinin büyük kısmı Elazığ, Erzincan, Muğla, Eskişehir, Adana, Bursa ve Kayseri illerinin yakınlarındaki bölgelerde bulunmaktadır (Türkiye

Cumhuriyeti Başbakanlık Türkiye Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı Türkiye Madencilik Sektörü Raporu 2011 s: 13).

2011 yılında krom cevheri önceki yıla göre %1,7 oran azalmış ve 2,17 milyon ton karşılığı 467,7 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Krom cevheri ihracatımızda önde gelen ülkeler; Çin Halk Cumhuriyeti 387,7 milyon dolarla (%7,4 azalış) birinci, Rusya Federasyonu 25,6 milyon dolarla (%53,8 artış) ikinci, İsveç 10,7 milyon dolarla (%21,8 azalış) üçüncü, Hindistan 10 milyon dolarla dördüncü (%281,2 artış) ve Hollanda 8,6 milyon dolarla (%49,9 artış) beşinci sırada yer almaktadır.

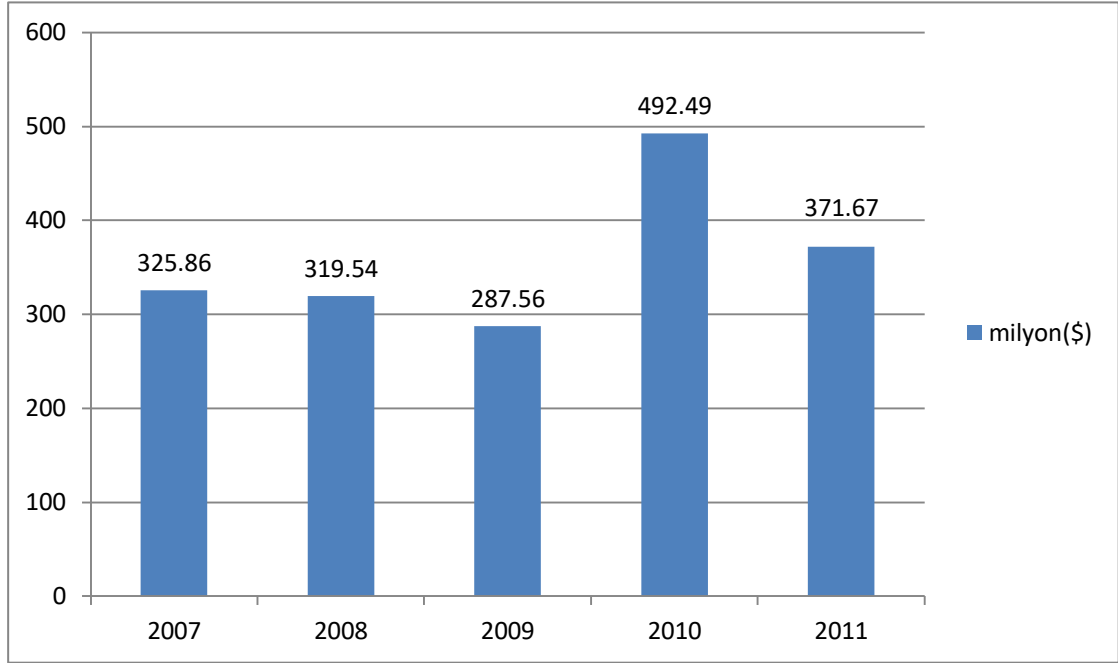

Şekil 8: Son Beş Yıllık Krom Cevheri İhracatımız

2.6.2.4. Bakır Cevheri

Kolay işlenen bir madendir. Elazığ'da maden (Ergani bakır işletmeleri), Artvin'de Murgul (Göktaş) ve Kastamonu'da Küre bakır çıkartılan yerlerdir. Rize Çayeli 'de yeni bakır yatakları bulunmuştur.

2011 yılı itibari ile bakır madeni ihracatımız 371,7 milyon dolardır. En çok ihraç ettiğimiz ülkeler ise Çin Halk Cumhuriyeti ve Hindistan'dır (İstanbul Maden İhracatçıları Birliği Çalışma Raporu_2011: 19–20).

Şekil 9: Son Beş Yıllık Bakır İhracatımız

2.6.3. Türkiye'deki Madencilik Sektörünün Türkiye Ekonomisindeki Yeri

Madencilik sektörü başta enerji sektörü olmak üzere birçok endüstri koluna hammadde girdisi sağlaması nedeniyle ülke sanayisinin lokomotifidir. Bu nedenle tarih boyunca ulusların refah seviyesini büyük ölçüde yer altı servetleri belirlemiştir. Gelişmiş ülkeler gelişmişlik seviyelerine ulaşırken madenciliğin itici gücünden yararlanmışlardır. İstikrarı yakalamış ülkelerde, madenlerin mamul ve/veya yarı mamul olarak üretilmesinin yanı sıra madenciliğin diğer sanayi dallarıyla bütünleşmiş olması ve dünya ekonomik yapısıyla kalıcı bir entegrasyon sergilemesi önemli bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır.

Ulusal ekonomiyi oluşturan sektörlerden biri de “Madencilik Sektörü”dür. Madencilik sektörü, bir taraftan başta sanayi olmak üzere, ekonominin diğer sektörlerinin ihtiyaç duyduğu temel girdileri sağlarken diğer taraftan, özellikle kırsal

bölgelerde, yeni istihdam imkânları yaratır. Bu bölgelerde başta ulaşım olmak üzere, önemli altyapı yatırımlarının gerçekleşmesini sağlar. Çağdaş teknoloji, pazarlama ve finansman yöntemleri, madencilik sektörünün gelişmesine paralel olarak ülkenin kırsal bölgelerinde benimsenip yaygınlaşır. Bir başka yönden, madencilik ürünleri ihracatı ülkeye döviz kazandıran önemli bir kaynaktır. Bugünün gelişmiş sanayi ülkelerinin hemen hepsinde madencilik sektörü, ekonomik kalkınmayı başlatan bir “öncü sektör” görevi yüklenmiştir.

Madencilik sektörünün bir diğer önemli özelliği; başta sanayi olmak üzere, diğer sektörlerin (tarım, hizmetler, ulaşım, enerji vb.) faaliyetlerini sürdürebilmeleri için gerekli temel hammaddeleri üretmekte olmasıdır. Bir başka deyişle, ekonominin faaliyetini sürdürebilmesi, madencilik sektörünün sürekli ve verimli bir tarzda üretimde bulunmasına bağlıdır. Bu sektörde meydana gelecek bir üretim aksaması, ekonominin diğer bütün kesimlerini doğrudan veya dolaylı olarak etkiler. Bu iki temel özelliği yanında madencilik sektörünün üzerinde durulan konu bakımından önemli diğer özelliklerine de kısaca göz atmak gereklidir. Bu özelliklerden biri, madencilik sektöründe sermaye yoğun bir teknolojinin kullanılması ve kullanılan tekniklerin hızla demode olmasıdır. Bir başka özelliği de ne kadar bilimsel yöntemler kullanılırsa kullanılsın; rezervlerin miktarında ve kalitesinde daima bir yanılmanın söz konusu olabilmesidir. Üretimde mevcut olan bu risk, ürünlerin uluslararası pazarlanması yönünden de mevcuttur. Bu sektörde faaliyet gösteren bazı firmalar dünya çapında monopol durumuna gelmiş olup, stratejik önemdeki madenlerin arama ve işletme ruhsatlarını ele geçirdikleri gibi, dünya pazarlarında da üretim ve fiyat politikalarını diledikleri gibi düzenleyebilmektedirler.

Türkiye ekonomisi için madencilik sektörünün büyük önemi vardır. Gelişme yolunda olan ulusal sanayi ve tarım sektörü ana girdiler yönünden madencilik sektörüne bağımlıdır. Yurdumuzda çok çeşitli, zengin maden rezervleri olduğu bilinmekle beraber, bu kaynakların çoğu henüz işletmeye alınmamıştır. Madencilik sektörünün millî gelirimizdeki payı % 1,5 gibi son derece düşük bir düzeydedir. Önemli bir maden ihracatçısı olabilecek potansiyele sahip bulunduğu halde, maden ihracatımız çok sınırlı kaldığı gibi, bazı maden ürünleri de ithal edilmektedir. Kısacası, madencilik sektörü ülke kalkınmasına yapabileceği büyük ve önemli

katkısı gereği gibi yapamaz durumdadır (MTA genel müdürlüğü Türkiye madencilik sektörü ekonomideki yeri ve önemi Ekim 2009 Ankara bildirgesi).

2.6.3.1. 2011 Maden İhracatına Genel Bakış Ve Ekonomiye Katkıları

Ulusal ekonomiyi oluşturan en önemli sektörlerden biri olan madencilik, hem yarattığı yüksek katma değerle toplumların refah düzeyini doğrudan etkiliyor hem de sağladığı hammadde, ihtiyaç duyduğu mal ve hizmetler ile enerji sanayi ve hizmet sektörlerinin gelişmesini sağlıyor.

Madencilik sektörü madenin bulunduğu bölgede yapılmak zorunda olduğu için iş imkânı bulunmayan bölgelere iş imkânı yaratmaktadır. Bu sayede iç göç engellenmiş oluyor. Madencilik sektörü madenin çıktığı bölgede yapıldığı için bu bölgedeki ulaşım başta olmak üzere alt yapı yatırımlarının gelişmesini sağlamaktadır. Bu olanaklara rağmen madencilik sektöründeki büyüme son yıllara göre artsa da hak ettiği seviyeye gelmemiştir.

2011 yılında maden ihracatı, 2010 yılına göre miktarda yüzde 4,57, değerde ise yüzde 5,99 artışla 19,7 milyon ton ve 3 milyar 876 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. 2011 yılında en fazla ihraç edilen maden ürünü 7.28 milyon ton ve 1 milyar 675 milyon dolarla doğal taşlar olmuştur. Ayrıca doğal taş ihracatımız toplam maden ihracatının yüzde 43'ünü oluşturmuştur.

2011 yılında maden sektöründeki ihracatta Çin ve ABD öne çıkmıştır. 2011 yılında en çok ihracat yaptığımız sektörün doğal taş olduğunu söylemiştik. Bu ihracatta ilk sırayı Çin sırasıyla 236,9 milyon dolarla ABD, 83,6 milyon dolarla Irak, 62,8 milyon dolarla Suudi Arabistan ve 46,5 milyon dolarla İngiltere izlemiştir.

Doğal taş ihracatını; 467 milyon dolarla krom cevheri ve konsantreleri ile 371 milyon dolarla bakır cevheri ihracatı takip etmiştir.

2012 Ocak ayı verilerine baktığımızda ise madencilik ürünler ihracatımız 277,1 milyon dolar olarak gerçekleşti. Bu dönemde en çok ihracat yapılan ülkeler; Çin Halk Cumhuriyeti 103,1 milyon dolar, ABD 20 milyon dolar, Hindistan 18,7

milyon dolar, Belçika 10,9 milyon dolar Finlandiya 9,6 milyon dolar, İtalya 9,5 milyon dolar, Irak 8,5 milyon dolar ve Suudi Arabistan 7,3 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Yine ilk sırayı Çin Halk Cumhuriyeti almıştır.

2.6.3.2. 2012 ve Sonrasında Maden İhracatındaki Beklentiler

İstanbul maden ihracatçıları birliği (İMİB)'in yapmış olduğu açıklamaya göre; maden sektöründeki ihracat artışının yüzde 10 seviyelerinde olmasının beklenmektedir. Bu doğrultuda maden sektörü ihracatının 4,2 milyar dolar ilk sırayı alan doğal taş ihracatımızın ise 1,85 milyar dolar düzeyinde olacağı tahmin edilmektedir. Maden sektörünün en önemli pazarlarının Çin, AB ülkeleri ve ABD olduğunu belirten İMİB 2011 yılında; ihracatın yüzde 38'inin Çin'e yüzde 25'inin AB ülkelerine yüzde 8'inin ise ABD'ye yapıldığını söyledi. Çin'in şuan için sektörde önemli bir Pazar konumunda olduğunu bununda uzun bir süre devam edeceğinin söylemiştir. Bunun yanında Hindistan ve Rusya gibi gelişen pazarlarında Çin'e alternatif olabileceğini vurgulamıştır. Özellikle doğal taş ihracatında Hindistan'ın doğal taşları kullanma kültürünün fazla olması nedeniyle ileride çok iyi bir Pazar seviyesine gelineceği düşünülmektedir. Ayrıca Irak ve yeniden inşa sürecine girecek olan Libya'nın da önemli bir Pazar haline geleceği düşünülmektedir.

Ülkemiz maden rezervleri bakımından zengin ve çeşitliliğin fazla olmasına rağmen madencilik sektörüne yeterince ilginin gösterilmemektedir. Hâlbuki Türkiye önemli bir maden ihracatı konumuna gelebilecek potansiyeldeki bir ülkedir. Ülkemizin büyümesi ve işsizliğin önlenmesi için üretim sanayinin artırılması gerçeği kaçınılmazdır. Önümüzdeki dönemde en büyük hedefimiz ise maden ürünleri üretiminin artırılmasına yönelik çalışmalar olmalıdır (İhracat Dış Ticaret Ve Ekonomi Dergisi sayı 4 Mart 20012: 96–97).

2.6.4. Madencilik Sektöründe Yabancı Sermaye

Ülkemize madencilik işletmeleri için sınırlı ölçüde gelen yabancı sermayeler var. Bu sektöre yabancı sermayelerin ilgileri son on yılda artmıştır. 1985 den bu yana

toplam 85 yabancı sermaye kuruluşu toplam da 275 milyon dolar getirmeye söz vermiştir. Yabancı sermaye öncelikle mermercilik ve altın işletmeciliği sektörleri ile uğraşan sektörlerle yönelmektedirler. Bunu bakır işletme tasarısı takip etmektedir. Son zamanlarda ise çinko sahası ilgilerini çekmektedir. Çok uluslu şirketlerin sermaye yapıları güçlü olduğu için arama ve geliştirme işini çok daha çabuk yapabilmektedirler.¹

Türkiye'deki yabancı sermayeli şirketlerle milli şirketlerimiz arasında mevzuat açısından bir farklılık yokmuş gibi gözükse de bazı farklılıklar vardır. Yabancı şirketlerin geldikleri ülkeler arkasındadır. Bundan dolayı da işleri daha hızlı görülür. Yatırımlar kanununda ve yönetmeliğinde yabancı şirketlerin kuruluşu ile ilgili olarak kimin ne iş yapacağı ne kadar sürede yapacağı açıkça yazılmıştır. Bu da milli şirketler açısından dezavantaj yaratır.

Yabancı sermayeli şirketlerde yönetim yapısında veya sermayesinde Türk katılımcı olma zorunluluğu bulunmamakta %100 yabancı sermayeli şirketler kurulabilmektedir. Bu da bütün sektörlerin yabancı sermaye yatırımlarına açık hale getirir. Ayrıca devletler yabancı sermaye yatırımlarını cazip hale getirmek için 70 ülke ile çifte vergilendirmeyi önleme antlaşması imzalamıştır. Bu sayede gelirin her ülkede birden vergilendirilmesi önlenmiştir.²

Türkiye'deki yabancı sermayeli şirketlerin sektörlerdeki dağılımını ve madencilik sektörünün bu sektörler arasındaki yerine bakacak olursak;

---

¹ http://www.jmo.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=756&turu=R

² <http://www.madenmuhendisleri.org/yazlarmz/1690-necat-yildiz>

Tablo12: Yabancı Sermaye'nin Sektörel Dağılımı

SEKTÖREL	1954–2012 genel toplam Şirket
Tarım, Avcılık ve Ormancılık ve balıkçılık	507
Madencilik ve Taşocakçılığı	645
İmalat Sanayii	4.980
Gıda Ürünleri, İçecek ve Tütün İmalatı	520
Tekstil Ürünleri İmalatı	483
Kimyasal Madde ve Ürünlerin İmalatı	553
B.Y.S. Makine ve Teçhizat İmalatı	416
Motorlu Kara Taşıtı, Römork, Yarı-Römork İm.	258
Diğer İmalat	2.750
Elektrik, Gaz ve Su	871
İnşaat	3.020
Toptan ve Perakende Ticaret,	10.539
Oteller ve Lokantalar	1.868
Ulaştırma, Haberleşme ve Depolama Hizmetleri	3.000
Mali Aracı Kuruluşların Faaliyetleri	336
Gayrimenkul Kiralama ve İş Faaliyetleri	5.263
Diğer Toplumsal, Sosyal ve Kişisel Hizmet	1.665
Toplam	32.604

Kaynak T.C. ekonomik bakanlığı uluslar arası yatırım verileri bülteni

32.604 adet uluslararası sermayeli şirketin 645 adeti madencilik sektöründe faaliyet göstermektedir.

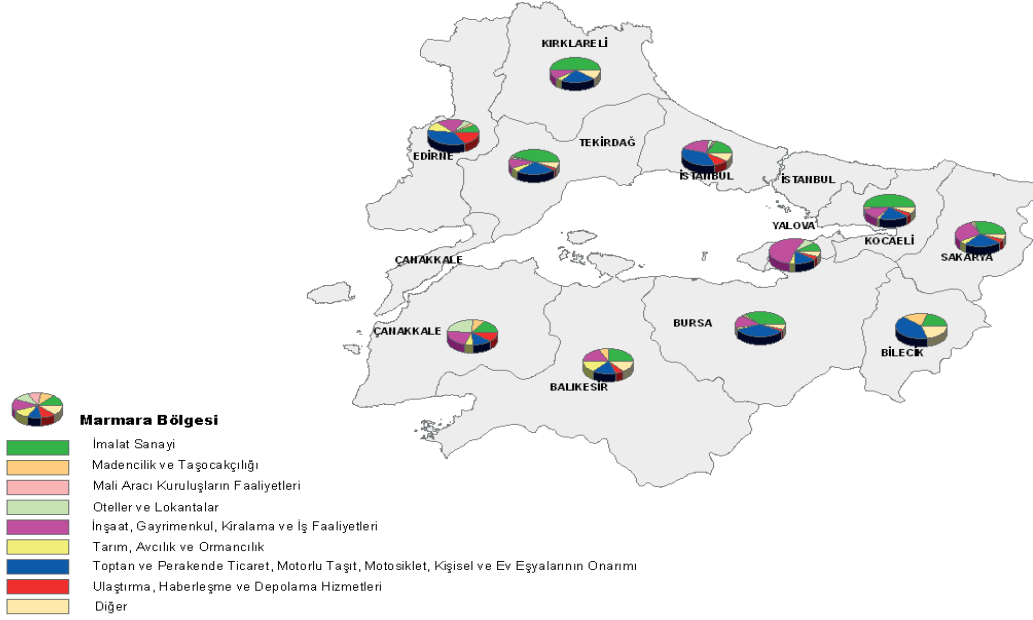
2.6.4.1. Türkiye'deki Doğrudan Yabancı Sermayeli Maden Şirketlerinin

Bölgelere Göre Dağılımı ve Diğer Sektörler Arasındaki Payı

Türkiye'de bulunan 29.483 adet uluslararası sermayeli şirketlerin %61,6 sı Marmara, %15,4 ü Akdeniz, %13,1 Ege %7,8 i İç Anadolu bölgelerinde;%2,1 diğer bölgelerde faaliyetlerde bulunmaktadır. Bunların 645 tanesi de madencilik sektörü üzerinde faaliyet göstermektedir.

Madencilik sektöründeki şirketlerin bölgelere göre dağılımına ve diğer sektörler üzerinde çalışan yabancı sermayeli sektörler arasındaki yerine baktığımızda ise aşağıdaki haritalar orta çıkmaktadır (T.C. Ekonomi Bakanlığı 2011 Uluslararası Yatırım Verileri Bülteni: 28).

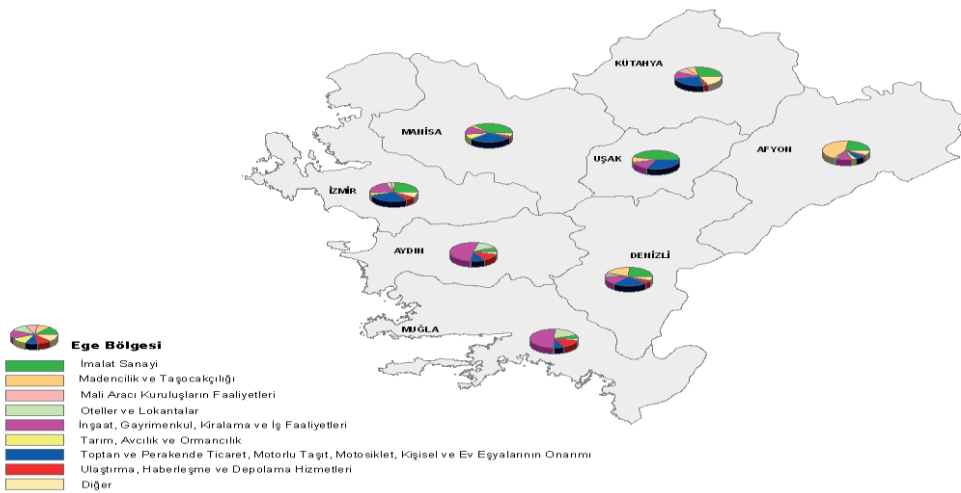
MARMARA BÖLGESİ

Kaynak T.C. Ekonomik Bakanlığı 2011 Uluslar Arası Yatırım Verileri Bülteni s 29

Şekil 10: Marmara Bölgesi Yabancı Sermayeli Şirketlerin Sektörel Dağılımı

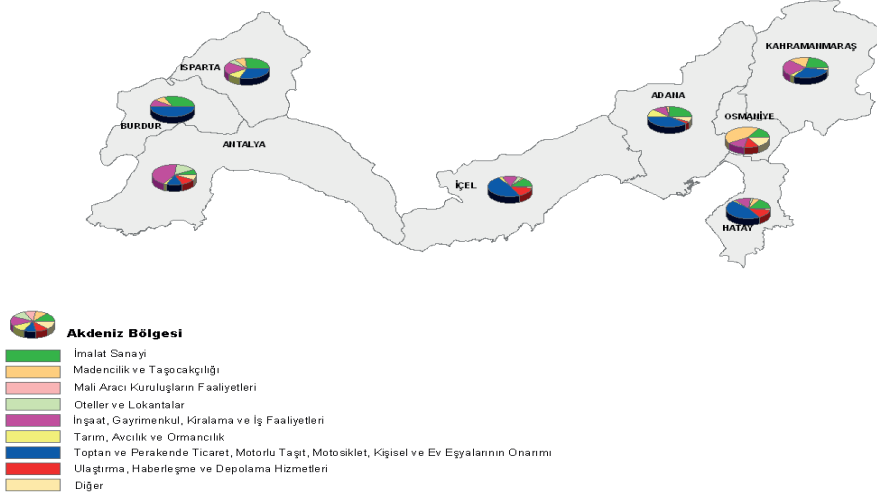
EGE BÖLGESİ

Kaynak: T.C. Ekonomik Bakanlığı 2011 Uluslararası Yatırım Verileri Bülteni s 30

Şekil 11: Ege Bölgesi Yabancı Sermayeli Şirketlerin Sektörel Dağılımı

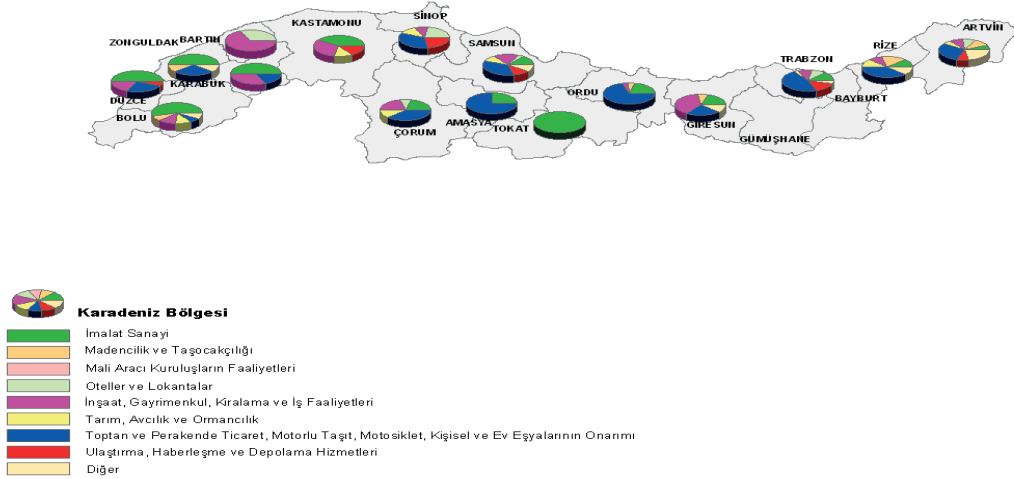
AKDENİZ BÖLGESİ

Kaynak: T.C. Ekonomik Bakanlığı 2011 Uluslararası Yatırım Verileri Bülteni s:30

Şekil 12: Akdeniz Bölgesi Yabancı Sermayeli Şirketlerin Sektörel Dağılımı

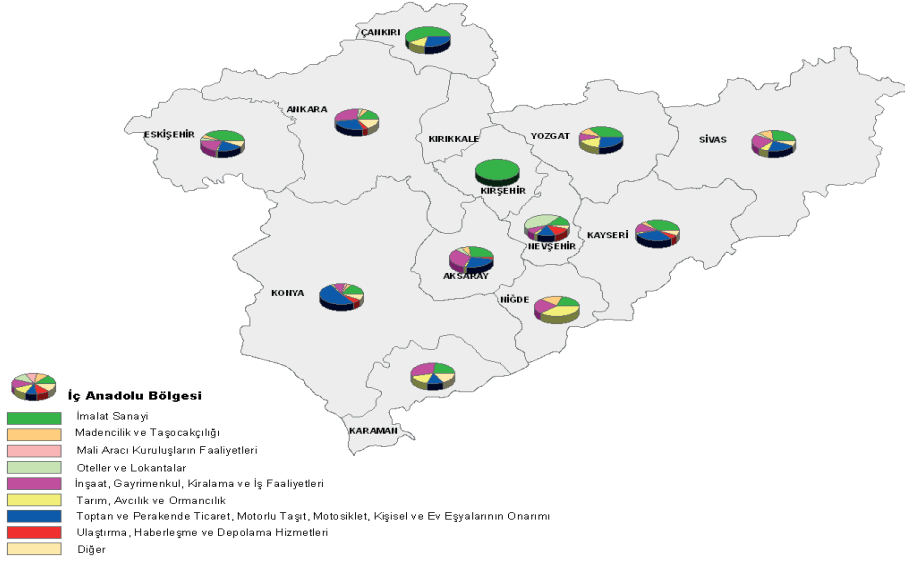
KARADENİZ BÖLGESİ

Kaynak: T.C. Ekonomik Bakanlığı 2011 Uluslar Arası Yatırım Verileri Bülteni s 31

Şekil 13: Karadeniz Bölgesi Yabancı Sermayeli Şirketlerin Sektörel Dağılımı

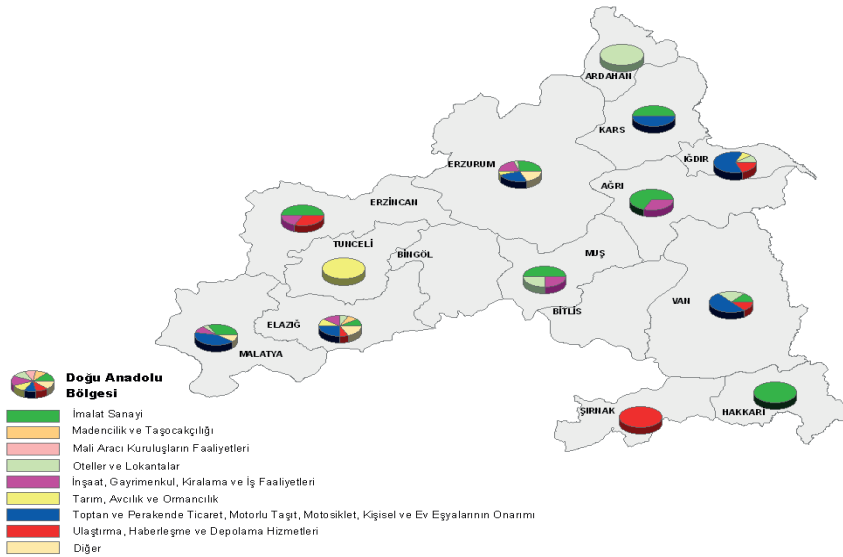
İÇ ANADOLU BÖLGESİ

Kaynak: T.C. Ekonomik Bakanlığı 2011 Uluslararası Yatırım Verileri Bülteni s 31

Şekil 14: İç Anadolu Bölgesi Yabancı Sermayeli Şirketlerin Sektörel Dağılımı

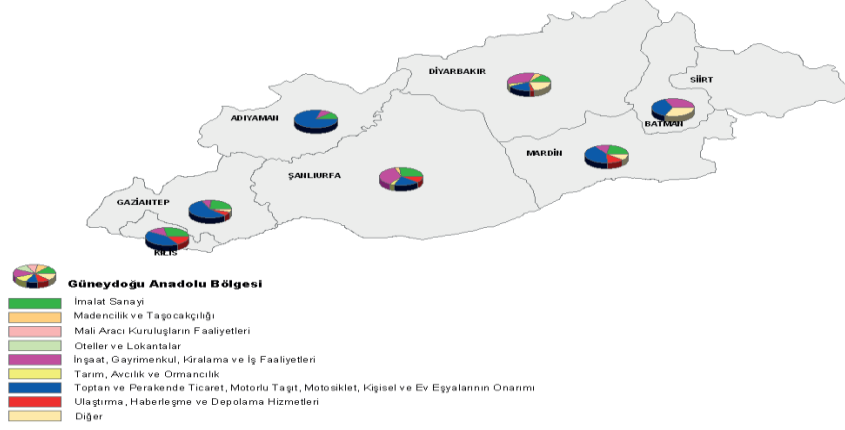
DOĞU ANADOLU BÖLGESİ

Kaynak: T.C. Ekonomik Bakanlığı 2011 Uluslararası Yatırım Verileri Bülteni s:32

Şekil 15: Doğu Anadolu Bölgesi Yabancı Sermayeli Şirketlerin Sektörel Dağılımı

GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİ

Kaynak: T.C. Ekonomik Bakanlığı 2011 Uluslar Arası Yatırım Verileri Bülteni s:32

Şekil 16: Güneydoğu Anadolu Bölgesi Yabancı Sermayeli Şirketlerin Sektörel Dağılımı

2.6.5. Doğrudan Yabancı Sermayeli Yatırımcıların Türkiye'deki

Sektörlere Yatırım Projeleri

Son beş yıla baktığımızda; 2007–2011 yılları arasında doğrudan yabancı sermayeli şirketlerce toplam 1.012 adet proje kapsamında 29,6 milyar dolar tutarında yatırım yapılması öngörülmüştür. Son yıla baktığımızda ise gerçekleştirilmesi düşünülen projeler için 229 adet yatırım teşvik belgesi düzenlenmiş, bunların yatırım tutarı 5.96 milyar dolardır.

Yatırım projelerinin son beş yıl için yatırım türlerine göre incelediğimizde ise aşağıdaki tablo ortaya çıkmaktadır.

Tablo 13: Yabancı Sermayeli Şirketlerin Yatırım Projeleri

Yıl	Komple yeni yatırım		Tevsi		Diğer yatırım türleri		Toplam	
	Proje sayısı adet	Toplam yatırım milyon dolar	Proje sayısı adet	Toplam yatırım milyon dolar	Proje sayısı adet	Toplam yatırım milyon dolar	Proje sayısı Adet	Toplam yatırım milyon dolar
2007	90	1.512,3	59	1.468,4	30	597,4	179	3.578,2
2008	104	4.119,7	74	813	28	426	206	5.358,7
2009	96	5.208,8	50	1.823,9	34	2422,6	180	9.455,3
2010	117	2.736,6	65	868,1	36	1696,9	218	5.301,7
2011	126	4.084	68	1.590,4	35	286,6	229	5.961
Toplam	533	17.661,5	316	6.563,9	163	5.429,5	1.012	29.654,9

Kaynak: Teşvik Uygulama ve Yabancı sermaye Genel Müdürlüğü

Tabloya baktığımızda, son yılda başlatılan 229 adet projenin yarısından fazlası yani %55 oranında komple yeni yatırım, %29,7 si tevsi ve %15,3 ü de diğer yatırım türlerinde gerçekleştiğini görmekteyiz. Son yılı yatırım türlerine göre ele aldığımızda, başlatılan 126 adet komple yeni yatırım projesi için öngörülen 4,1 milyar dolarlık yatırım tutarının %68,5'ini, 68 adet tevsi yatırımı 1,6 milyar dolarlık yatırım tutarı ile %26,7'sini kalan 286,6 milyon dolarlık 35 adet diğer yatırım türleri %4,8 ini oluşturmaktadır.

2011 yılında başlatılan proje sayısı 2010 yılına göre %5 oranında, yatırım tutarı açısından da %12,4 oranında artış göstermiştir (TC ekonomi bakanlığı 2011 uluslararası doğrudan yatırımlar: 33).

2.6.5.1. Maden Sektörünün DYSY Projelerindeki Yeri ve Diğer

Sektörler Arasındaki Payı

Türkiye'deki madencilik sektörüne diğer sektörlerle nazaran daha az ilgi gösterilmiştir. Ama son yıllarda yabancı yatırımcılar Türkiye'deki bor madeni ile ilgilenmeye başlaması ile maden sektörüne olan yatırım ve DYSY akımları gelişmeye başlamıştır. Türkiye'deki bor rezervi bilindiği gibi dünyada ilk sırada bulunmaktadır bu alan da meydana gelecek yatırımlar ileride Türkiye için çok büyük önem taşıyacaktır.

2011 yılındaki DYSY'lı projelerinin sektörel dağılımına baktığımızda aşağıdaki tablo ortaya çıkmaktadır;

Tablo 14: 2011 Yılındaki DYSY'lı Projelerinin Sektörel Dağılım

Sektörler	Komple yeni		Tevsi		Diğer yatırım türleri		Toplam		Sektörlerin toplam içindeki payları (%)	
	Proje sayısı	Toplam yatırım	Proje sayısı	Toplam yatırım	Proje sayısı	Toplam yatırım	Proje sayıs	Toplam yatırım	Proje sayısı	Yatırım tutarı
TARIM, AVÇILIK	5	40,7	0	0	0	0	5	40,7	2,2	0,7
MADENCİLİK	7	185,8	2	3,1	0	0	9	188,8	3,9	3,2
Madencilik ve Taşocaklığı	3	178,3	0	0	0	0	3	178,3	1,3	3
Metal Cevheri Madenciligi	4	7,5	2	3,1	0	0	6	10,6	2,6	0,2
İMALAT SANAYİ	80	783	58	647	28	249,8	166	1.679,7	72,5	28,2
Gıda ve İçecek	12	254,9	14	53,2	3	4,8	29	312,8	12,7	5,2
Tekstil	5	31,4	2	1,8	2	13,8	9	47	3,9	0,8
Kimya	8	44	2	8,4	3	20,4	13	72,8	5,7	1,2
B.Y.S. Makine ve Teçhizat	7	17,9	4	15	0	0	11	32,9	4,8	0,6
B.Y.S. Elektrikli Makine ve Cihaz İmalatı	1	4,1	0	0	0	0	1	4,1	0,4	0,1
Motorlu Kara Taşıtı Römork İmalatı	10	94,8	11	3999,9	3	39,3	24	533,9	10,5	9
Ana Metal Sanayi	1	1	3	4,6	1	8,3	5	13,9	2,2	0,2
Metal Eşya Sanayi	10	76,6	4	7,7	3	8,1	17	92,3	7,4	1,5
Kağıt ve Kağıt Ürünleri İmalatı	1	6,9	5	55,5	0	0	6	62,4	2,6	1
Plastik ve Kauçuk İmalatı	10	92	8	82,8	1	1	19	175,9	8,3	3
Metalik Olmayan Diğer Ürünler	5	114,2	1	8,6	8	134,9	14	257,7	6,1	4,3
Metalik Atıkların Yeniden Değerlendirmesi	3	6,3	0	0	2	5,2	5	11,6	2,2	0,2
Gemi ve Yat	1	0,9	0	0	1	12,1	2	13	0,9	0,2
Diğer İmalat	6	38	4	9,5	1	1,8	11	49,4	4,8	0,8
ELEKTRİK, GAZ VE SU	16	2.461,4	1	64,6	1	0,9	18	2.526,9	7,9	42,4
OTELLER VE LOKANTALAR	5	71,6	0	0	3	27,9	8	99,6	3,5	1,7
ULAŞTIRMA, HABERLEŞME VE DEPOLAMA FAALİYET	11	537,1	7	875,8	1	1,5	19	1.414,3	8,3	23,7
Destekleyici ve yardımcı	7	502	5	34,7	1	1,5	13	538,2	5,7	9
Su Yolu Taşımacılığı	2	37,8	0	0	0	0	2	31,8	0,9	0,5
Telekomünikasyon	2	3,3	2	841	0	0	4	844,4	1,7	14,2
GAYRİMANKUL, KİRALAMA VE İŞ FAALİYETLERİ	2	4,5	0	0	0	0	2	4,5	0,9	0,1
SAĞLIK	0	0	0	0	2	6,5	2	6,5	0,9	0,1
TOPLAM	126	4.084	68	1.590,4	35	286,6	229	5.961	100	100

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı

Tabloyu incelediğimizde ilk üç sırayı; Sektörel dağılımda toplam yatırım tutarı bakımından elektrik, gaz ve su üretimi ve dağıtım sektörü 2,5 milyar dolar yatırım tutarı ve %42,4 pay ile ilk sırada yer almaktadır.

Bu projelerden en önemlilerine baktığımızda, Yeni Elektrik Üretim A.Ş.'nin 887,7 milyon dolarlık, Kalehan Enerji Üretim ve Ticaret A.Ş.'nin 559,7 milyon dolarlık ve Doğu Enerji Üretim ve Tic. A.Ş.'nin 452,4 milyon dolarlık yatırımları öne çıkmaktadır.

İkinci sırayı ise %28,2 pay ile imalat sektörü almaktadır. Bu sektörde önde gelen projeler ise Bosch San. ve Tic. A.Ş.'nin 366,2 milyon dolar tutarındaki iki projesi ile Unilever Sanayi ve Ticaret Türk A .Ş.'nin 9 3,6 milyon dolar tutarındaki yatırımları sektördeki önemli projelerdir.

Üçüncü sırayı ise %27,7 pay ile ulaştırma haberleşme ve depolama sektörü yer almaktadır. Bu sektörde önemli projeler ise Türkcell İletişim Hizmetleri A.Ş.'nin 840,4 milyon dolar tutarındaki projesi dikkat çekmektedir. DP World Properties Liman İşletmeleri A.Ş.'nin 422,1 milyon dolar ve Tiryaki Agro Gıda Sanayi ve Ticaret A.Ş.'nin 39,6 milyon dolar tutarındaki projelerdir.

Maden sektörüne baktığımızda ise toplamda 188,8 milyar dolarlık yatırım ile dördüncü sırayı almaktadır. Bu yatırımların 178,3 milyar doları madencilik ve taş ocaklığı diğer kalan 10,6 milyar doları ise metal cevheri madenciliği üzerine gerçekleşmiştir. Bu sektörde en önemli yatırım ise Sardes Nikel Madencilik A.Ş. tarafından gerçekleştirilmesi öngörülen toplam 165,7 milyon dolar tutarındaki yatırımdır.2011 yılında madencilik sektöründeki en önemli bu proje olmuştur(TC ekonomi bakanlığı 2001 uluslararası doğrudan yatırımlar s: 33–38).

Son beş yıla baktığımızda ise aşağıdaki tabloda madencilik sektörüne yapılan doğrudan yabancı sermayeli yatırımların diğer sektörler arasındaki payını daha net görebiliriz.

Tablo 15: Uluslararası Sermayeli Şirketlerin Yatırım Projelerinin Sektörel Dağılımı

Yıl	Komple yeni yatırım		Tevsi		Diğer yatırım türleri		Toplam	
	Proje sayısı adet	Toplam yatırım milyon dolar	Proje sayısı adet	Toplam yatırım milyon dolar	Proje sayısı adet	Toplam yatırım milyon dolar	Proje sayısı Adet	Toplam yatırım milyon dolar
2007	90	1.512,3	59	1.468,4	30	597,4	179	3.578,2
2008	104	4.119,7	74	813	28	426	206	5.358,7
2009	96	5.208,8	50	1.823,9	34	2422,6	180	9.455,3
2010	117	2.736,6	65	868,1	36	1696,9	218	5.301,7
2011	126	4.084	68	1.590,4	35	286,6	229	5.961
Toplam	533	17.661,5	316	6.563,9	163	5.429,5	1.012	29.654,9

Kaynak: Teşvik Uygulama ve Yabancı sermaye Genel Müdürlüğü

2.6.6. Türkiye’deki Madencilik Sektöründeki Sorunlar, Dysy Üzerine

Etkileri ve Bunlara İlişkin Çözüm Önerileri

Türkiye’de zengin maden yatakları bulunmasına rağmen ekonomiye katkıda ve yabancı sermayeyi ülkeye çekmede yetersiz kalmaktadır.

Sektöre yönelik sabit yatırımlara baktığımızda toplam yatırımlar içindeki payı %2 civarındadır. Bu düşük miktar ülkemizdeki maden kaynaklarını efektif bir biçimde değerlendirmede yetersiz kalmaktadır. Buda değeri yüksek ürünlere geçiş sağlayacak sermaye birikimini sağlamada yetersiz kalmaktadır.

Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının Türkiye’deki madencilik sektörüne en büyük katkısı teknolojisini getirmekle birlikte arama faaliyetleri için ülkeye risk sermayesi getirebilmeleridir. Madencilikte yaşanan sorunların başında, maden

aramaları için her sene harcanması gereken risk sermayesinin çok az olması gelmektedir. Maden bulunmadan madencilik yapılamayacağına göre; yeni maden yataklarının bulunabilmesi için maden arama çalışmalarına ayrılan bütçelerin büyüklüğü ve sürekliliği önem kazanmaktadır (Ersent, Young: 21–22).

2.6.6.1. Madencilik Sektörünün Sorunları ve Bunlara İlişkin Çözüm

Önerileri

Sektördeki; yapısal, alt yapısal, yasal, kurumsal, yargısal, idari, çevresel, finansal, toplumsal, sosyolojik, iş sağlığı ve iş güvenliği gibi birçok sorunlar yabancı yatırımcının ilgisinin azalmasına ve yeterince doğrudan yabancı yatırımın ülkeye girmemesine neden olmaktadır.

DYSY ‘nın ülkeye az girmesine neden olan başlıca sorunlar TBMM sinin 2010 Mayıs ayı raporunda şöyledir;

- *Madencilik konusunda belirlenen politikaların uygulanmasındaki aksaklıklar*
- *Mevcut rezervlerin küçüklüğü ve ölçeklerin yetersizliği*
- *Sermaye yetersizliği ve risk algısının madencilğe uygun olmayışı*
- *Belirli kurumsal yapılardan kaynaklanan sorunlar*
- *Sektördeki bürokratik sürecin uzun olmasından kaynaklanan sorunlar*
- *Devlet yardımları ile ilgili sorunlar*
- *Vergilendirme ile ilgili sorunlar*
- *Maden sektöründeki alt yapı sorunları*
- *Maden kanunu ve uygulama yönetmeliği ile ilgili sorunlar*
- *Uygulamalardan kaynaklanan sorunlar*
- *Üniversite - sanayi iş birliğinin geliştirilememesi sorunu*
- *Madencilik sektöründe halkla ilişkilerin eksikliği ve bilgi kirliliğinden kaynaklanan sorunlar*
- *Madenciliğin günlük yaşamdaki öneminin bilinmemesi*
- *Petrol ve doğal gaz aramaları hakkında yanlış bilinenler*

- *Siyanür hakkında yanlış bilinenler*
- *Altın aranmasında siyanür kullanıldığına ilişkin yanlış bilgilendirme*
- *Altın madenciliğinin Türkiye ekonomisine katkısının yeterince bilinmemesi*
- *Genel bir veri tabanı eksikliği*
- *Eğitim sorunu*
- *Sektördeki koordinasyon-iletişim eksikliği*
- *Güvenlik kültürü eksikliği*
- *İş kazaları ve meslek hastalıkları oranının yüksekliği*
- *Meslek mensuplarının uzmanlaşma yetersizliği*
- *Çalışanların yaptıkları işlerle ilgili mesleki eğitimlerinin yetersizliği*
- *İş sağlığı ve güvenliği hizmetlerinin tüm iş yerlerini kapsamaması*
- *Sektörde iş birliğinin olmayışı*
- *Arama yetersizliği sorunu*
- *Madencilikteki atıl ocak ve tesislerin ülke ekonomisine kazandırılmaması*
- *Maden arama, rezerv ve madenlere ilişkin diğer bilgilerin güvenilir ve uluslararası standartlara uygun olmayışı*
- *Katma değeri yüksek ürünün elde edilememesi ile maden ticaretinden kaynaklanan sorunlar*

Meclis araştırma komisyonunun yaptığı çalışmalar sonucunda ülkeye yeterince DYSY' nın girmesi ve ülkeye ekonomik katkı sağlanması için sorunlara getirilen çözüm önerileri aşağıdaki gibidir;

- *Maden sektörünün ihtiyaçlarına uygun olarak Maden Kanunu ve madencilğe doğrudan veya dolaylı etkisi olan mevzuatın günün değişen ihtiyaçlarına en hızlı şekilde çözümler üretecek tarzda yenilenmesi gerekmektedir.*
- *Madencilik sektörünün geliştirilmesi, güçlendirilmesi, sorunların çözümü, madencilik faaliyetlerinin desteklenmesi ve iyileştirilmesi kapsamında ulusal maden politikalarının belirlenerek maden kaynaklarının dünyadaki yeni gelişmeler ışığında ulusal ekonomiye*

yüksek düzeyde katkı sağlayacak biçimde değerlendirilmesi için, bir Maden Master Planı oluşturulması zaruri yeti bulunmaktadır.

- *Sektörün sorunlarının çözümü ve sağlıklı bir gelişme ortamının oluşturulabilmesi için yasal alt yapının yanı sıra, etkin bir bürokratik ve kurumsal yapılanmaya da aynı düzeyde ihtiyaç vardır.*
- *Rekabet gücüne sahip olabilmenin başlıca koşulları arasında ölçek ekonomisinden yararlanmaya imkân verecek firma büyüklüklerine, yeterli sermaye yapısına, nitelikli iş gücüne, bilgi ve teknoloji üretebilme yeteneğine sahip olmak bulunmaktadır. Bu çerçevede, sektörde firma ve işletme ölçeklerinin büyütülmesine, güçlü sermaye gruplarının sektöre olan ilgisinin artırılmasına, kredi imkânlarının geliştirilmesine, kaliteli eğitim yoluyla sektörel iş gücünün niteliğinin yükseltilmesine özel önem verilmelidir.*
- *Maden sektörüne özgü kurumsal yapıların oluşturulması için merkezi yönetimden mahalli idarelere kadar tüm bürokratik yapıların, madencilik sorunlarının çözümüne katkı yapabilecek fiziki imkânlarla ve personel yapısına kavuşturulması gerekmektedir. Bu kapsamda, bazı kamu kurum ve kuruluşlarının yeniden yapılandırılmasında fayda görülmektedir.*
- *Çeşitli teşvik tedbirlerinin yanı sıra kurumsal ve yapısal değişiklikleri öngören bazı adımların atılması, madencilik bankası kurulması, kurumların akredite edilmesi ve profesyonel mühendislik uygulamasına geçilmesi gerekmektedir. Ayrıca, hazırlanan projelerin ve maden ürünlerinin borsada işlem görmesi sağlanmalı ve ülkemiz ihtiyaçlarına yönelik enerji-maden (ham madde)-uç ürün üretimi entegrasyonları ile büyük ölçekli projeler geliştirilmelidir*
- *Maden arama ve işletme harcamalarının KDV başta olmak üzere vergisel ve diğer açılardan daha fazla teşvik edilmesi gerekmektedir.*
- *Politikaların uygulamaya geçirilmesinde ortaya çıkan sorunların yanında, mevzuatın karmaşıklığı ve uygulamada tek tip sağlanamaması, yetişmiş personel eksikliği, etkin bir denetimin yapılamaması, ülkemizdeki risk sermayesinin ve finansman*

imkânlarının, ayrıca iş kültürü ile işletmecilerimizin risk algısının sektörün gerekleriyle tam olarak uyuşmaması gibi sorunların bir an önce giderilmesi gerekmektedir.

- *Üniversite-sanayi iş birliğinin geliştirilmesi ve özendirilmesi amacıyla gerekli yasal düzenlemeler yapılmalıdır.*
- *Madencilik alanında gelişmiş ülkelerde uygulanan raporlama standartları, ülkemiz madenciliğine uyarlanmalıdır. Bu bağlamda; kurum, üniversite ve kişilerin de ülkemizde maden kaynak ve rezervleri için raporlama yapabilecek koşullara getirilmesi için uluslar arası alanda akredite olmaları sağlanmalıdır. Raporlama standartlarına uygun olarak tespit edilecek maden rezervlerinin işletilmesi için banka kredisi ve borsalarda listelenme gibi yollarla finansman kaynağı oluşturacak bir yapı kurulmalıdır (Ersent,Young: 25-26).*

3. BÖLÜM

TÜRKİYE’DEKİ YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI VE MADENCİLİK SEKTÖRÜ ÜZERİNE UYGULAMAYA YÖNELİK ALAN ARAŞTIRMASI

1. DOĞRUDAN YABANCI SERMAYENİN MADEN SEKTÖRÜ ÜZERİNE ETKİSİ

1.1. ÇALIŞMANIN AMACI

Bu çalışmanın temel amacı, doğrudan yabancı sermayenin maden sektöründeki firmalar üzerindeki etkisinin, yabancı yatırımcının maden sektörüne geliş amacının belirlenmesi ve bu firmaların yatırım yapmadan önceki beklentilerini karşılayıp karşılayamadığını ölçmeye yöneliktir. Bunun için sektör bazında yabancı ortaklık şeklinde kurulan şirketlere yatırım yapma amaçlarını ölçmeye yönelik sorular sorulmuş, bununla birlikte yabancı ortağın yatırım yapmadan önceki beklentilerinin karşılanma düzeyi tespit edilmeye çalışılmış ve yine bu yabancı sermayenin yerel firmalara bazı konularda avantaj sağlayıp sağlamadığı incelenmiştir.

1.2. YÖNTEM VE METODOLOJİ

Araştırma TOBB veri tabanına kayıtlı şirketler esas alınarak anket yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. TOBB veri tabanındaki ulaşılan tüm şirketlerin mail adresleri tespit edilmiş ve anket formu gönderilmiştir. Mail yoluyla geri dönüş yapmayan yabancı sermayeli maden işletmelerinden anket sorularına telefon yoluyla cevap alınmıştır.

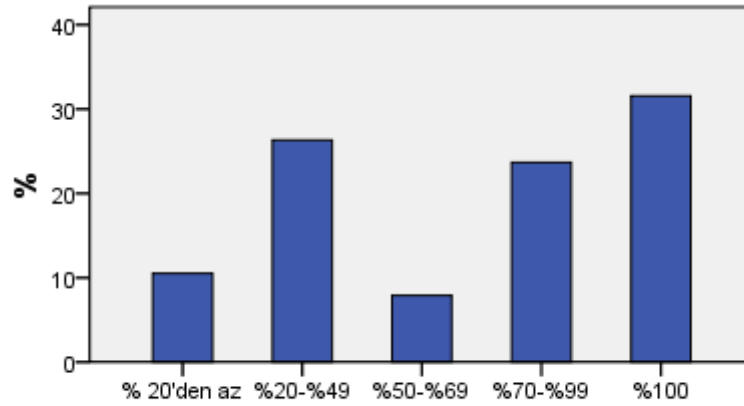

Anket formu 90 firmaya ulaştırılmış ve firmaların yaklaşık 40 tanesinden cevap gelmiştir. Gelen anket formlarının 38 tanesi kullanılabilir niteliktedir. Anket formu 99 değişkenin yer aldığı 16 soru grubu olarak firmalara gönderilmiştir.

Araştırmanın bulguları, amaçlarımız doğrultusunda SPSS programı ile değerlendirmeye tabi tutulmuş bu doğrultuda bazı soruların frekans dağılımı verilmiş daha sonra ki- kare testi yardımıyla firmaların finansal performans göstergeleri ile bu verileri etkileyen faktörler analiz edilmiştir.

1.3. ANKET VERİLERİ VE FREKANS DAğILIMLARI

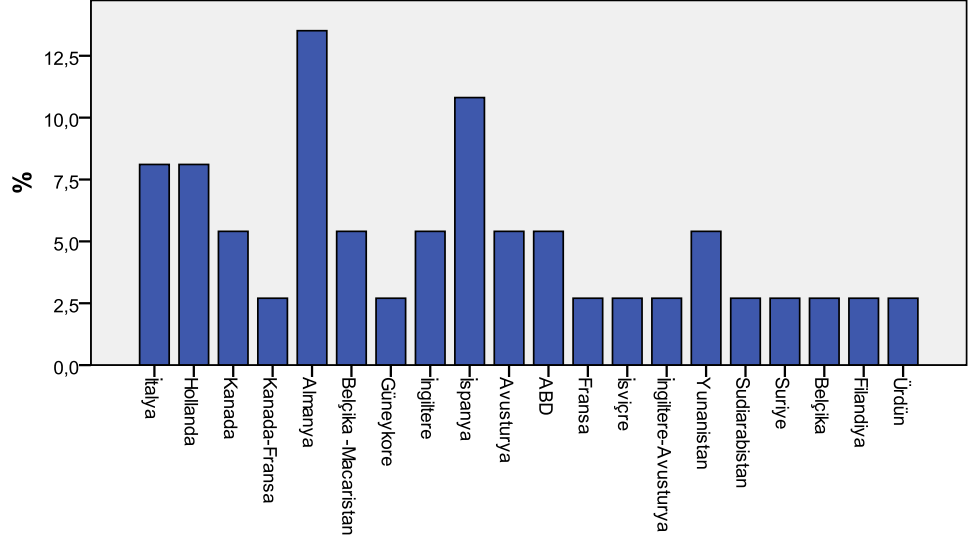
Anket formunda 16 soru başlığı altında her biri kendi içerisinde anlam teşkil eden 99 değişken olarak düzenlenmiştir. Bu değişkenlerden firmayı tanımlayıcı değişkenlerin frekans dağılımı aşağıda verilmiştir.

şekil 17: Firmadaki Yabancı Ortaklık Payı

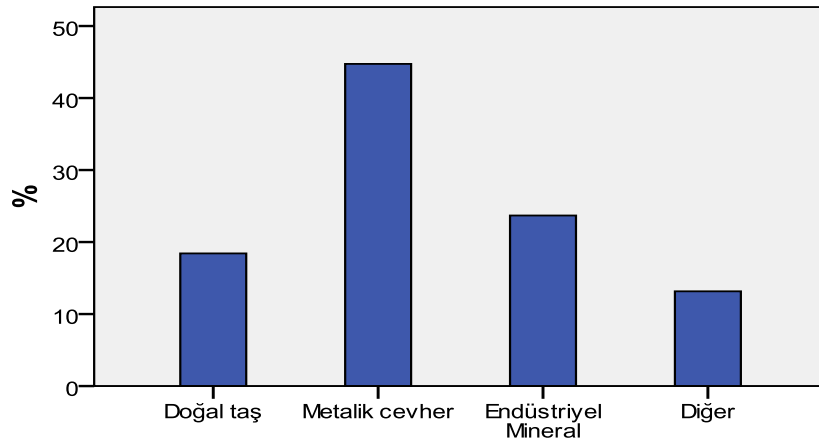
Anket çalışmasına katılan firmaların yabancı sermaye ortaklık payı %20 den az olan firma sayısı 4, toplamın ise %10,5'ini kapsadığı grlmştir. Anketimize katılan firmaların yabancı sermaye ortaklık payı %20 ile %49 arasında olan firma sayısı 10, toplamın %26,3'n kapsamaktadır. Yabancı sermaye ortaklık payı %50 ile %69 arasında olan firma sayısı 3 tür ve toplamın %7,9'unu kapsamaktadır.

Yabancı sermaye ortaklık payı %70 ile %99 arasında olan firma sayısı 9, toplamın %23,7'sini, yabancı sermaye ortaklık payı %100 olan firma sayısı 12, toplamın ise %31,6'sını kapsadığı görülmüştür.

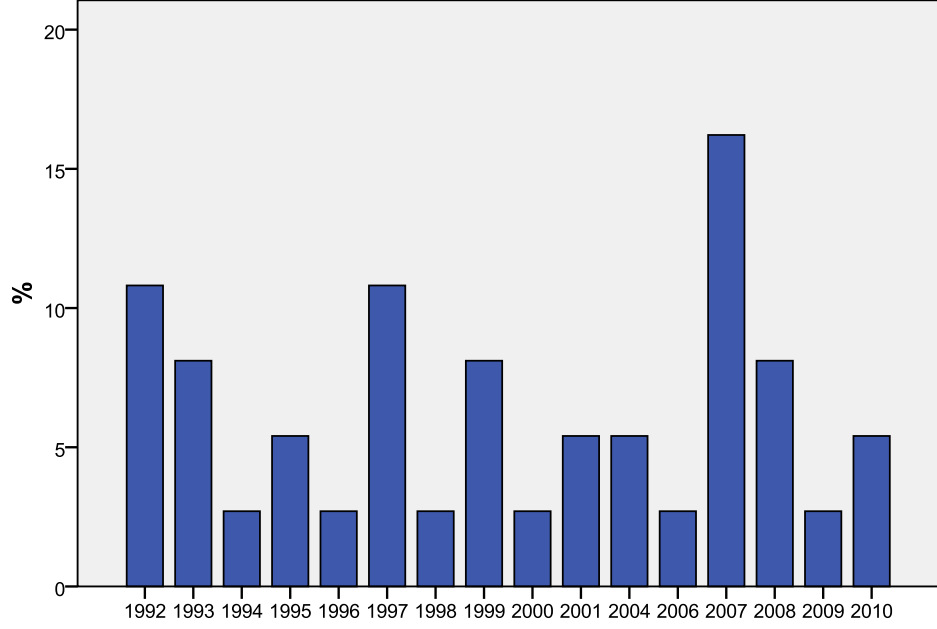
Şekil 18: Firma Yabancı Ortağının Menşei

Anket çalışmasına katılan firmaların 5 tanesi Almanya kökenlidir ve % 13,2'lik paya sahiptir. Almanya'yı 4'er firmayla İtalya ve İspanya takip etmektedir. Bu firmalar %10,5'lik paylara sahiptir. Hollanda ise 3 firmayla %7,9'luk paya sahiptir. Kanada, Belçika-Macaristan, İngiltere, Avusturya, ABD, Yunanistan 2'şer firmayla % 5,3 paya sahiptirler.

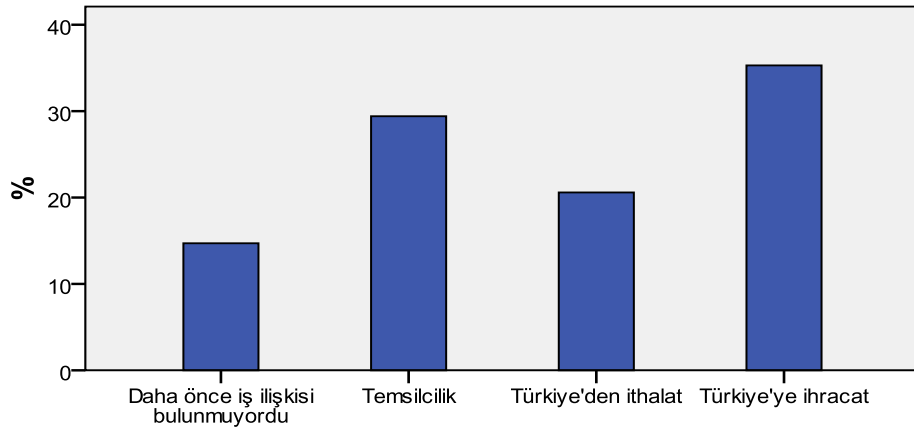
Şekil 19: Yabancı Ortağın Yöneldiği Olduğu Maden Türü

Anket çalışmasına katılan firmaların yatırım alanlarını %18,4'ü Doğal taş, %44,7 si Metalik cevher, %23,7'si Endüstriyel Mineral, %13,2'si ise Diğer madenler oluşturmaktadır.

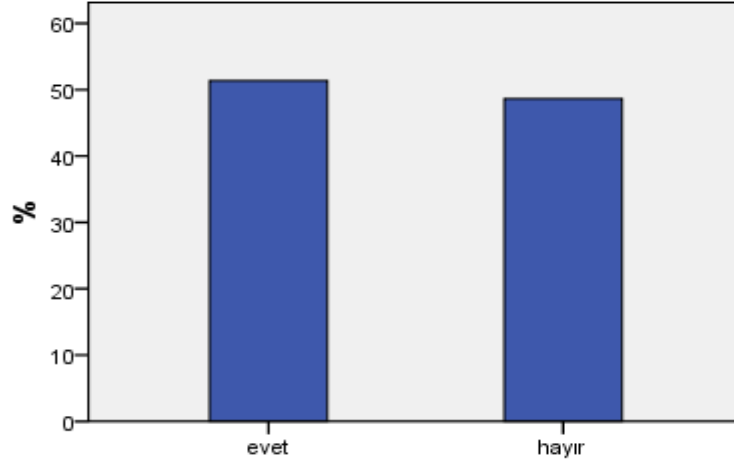
Şekil 20: Yabancı Ortağın Yatırım İzni Aldığı Yıl

Anket çalışmasına katılan firmaların büyük çoğunluğu yatırım iznini 2007 yılında almıştır.

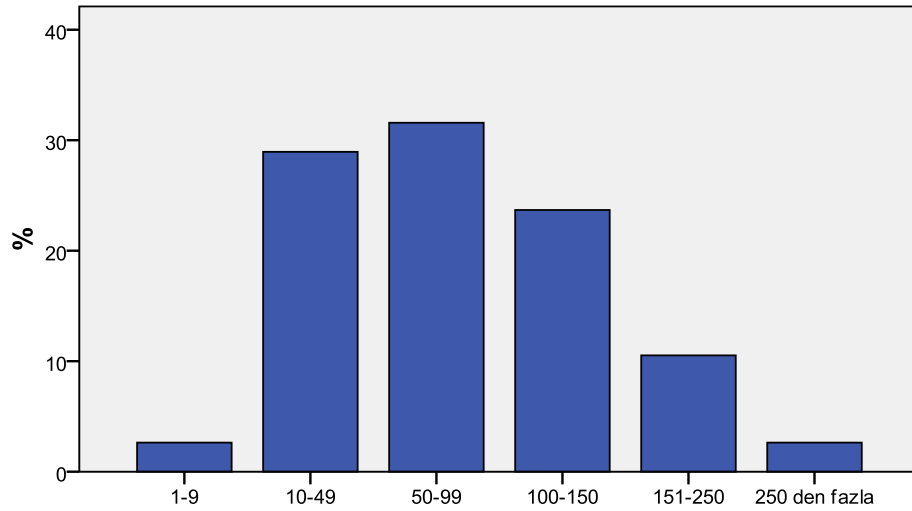
Şekil 21: Mevcut yatırımdan Önce Yabancı Ortağın Türkiye İle Olan İş İlişkisi

Anket çalışmasına katılan firmaların %15,8'nin daha önce Türkiye ile herhangi bir ilişkisi bulunmazken %34,2'sinin temsilcilik, %18,4'ünün ithalat ve %31,6'sının ise ihracat bazında iş ilişkisi bulunmuştur.

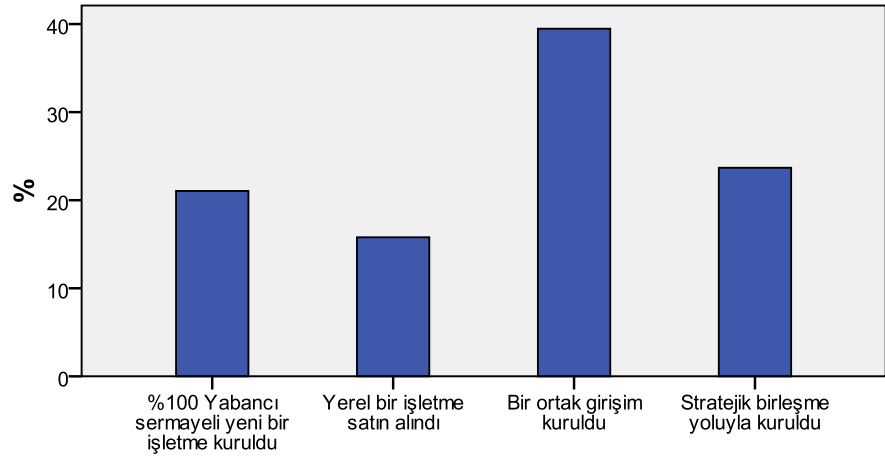
Şekil 22: Gelecek yıllarda Yabancı Ortağın Türkiye'ye Yatırım Kararı

Anket çalışmasına katılan firmaların %52,6 sı gelecekte Türkiye'ye yatırım yapmayı planlıyor.

Şekil 23: Firmanın çalışan sayısı

Anket çalışmasına katılan firmaların %2,6'sı 10'nun altında çalışana sahiptir. %28,9'u 10 ile 49 arasında çalışana, %31,6 sı 50–99 arasında çalışana, %23,7'si 100-150 arasında çalışana, %10,5' i 151-250 arasında çalışana ve %2,6 'sı 250'den fazla çalışana sahip olduğu görülmektedir.

Şekil 24: İşletmenin Türkiye'deki Ortaklık Şekli

Anket çalışmasına katılan firmaların %21,1'ini oluşturan 8 firma %100 yabancı sermayeli olarak kurulmuştur.%15,8'i ise yerel bir işletme satın alarak ortaklık gerçekleştirmiştir.%39,5'ni oluşturan 15 firma ise ortak girişim olarak kurulmuştur.%23,7'si ise Stratejik birleşme yoluyla kurulmuştur.

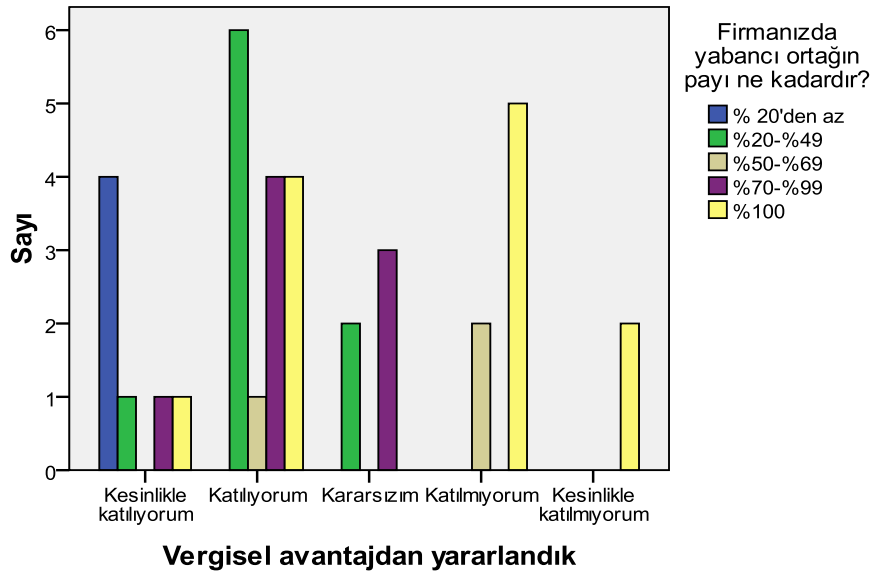
1.3.1. Ki-Kare Analiz Sonuçları

İki değişkenin birbirinden bağımsız olması aralarında bir ilişki olmaması anlamına gelmemektedir. İlişkinin var olup olmadığının belirlenmesinde ki-kare testi önemli bir araçtır. Ki kare testide değişkenlerin bağımsızlığını ölçmede ve değişkenler arasındaki farklılıkların belirlenmesinde yaygın olarak kullanılmaktadır. Ki kare testi temelde iki değişken arasında sistematik bir ilişkinin ve bir birinden bağımsız olup

olmadığını belirlemede kullanılmaktadır. Bu analiz frekans dağılımları üzerinden hesaplanmaktadır. Çalışmada uygulanan ki kare testi sonucunda bazı değişkenler arasında önemli ve anlamlı ilişkiler olduğu görülmüştür. Aşağıda bu değişkenler incelenmiştir.

Tablo 16: Vergisel Avantajdan Yararlanma

	Frekans	%
Kesinlikle katılıyorum	7	18,4
Katılıyorum	17	44,8
Kararsızım	5	13,2
Katılmıyorum	7	18,4
Kesinlikle katılmıyorum	2	5,3
Toplam	38	100,0

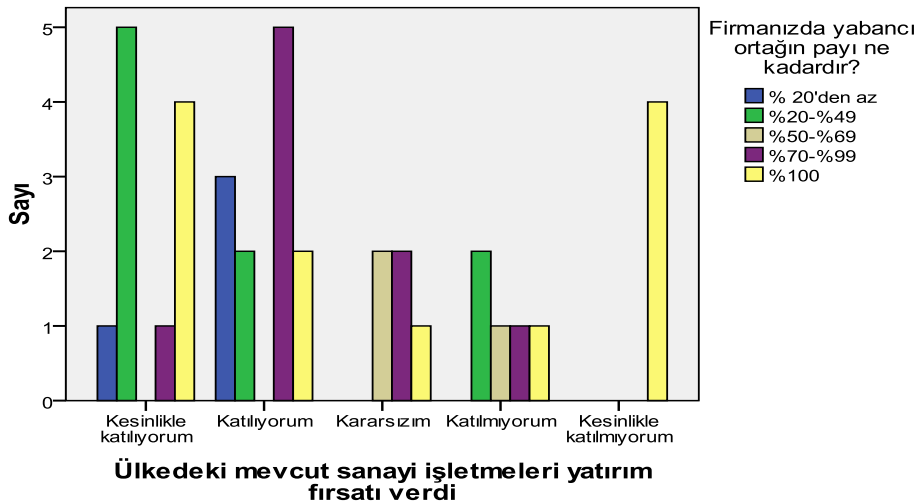
Şekil 25: Firmalarda Yabancı Ortağın Payına Göre Vergisel Avantajdan Yararlanma

Chi-Square	Df	Significance
39,486	16	0,001

Ankete katılan firmalarda Yabancı ortağın payına göre vergisel avantajdan yararlanma durumunun ilişkisi $p < 0,05$ anlamlılık düzeyinde $p = 0,001$ olduğu için aralarındaki ilişki anlamlı olarak bulunmuştur. Araştırma kapsamında şekil 25 'de sunulan verilere göre vergisel avantajdan yararlandık beklentisinin karşılanmasına kesinlikle katılıyorum diyen 7 firmadan 2 tanesinin yabancı ortaklık payı %50 den fazla iken 5 tanesinin yabancı ortaklık payı %50 den azdır. Katılıyorum diyen 15 firmadan 9 tanesinin yabancı ortaklık payı %50 den fazla iken 6 tanesinin yabancı ortaklık payı %50 den azdır. Vergisel avantajdan yararlandık beklentisinin karşılanmasına katılmıyorum diyen 7 firmanın 7 tanesinde de yabancı ortaklık payı % 50 'nin üzerindedir.

Tablo 17: Ülkedeki Mevcut Sanayi İşletmelerinin Yatırım Fırsatı Vermesi

	Frekans	%
Kesinlikle katılıyorum	11	28,9
Katılıyorum	13	34,2
Kararsızım	5	13,2
Katılmıyorum	5	13,2
Kesinlikle katılmıyorum	4	10,5
Toplam	38	100,0

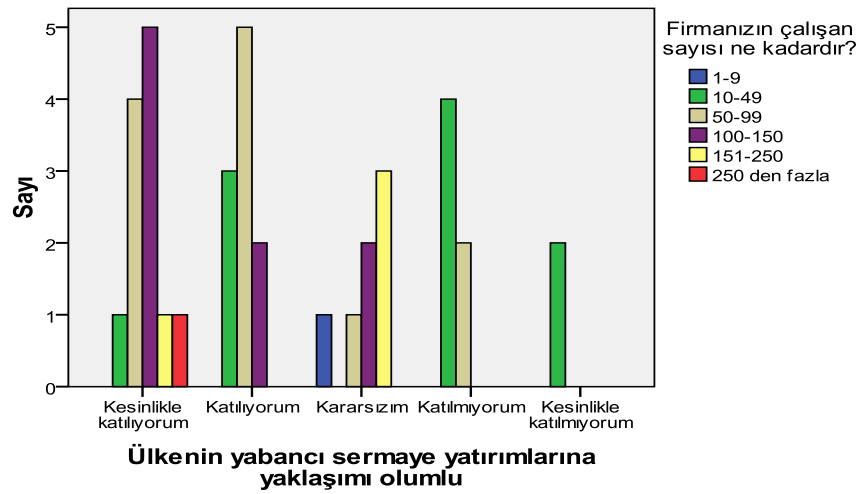
Şekil 26: Firmalarda Yabancı Ortağın Payına Göre Ülkede Yatırım Fırsatı Bulması

Chi-Square	Df	Significance
29,243	16	0,022

Ankete katılan firmaların yabancı ortaklık payı ile Ülkedeki mevcut sanayi işletmelerinin yatırım fırsatı vermesi arasında $p < 0,05$ anlamlılık düzeyinde $p = 0,022$ olduğu için aralarındaki ilişki anlamlı olarak bulunmuştur. Araştırma kapsamında şekil 26'da sunulan verilere ülkedeki mevcut sanayi işletmeleri yatırım fırsatı verdi beklentisinin karşılanmasına kesinlikle katılıyorum diyen 11 firmadan 5 tanesinin yabancı ortaklık payı %50 den fazla iken 6 tanesinin yabancı ortaklık payı % 50 den azdır. Katılıyorum diyen 12 firmadan 7 tanesinin yabancı ortaklık payı % 50 den fazla iken 5 tanesinin yabancı ortaklık payı % 50 den azdır. Kesinlikle katılmıyorum diyen 4 firmanın 4 tanesinin de yabancı ortaklık payının %50'nin üzerinde olduğu görülmüştür.

Tablo 18: Ülkenin Yabancı Sermaye Yatırımlarına Yaklaşımının Olumlu Olması

	Frekans	%
Çok önemli	14	36,8
Önemli	7	18,4
Kısmen önemli	12	31,6
Önemsiz	5	13,2
Toplam	38	100,0

Şekil 27: Firmalardaki Çalışan Sayısına Göre Ülkenin Yabancı Sermaye'ye Yaklaşımı

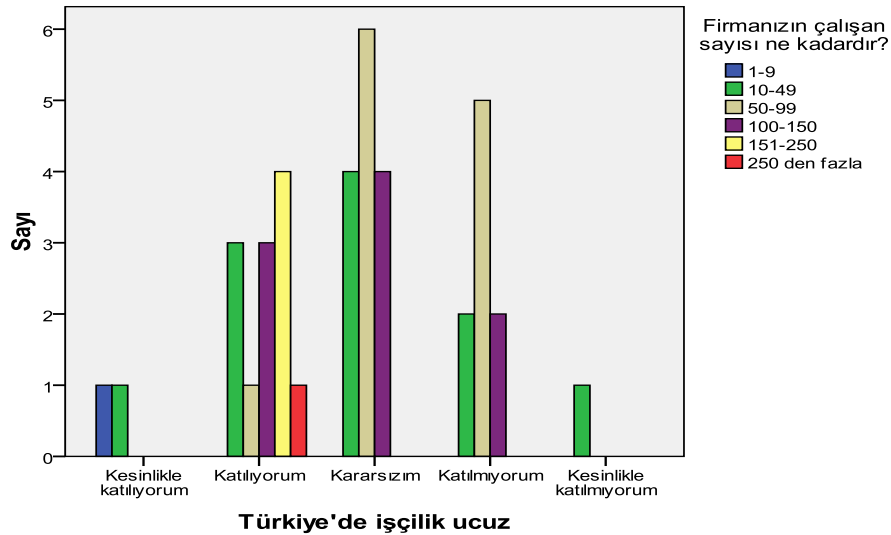

Chi-Square	Df	Significance
31,812	20	,045

Ankete katılan firmalarda çalışan sayısı ile Ülkenin yabancı sermaye yatırımlarına yaklaşımı arasında $p < 0,05$ anlamlılık düzeyinde $p = 0,045$ olduğu için aralarındaki ilişki anlamlı olarak bulunmuştur. Araştırma kapsamında şekil 27’de sunulan verilere göre ülkenin yabancı sermaye yatırımlarına yaklaşımı olumlu beklentisinin karşılanmasına kesinlikle katılıyorum diyen 12 firmanın 11 tanesinde çalışan sayısı 50 kişinin üzerinde iken 1 tanesinde 50’nin altındadır. Katılıyorum diyen 10 firmanın 7 tanesinde çalışan sayısı 50 den fazla iken 3 tanesinde 50’nin altında olduğu görülmektedir. Kesinlikle katılmıyorum diyen 2 firmanın 2 sinin de çalışan sayısının 50’nin altında olduğu görülmektedir.

Tablo 19: Türkiye’de İşçilik Ucuz

	Frekans	%
Kesinlikle katılıyorum	2	5,3
Katılıyorum	12	31,6
Kararsızım	14	36,8
Katılmıyorum	9	23,7
Kesinlikle katılmıyorum	1	2,6
Toplam	38	100,0

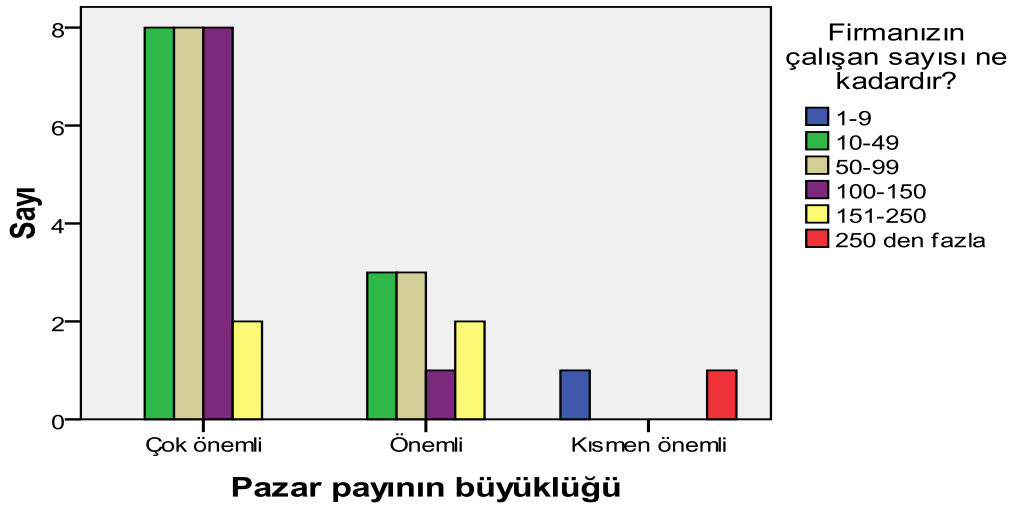
Şekil 28: Firmalardaki Çalışan Sayısına Göre Ucuz İşçilik Beklentisi

Chi-Square	Df	Significance
37,161	20	0,011

Ankete katılan firmalarda çalışan sayısı ile Türkiye’de işçilik ucuz yaklaşımı arasında $p < 0,05$ anlamlılık düzeyinde $p = 0,011$ olduğu için aralarındaki ilişki anlamlı olarak bulunmuştur. Çalışma kapsamında kapsamın da şekil 28 ’de sunulan verilere göre Türkiye’de işçilik ucuz beklentisinin karşılanmasına kesinlikle katılıyorum ve katılıyorum diyen 14 firmanın 10 tanesinde çalışan sayısının 50’nin üzerinde olduğu görülmektedir.

Tablo 20: Pazar Payının Büyüklüğü

	Frekans	%
Çok önemli	27	71,0
Önemli	9	23,7
Kısmen önemli	2	5,3
Toplam	38	100,0

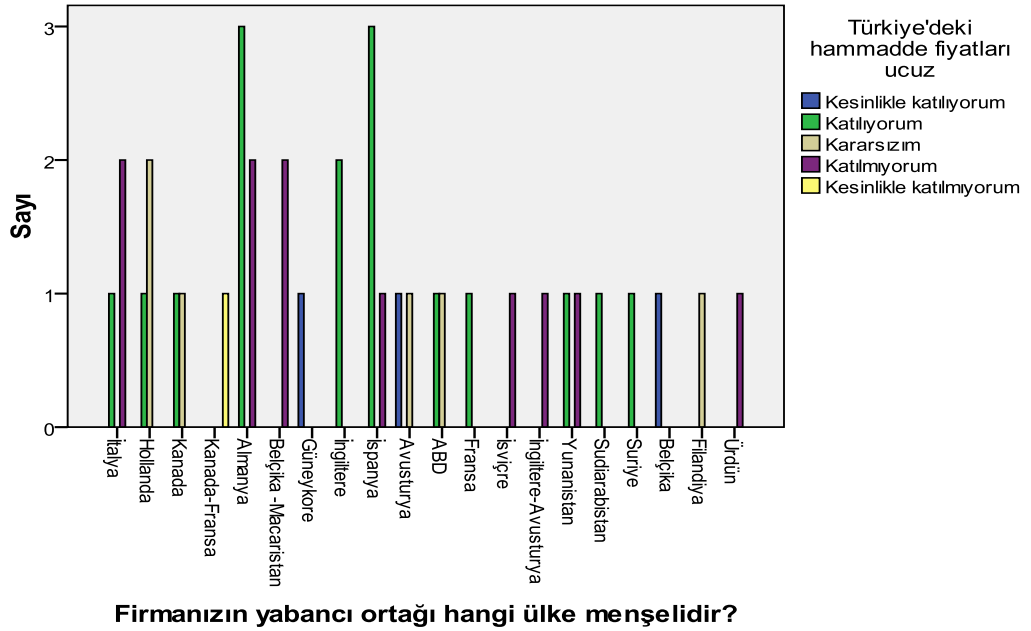
Şekil 29: Firmalardaki Çalışan Sayısına Göre Pazar Payının Büyüklüğü

Chi-Square	Df	Significance
39,397	10	0

Ankete katılan firmalarda çalışan sayısı ile Pazar payının büyüklüğü arasında $p < 0,05$ anlamlılık düzeyinde $p = 0,000$ olduğu için aralarındaki ilişki anlamlı olarak bulunmuştur. Çalışma kapsamında şekil 29’da sunulan verilere göre pazar payının büyüklüğü amacını kesinlikle önemli ve önemli gören 35 yabancı ortaklı firmanın 24 tanesinde çalışan sayısının 50’nin üzerinde olduğu görülmektedir.

Tablo 21: Türkiye'deki Hammadde Fiyatları Ucuz

	Frekans	%
Kesinlikle katılıyorum	4	10,5
Katılıyorum	16	42,1
Kararsızım	6	15,8
Katılmıyorum	11	28,9
Kesinlikle katılmıyorum	1	2,6
Toplam	38	100,0

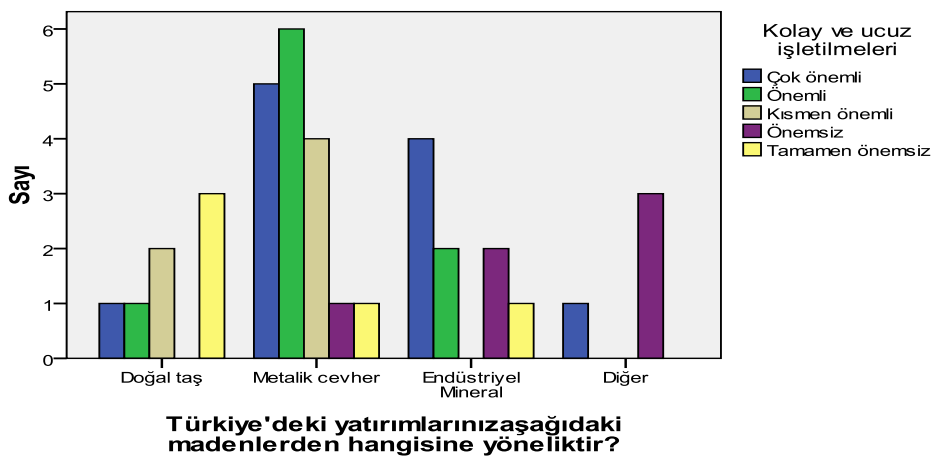
Şekil 30: Firmadaki Yabancı Ortağın Menşesine Göre Hammadde Fiyatlarının Ucuzluk Beklentisi

Chi-Square	Df	Significance
1,069	76	,011

Ankete katılan firmaların Türkiye'deki hammadde fiyatlarının ucuzluğu ile firmaların yabancı ortaklık menşei arasında $p < 0,05$ anlamlılık düzeyinde $p = 0,011$ olduğu için aralarındaki ilişki anlamlı olarak bulunmuştur. Çalışma kapsamında Türkiye'deki hammadde fiyatları ucuz beklentisinin karşılanmasına katılmıyorum ve kesinlikle katılmıyorum diyen ülkelerim menşei Ürdün, Belçika –Macaristan, Kanada- Fransa olduğu görülürken, Katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum diyen ülkeler arasında Belçika, Suriye, Suudi Arabistan, Güney Kore, ABD gibi ülkeler yer almaktadır.

Tablo 22: Madenlerin Kolay Ve Ucuz İşletilebilir Olması

	Frekans	%
Çok önemli	12	31,5
Önemli	9	23,7
Kısmen önemli	6	15,8
Önemsiz	6	15,8
Tamamen önemsiz	5	13,2
Toplam	38	100,0

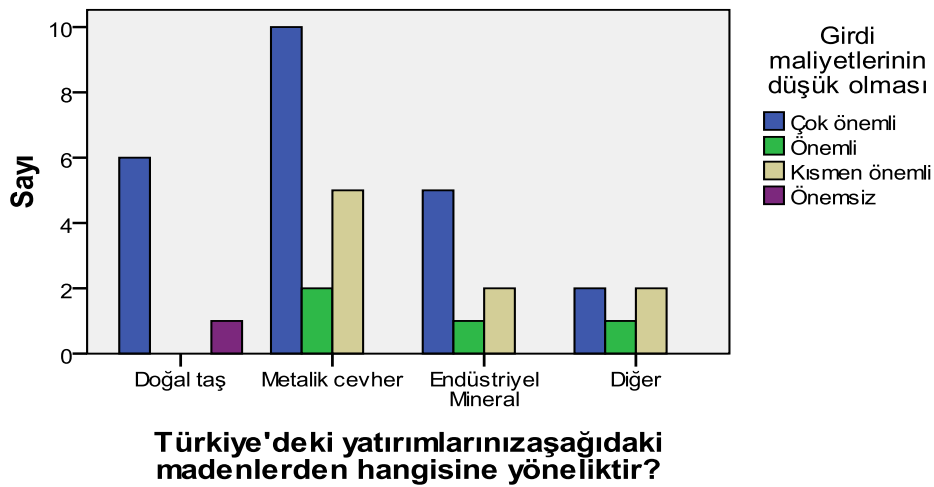
Şekil 31: Maden Türlerine Yönelmede Kolay ve Ucuz İşletilebilirliğin Önem Düzeyi

Chi-Square	Df	Significance
23,446	12	,024

Ankete katılan firmaların Türkiye’deki yatırım yapılan maden türleri ile bu maden türlerinin kolay ve ucuz işletilmesi arasında $p < 0,05$ anlamlılık düzeyinde $p = 0,024$ olduğu için aralarındaki ilişki anlamlı olarak bulunmuştur. Araştırma kapsamında şekil 31’de sunulan verilere göre yabancı yatırımcının maden sektöründeki yatırım alanını belirlerken ilgili madenin kolay ve ucuz işletilmesinin önemli ve çok önemli diyen 20 firmanın 11 tanesinin metalik cevher, 6 tanesinin endüstriyel mineral ve 1 tanesinin ise doğal taş alanında faaliyette bulunduğu görülmektedir. Tamamen önemsiz gören 5 firmanın 3 tanesinin faaliyet alanının doğal taş olduğu görülmektedir.

Tablo 23: Girdi Maliyetlerinin Düşük Olması

	Frekans	%
Kesinlikle katılıyorum	6	15,8
Katılıyorum	13	34,2
Kararsızım	10	26,3
Katılmıyorum	7	18,4
Kesinlikle katılmıyorum	2	5,3
Toplam	38	100,0

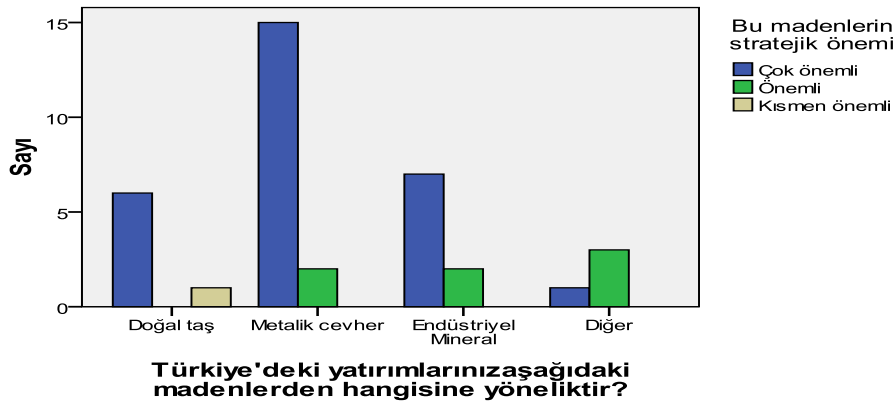
Şekil 32: Maden Türlerine Yönelmede Girdi Maliyetlerinin Düşük Olması

Chi-Square	Df	Significance
23,561	12	,023

Ankete katılan firmaların Türkiye’deki yatırım yapılan maden türleri ile bu maden türlerinin girdi maliyetlerinin düşük olması arasında $p < 0,05$ anlamlılık düzeyinde $p = 0,023$ olduğu için aralarındaki ilişki anlamlı olarak bulunmuştur. Çalışma kapsamında şekil 32’de sunulan verilere göre Türkiye ‘deki yatırımlarının hangi madene yönelik olduğunu belirlerken girdi maliyetlerinin düşük olması kriterine kesinlikle katılıyorum ve katılıyorum yönünde cevap veren 19 firmanın 12 tanesinin metalik cevher alanında faaliyet gösterdiği, 5 tanesinin doğal taş ve 2 tanesinin endüstriyel mineral alanına yöneldiği görülmektedir. Kesinlikle katılmıyorum diyen 2 firmanın 2 sinin de endüstriyel mineral alanında faaliyette bulunduğu görülmektedir.

Tablo 24: Madenlerin stratejik önemi

	Frekans	%
Çok önemli	30	78,9
Önemli	7	18,4
Kısmen önemli	1	2,6
Toplam	38	100,0

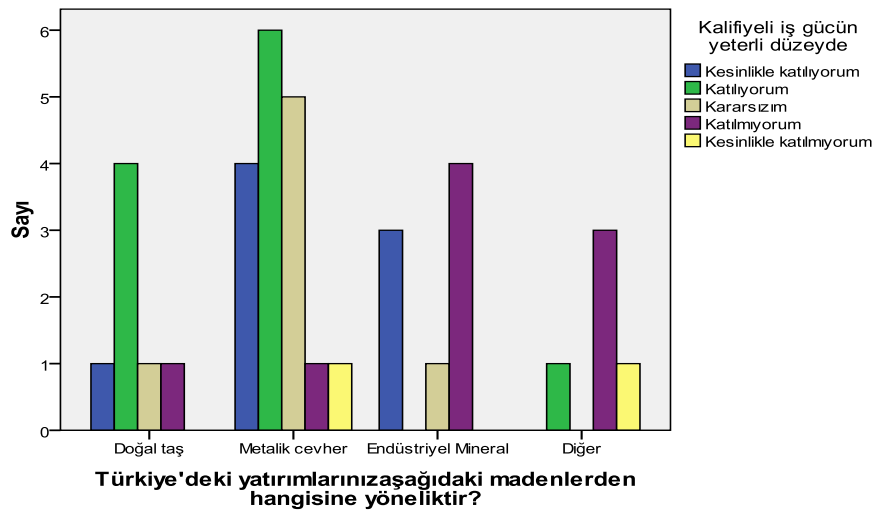
Şekil 33: Maden Türlerine Yönelmede Madenin Stratejik Önemi

Chi-Square	Df	Significance
14,485	6	,025

Ankete katılan firmaların Türkiye’deki yatırım yapılan maden türleri ile bu maden türlerinin stratejik önemi arasında $p < 0,05$ anlamlılık düzeyinde $p = 0,025$ olduğu için aralarındaki ilişki anlamlı olarak bulunmuştur. Araştırma kapsamında ankete katılan firmaların Türkiye ‘deki yatırımlarının hangi madene yönelik olduğunu belirlerken bu madenin stratejik öneminin çok önemli ve önemli olduğunu gören 36 firmanın 17 sinin faaliyet alanı metalik cevher, 9 tanesi endüstriyel mineral ve 6 tanesi doğal taş alanında faaliyette bulunmaktadır.

Tablo 25: Kalifiyeli iş gücün yeterli düzeyde

	Frekans	%
Kesinlikle katılıyorum	8	21,1
Katılıyorum	12	31,5
Kararsızım	7	18,4
Katılmıyorum	9	23,7
Kesinlikle katılmıyorum	2	5,3
Toplam	38	100,0

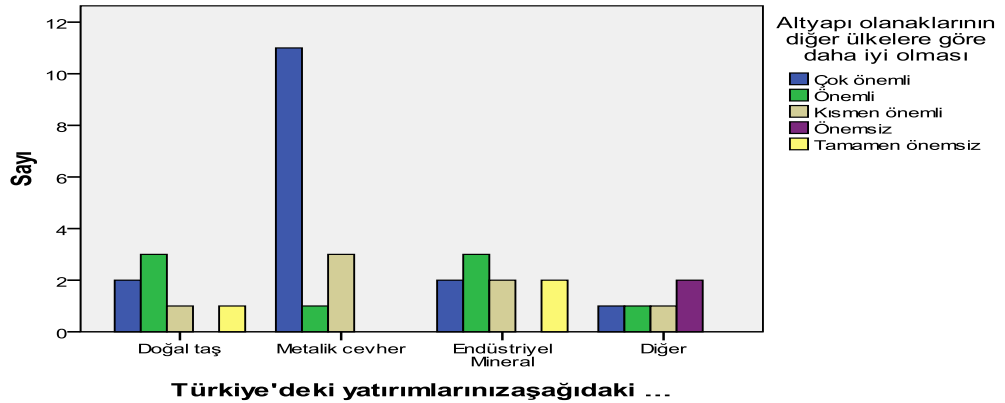
Şekil 34: Maden türlerine yönelmede kalifiyeli iş gücünün yeterli düzeyde olması

Chi-Square	Df	Significance
18,176	9	,033

Ankete katılan firmaların Türkiye’deki yatırım yapılan maden türleri ile bu maden türlerindeki kalifiyeli iş gücünün yeterli düzeyde olması arasında $p < 0,05$ anlamlılık düzeyinde $p = 0,033$ olduğu için aralarındaki ilişki anlamlı olarak bulunmuştur. Çalışma kapsamında Şekil 34’de sunulan verilere göre Türkiye ‘deki yatırımlarının hangi madene yönelik olduğunu belirlerken kalifiyeli işgücünün yeterli düzeyde olduğunun çok önemli ve önemli olduğu yönünde cevap veren 28 işletmeden 14 tanesinin faaliyet alanı metalik cevher, 6 tanesinin doğal taş, 5 tanesinin ise endüstriyel mineral olduğu görülmektedir.

Tablo 26: Altyapı Olanaklarının Diğer Ülkelere Göre Daha İyi Olması

	Frekans	%
Çok önemli	18	42,1
Önemli	8	21,1
Kısmen önemli	7	18,4
Önemsiz	2	5,3
Tamamen önemsiz	3	7,9
Toplam	38	100,0

Şekil 35: Maden Türlerine Yönelmede Alt Yapı Olanaklarının Diğer Ülkelere Göre Daha İyi Olması Beklentisi

Chi-Square	Df	Significance
24,954	12	,015

Ankete katılan firmaların Türkiye’deki yatırım yapılan maden türleri ile bu maden türleri için alt yapı olanaklarının diğer Ülkelere göre daha iyi olması arasında $p < 0,05$ anlamlılık düzeyinde $p = 0,015$ olduğu için aralarındaki ilişki anlamlı olarak bulunmuştur. Çalışma kapsamında şekil 35’te sunulan verilere göre Türkiye ‘deki yatırımlarının hangi madene yönelik olduğunu belirlerken, Türkiye’deki alt yapı olanaklarının diğer ülkelere göre daha iyi olması kriterini önemli ve çok önemli gören 24 firmanın 12 tanesi metalik cevher alanında faaliyette bulunmaktadır. 5 firma doğal taş ve diğer 5 firma ise endüstriyel mineral alanında faaliyet sürmektedir.

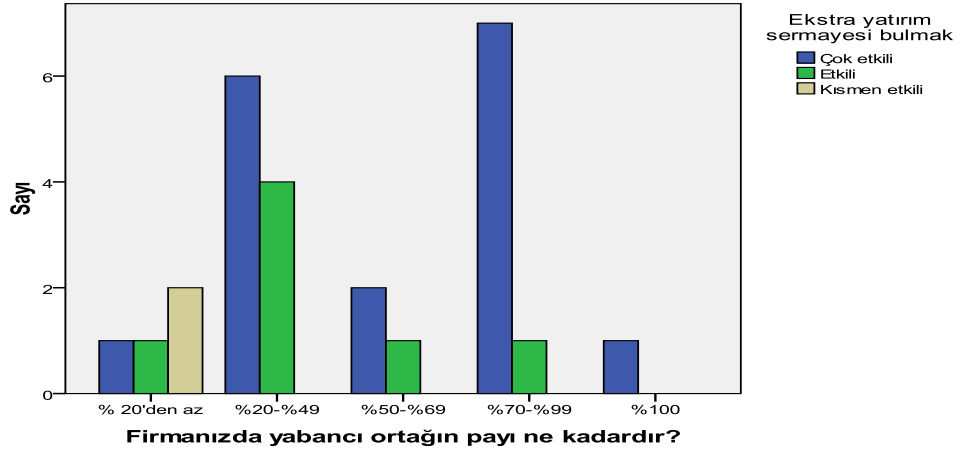
1.3.2. % 100 Yabancı Sermayeli Olmayan Firmalarının Ki-kare Analiz

Sonuçları

Yerli firmalara yabancı ortak geldikten sonra finansal performansındaki değişimi tespit etmek için ki-kare analizi sadece %100 yabancı ortaklı olmayan firmalara yapılan anketlere uygulanmıştır ve aşağıda belirtilen değişkenler arasında anlamlı ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 27: Ekstra Yatırım Sermayesi Bulmak

	Frekans	%
Çok etkili	17	65,4
Etkili	7	26,9
Kısmen etkili	2	7,7
Toplam	26	100,0

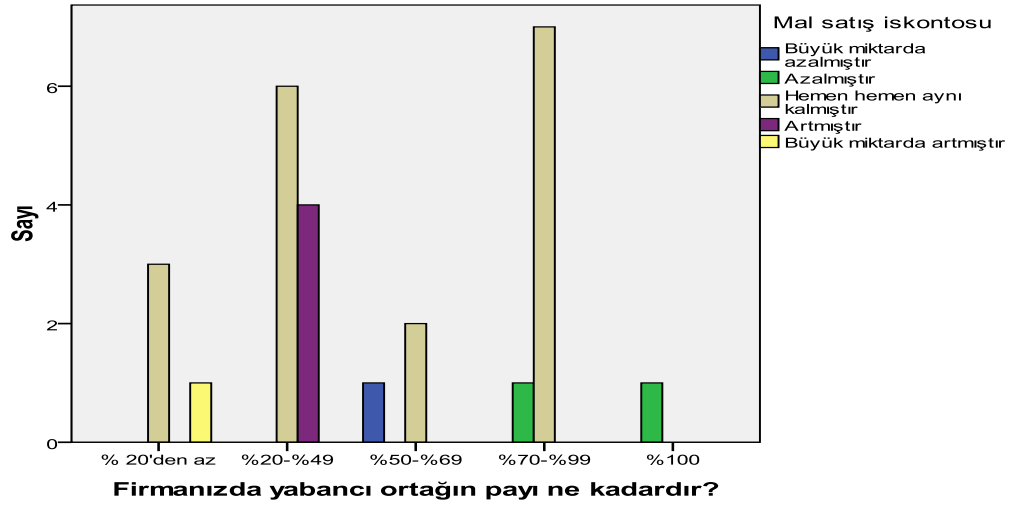
Şekil 36: Firmanın Yabancı Ortağının Payına Göre Ekstra Yatırım Sermayesi

Chi-Square	Df	Significance
13,413	6	,037

Ankete katılan firmaların yabancı ortaklık payı ile ekstra yatırım sermayesi bulma amacı arasında $p < 0,05$ anlamlılık düzeyinde $p = 0,037$ olduğu için aralarındaki ilişki anlamlı olarak bulunmuştur. Araştırma kapsamında şekil 36'da sunulan verilere göre ekstra yatırım sermayesi bulma amacını çok etkili gören toplam 16 firmadan 9 tanesinin yabancı sermaye payı %50 den fazladır. 7 firmanın ise yabancı sermaye payı %50'den azdır. Ekstra yatırım sermayesi bulma amacını etkili gören 7 firmanın 2 tanesinin yabancı ortaklık payı %50 den fazla iken 5 tanesinin yabancı ortaklık payı %50 den azdır.

Tablo 28: Mal Satış İskontosu

	Frekans	%
Büyük miktarda azalmıştır	1	3,8
Azalmıştır	2	7,7
Hemen hemen aynı kalmıştır	18	69,2
Artmıştır	4	15,4
Büyük miktarda artmıştır	1	3,8
Toplam	26	100,0

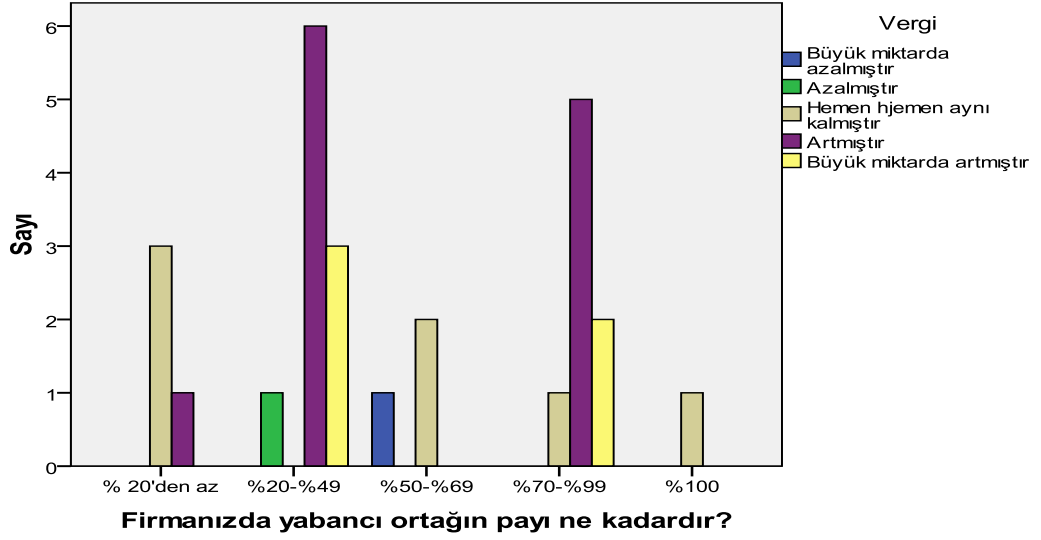
Şekil 37: Firmalardaki Yabancı Ortağın Payına Göre Mal Satış İskontosusu

Chi-Square	Df	Significance
21,192	12	,048

Ankete katılan firmaların yabancı ortaklık payı ile mal satış iskontosusu arasında $p < 0,05$ anlamlılık düzeyinde $p = 0,048$ olduğu için aralarındaki ilişki anlamlı olarak bulunmuştur. Çalışma kapsamında şekil 37’de sunulan verilere göre yerli yabancı ortaklıktan sonraki dönemlerde mal satış iskontosusu artan 5 firmanın 5 tanesinin de yabancı sermaye oranı %50 den azdır. Mal satış iskontosusu hemen hemen aynı kalan 18 firmadan 9 tanesinin yabancı ortaklık payı %50 den fazla iken 9 tanesinin yabancı ortaklık payı %50 den azdır. Mal satış iskontosusu azalmıştır diyen 2 firmadan 2 sinin de yabancı ortaklık payı %50 den fazladır.

Tablo 29: Verginin Yükünün Değişimi

	Frekans	%
Büyük miktarda azalmıştır	1	3,8
Azalmıştır	1	3,8
Hemen hemen aynı kalmıştır	7	26,9
Artmıştır	12	46,2
Büyük miktarda artmıştır	5	19,2
Toplam	26	100,0

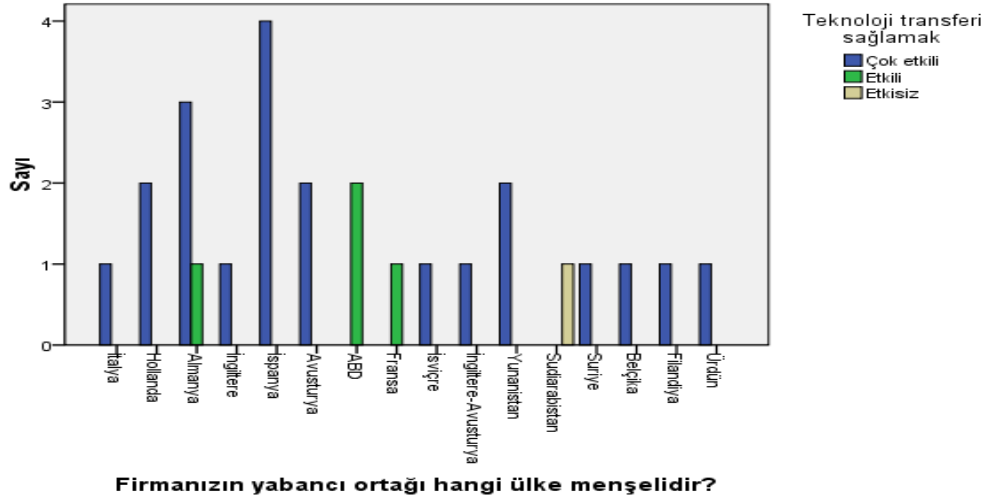
Şekil 38: Firmadaki Yabancı Ortağın Payına Göre Vergi Yüğü

Chi-Square	Df	Significance
22,816	12	,029

Ankete katılan firmaların yabancı ortaklık payı ile vergi arasında $p < 0,05$ anlamlılık düzeyinde $p = 0,029$ olduğu için aralarındaki ilişki anlamlı olarak bulunmuştur. Araştırma kapsamında şekil 38 'de sunulan verilere göre yabancı ortağın payı ile yabancı ortaklıktan sonraki dönemlerde vergi miktarı artmıştır diyen 12 firmadan 7 tanesinde ortağın yabancı sermaye oranı %50 den az 5 tanesinde ortağın yabancı ortaklık payı %50 den fazladır. Büyük miktarda artmıştır diyen 5 firmadan 3 tanesinde yabancı ortaklık payı %50 den az iken 2 tanesinde yabancı ortaklık payı %50 den fazladır.

Tablo 30: Teknoloji Transferi Sağlama Amacı

	Frekans	%
Çok etkili	21	80,8
Etkili	4	15,4
Etkisiz	1	3,8
Toplam	26	100,0

Şekil 39: Firmadaki Yabancı Ortağın Menşesine Göre Teknoloji Transferi Sağlama

Chi-Square	Df	Significance
44,375	30	,044

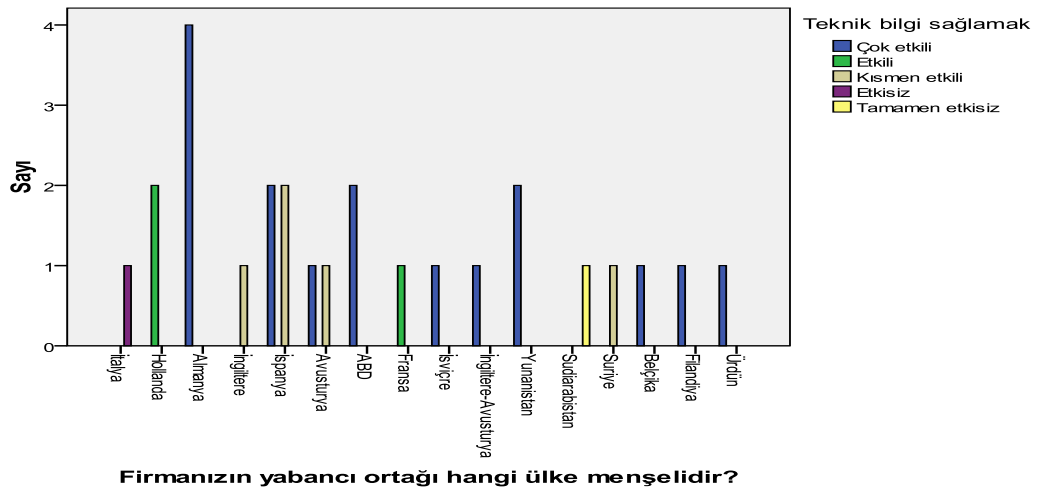
Ankete katılan firmaların yabancı ortağın menşesi ile bu ortakların teknoloji transferleri sağlama amacı arasında $p < 0,05$ anlamlılık düzeyinde $p = 0,044$ olduğu için aralarındaki ilişki anlamlı olarak bulunmuştur.

Araştırma kapsamında yabancı ortakla iş birliğine gitme nedenlerinden teknoloji transferi sağlamak amacının etkisiz olduğu firmalara bakıldığında bu firmanın menşesinin Suudi Arabistan olduğu görülmektedir. Geriye kalan

firmaların hepsi yabancı ülke menşei ile bu ortaklardan teknoloji transferi sağlama amacının etkili ya da çok etkili olduğu yönünde cevap vermiştir.

Tablo 31: Teknik Bilgi Sağlama Amacı

	Frekans	%
Çok etkili	16	61,5
Etkili	3	11,5
Kısmen etkili	5	19,2
Etkisiz	1	3,8
Tamamen etkisiz	1	3,8
Toplam	26	100,0

Şekil 40: Firmadaki Yabancı Ortağın Menşeiine Göre Teknik Bilgi Sağlama

Chi-Square	Df	Significance
90,885	60	,006

Ankete katılan firmaların yabancı ortağın menşei ile bu ortaklardan teknik bilgi sağlama amacı arasında $p < 0,05$ anlamlılık düzeyinde $p = 0,006$ olduğu için aralarındaki ilişki anlamlı olarak bulunmuştur.

Araştırma kapsamında yabancı ortakla iş birliğine gitme nedenlerinden teknik bilgi (know –how) sağlama amacının etkisiz olduğu firmalara bakıldığında bu firmanın menşesinin Suudi Arabistan olduğu görülmektedir. Geriye kalan firmaların hepsi yabancı ülke menşei ile bu ortaklardan teknik bilgi sağlama amacının etkili ya da çok etkili olduğu yönünde cevap vermiştir.

1.3.3. Yabancı Ortağın Beklentisinin Karşılanma Önem Düzeyi

Yabancı firmaların Ülkemizde yatırım yapmadan önce bir takım beklentilerle bu yatırımlara giriştiği görülmektedir. Bu beklentilerine ne derece karşılık bulduğunu tespit etmek için 19 değişkenden oluşan anket çalışması yapılmıştır. Bu değişkenlerden hangisinin daha önemli olduğu belirlenmeye çalışılmıştır.

Tablo 32: Yabancı Ortağın Beklentisinin Karşılanma Önem Düzeyi

	Ortalama
Ülkede politik istikrar mevcut	2,11
Ülkedeki iç ulaşım olanakları yeterli düzeyde	2,16
Ülkedeki halkın yabancılara karşı yaklaşımı olumlu	2,21
Ülkedeki sağlık ve eğitim kuruluşları yeterli düzeyde	2,24
Verimli üretim beklentisini karşıladık	2,32
Ülkedeki altyapı olanakları diğer ülkelere göre daha iyi	2,34
Ülkenin yabancı sermaye yatırımlarına yaklaşımı olumlu	2,35
Ülkedeki mevcut sanayi işletmeleri yatırım fırsatı verdi	2,43
Ülkedeki üniversitelerin sunduğu olanaklardan yararlanabildik	2,45
Vergisel avantajdan yararlandık	2,50
Türkiye'de hammadde ve yardımcı madde bol	2,58
Devlet teşvik uygulamalarından yararlandık	2,58
Yabancı sermaye kanunlarından olumlu etkilendik	2,61
Gümrük birliğinin sağladığı imkânlardan yararlandık	2,61
Kalifiyeli iş gücün yeterli düzeyde	2,62
Girdi maliyetleri düşük	2,63
Türkiye'deki hammadde fiyatları ucuz	2,71
Türkiye'de ekonomik istikrar var	2,82
Türkiye'de işçilik ucuz	2,87

Önemlilik analiz ile yabancı ortağın yatırım yapmadan önceki beklentisinin ne kadar karşılandığı belirlenmeye çalışılmıştır. Bu doğrultuda belirli beklentiler

sıralanmış ve 1: Kesinlikle Katılıyorum, 2: Katılıyorum, 3: Kararsızım, 4: Katılmıyorum, 5: Kesinlikle Katılmıyorum olmak üzere 5’li likert tipi ölçek sunularak bu beklentileri ne derece önemli olduğunu gösterecek şekilde değerlendirme yapmaları ve uygun seçenekleri belirtmeleri istenmiştir. Verilen tüm puanlar toplanıp ortalaması alınmıştır. En düşük ortalama puanına sahip beklenti en önemli karşılanan beklenti olmuştur. Yapılan değerlendirme sonucu tablo 32’elde edilmiştir. Buna göre yabancı ortağın beklentisinin karşılanma önem düzeyi en yüksek olan 2,11 ortalama ile Ülkedeki politik istikrar mevcut seçeneği bulunmuştur. Diğer en önemli bulunan seçenekler ise; 2,16 ile Ülkedeki iç ulaşım olanaklarının yeterli düzeyde olması, 2,21 ortalama ile Ülkedeki halkın yabancılara karşı yaklaşımı olumlu olması, 2,24 ortalama ile Ülkedeki sağlık ve eğitim kuruluşları yeterli düzeyde, 2,32 ortalama ile verimli üretim beklentisini karşıladığıdır.

Tablo 33:Ülkedeki Politik İstikrar Mevcut

	Frekans	%
Kesinlikle katılıyorum	14	36,8
Katılıyorum	14	36,8
Kararsızım	4	10,5
Katılmıyorum	4	10,5
Kesinlikle katılmıyorum	2	5,3
Toplam	38	100,0

Tablo 33’de görüldüğü gibi Ülkemizde yabancı ortaklık yapan firmalar Ülkedeki politik istikrar mevcut beklentisini karşılamaya %36,8 oranında kesinlikle katılıyorum, %36,8 oranında katılıyorum şeklinde yanıt verirken, %15,8 oranında Ülkede politik istikrar beklentisini karşılayamadığını belirtmişlerdir.

Tablo 34: Ülkedeki İç Ulaşım Olanakları Yeterli Düzeyde

	Frekans	%
Kesinlikle katılıyorum	15	39,5
Katılıyorum	7	18,4
Kararsızım	11	28,9
Katılmıyorum	2	5,3
Kesinlikle katılmıyorum	3	7,9
Toplam	38	100,0

Tablo 34’de görüldüğü gibi Ülkemizde yabancı ortaklık yapan firmalar Ülkedeki iç ulaşım olanakları yeterli düzeyde beklentisini karşılamaya %39,5 oranında kesinlikle katılıyorum, %18,4 oranında katılıyorum şeklinde yanıt verirken, % 13,2 oranında Ülkede iç ulaşım olanakları yeterli düzeyde beklentisini karşılayamadığını belirtmişlerdir.

Tablo 35: Ülkedeki Halkın Yabancılara Karşı Yaklaşımı Olumlu

	Frekans	%
Kesinlikle katılıyorum	13	34,2
Katılıyorum	14	36,8
Kararsızım	2	5,3
Katılmıyorum	8	21,1
Kesinlikle katılmıyorum	1	2,6
Toplam	38	100,0

Tablo 35’e bakıldığında Ülkeye yabancı ortaklık yapan firmalar Ülkedeki halkın yabancılara karşı yaklaşımı olumlu beklentisini karşılamaya %34,2 oranında

kesinlikle katılıyorum, %36,8 oranında katılıyorum şeklinde yanıt verirken, % 23,7 oranında Ülkedeki halkın yabancılara karşı yaklaşımı olumlu beklentisini karşılayamadığını belirtmişlerdir.

Tablo 36: Ülkedeki Sağlık Ve Eğitim Kuruluşları Yeterli Düzeyde

	Frekans	%
Kesinlikle katılıyorum	13	34,2
Katılıyorum	11	28,9
Kararsızım	7	18,4
Katılmıyorum	6	15,8
Kesinlikle katılmıyorum	1	2,6
Toplam	38	100,0

Tablo 36'da görüldüğü gibi Türkiye'de yabancı ortaklık yapan firmalar Ülkedeki sağlık ve eğitim kuruluşları yeterli düzeyde beklentisini karşılamaya %34,2 oranında kesinlikle katılıyorum, %28,9 oranında katılıyorum şeklinde yanıt verirken, % 18,4 oranında Ülkedeki sağlık ve eğitim kuruluşları yeterli düzeyde beklentisini karşılayamadığını belirtmişlerdir.

Tablo 37: Verimli Üretim Beklentisini Karşılanması

Verimli üretim beklentisini karşıladık		
	Frekans	%
Kesinlikle katılıyorum	12	31,6
Katılıyorum	11	28,9
Kararsızım	6	15,8
Katılmıyorum	9	23,7
Toplam	38	100,0

Tablo 37 'de görüldüğü gibi Ülkemizde yabancı ortaklık yapan firmalar verimli üretim beklentisini karşılamaya %31,6 oranında kesinlikle katılıyorum, %28,9 oranında katılıyorum şeklinde yanıt verirken, % 23,7 oranında verimli üretim beklentisini karşılayamadığını belirtmişlerdir.

SONUÇ

Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının sağladığı katkı günümüzde dünya ülkeleri açısından daha fazla görünür bir hal almıştır. Bu katma değer sadece ekonomik anlamda değil, kültürel ve teknolojik anlamda da katkı sağlamaktadır.

Dünyadaki değişen pazar yapısıyla karşı karşıya kalan ve geleneksel iş ilişkilerini yeniden gözden geçirmek durumunda olan işletmeler küresel rekabette maden, üretim, dağıtım gibi önemli alanlarda yeterli uzmanlığa sahip olmadıklarından dolayı ortak girişimlerle güçlü yanlarını bir araya getirmektedirler.

Türkiye soğuk savaş dönemlerinde ekonomik anlamda korumacı politika sürdürmüş, değişen dünyaya 1980 'li yılların ortalarında ayak uydurmaya çalışmıştır. 1980'li yıllardan itibaren yabancı sermayeye karşı olan olumsuz hava dağılmaya başlamıştır. Kaynak sıkıntısı çekmeye başlayan ülkeler, yaşanan borç krizinin etkisiyle bu kaynak ihtiyacını gidermek için yabancı sermaye yatırımlarına özellikle doğrudan yabancı yatırımlara yönelmenin daha avantajlı olacağını düşünmeye başlamışlardır. Dolayısıyla yabancı sermayeye karşı tutum değişmeye başlamış ve önemi giderek artmıştır.

1990'lı yıllarda yaşadığı ağır ekonomik kriz her ne kadar kayıp yılları olarak geçse de 2002'den sonra oluşan siyasi istikrar ve yabancı yatırımcıyı çekme girişimleri sağlıklı bir ortamın oluşmasına olanak tanımaktadır. Bu durum Türkiye'de bulunan birçok sektörün yabancı yatırımcılar ile işbirliği içinde olmasına fırsat yaratmakta ve Türkiye'yi yabancı yatırımcılar açısından cazibe merkezi haline getirmektedir.

Maden sektöründeki yabancı sermayeye bakıldığında ise; maden sektörüne olan ilginin artması doğru zamanda, doğru sermaye yapısıyla oluşturabilecekleri işbirlikleri, oluşturdukları istihdam ve katma değerlerle bu ülkenin ekonomisine can vermeye devam edecektir. Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının Türkiye'deki madencilik sektörüne en büyük katkısı teknolojisini getirmekle birlikte arama faaliyetleri için ülkeye risk sermayesi getirebilmeleridir. Türkiye'de maden aranması için harcanan sermaye yetersiz kalmaktadır. Bunun içinde yabancı sermayeye ihtiyaç

duyulmaktadır. Sektöre yapılan yabancı ortaklıkla birlikte ÷lkedeki Şirketlerin gelişmesinde, yeni pazarlara ulaşabilmesinde, teknoloji transferi sağlanabilmesinde, ürünlerini çeşitlendirip geliştirebilmelerinde Şirketlerinin mali performanslarını iyileştirmede, yabancı sermayenin yeri son derece önemlidir.

Bu çalışma sonucunda; madencilik sektörüne gelen doğrudan yabancı sermaye yatırımları ortak girişim şeklinde de gelse % 100 yabancı Şirket olarak sektörde faaliyet gösterse de bir takım beklentilerle yatırımlarını gerçekleştirmişlerdir ve bu beklentilerini karşılama noktasında olumlu sonuçlar almışlardır. Çalışma kapsamında yabancı ortağın beklentisinin karşılama önem düzeyi en yüksek olan ÷lkedeki politik istikrar mevcut seçeneğİ bulunmuştur. Diğer en önemli bulunan seçenekler ise; ÷lkedeki iç ulaşım olanaklarının yeterli düzeyde olması, ÷lkedeki halkın yabancılara karşı yaklaşımı olumlu olması, ÷lkedeki sağlık ve eğitim kuruluşlarının yeterli düzeyde olması ve verimli üretim beklentisinin karşılanması olmuştur. ÷lkedeki madencilik sektörüne yeterince ilgi gösterilmemesine rağmen ÷lke ekonomisindeki yeri hızlı bir şekilde artmaktadır. Madencilik sektörümüze bu konuda ilgimizi ve yatırımlarımızı aynı zamanda yabancı sermayenin bu sektörde ki yatırımlarını artırmayı başarırızsa sektörün ÷lke ekonomisine katkısı çok büyük olacağı gör÷lmektedir.

KAYNAKÇA

- Aytekin, Y. (1992). *Maden Mühendisliğine Giriş*. Dokuz Eylül Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Yayınları No:167 İzmir
- Bağırsakçı, S. (2000). *Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü Kamu Yönetimi*. Lisansüstü Uzmanlı Programı.
- Batmaz, N. ve Tekeli, S. (2009). *Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Ekonomik Büyüme Üzerine Etkileri*. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Candemir, A. (2006). *Türkiyede Doğrudan Sermaye Yatırımlarını Etkileyen Faktörler: Bir Uygulama*, (2. Cilt). İstanbul: Yased Yayınları.
- Corupbekov, M. (2005). *Kırgızistanda Doğrudan Yabancı Yatırımlar Ve Bu Yatırımları Belirleyen Etkenler Üzerine Bir Araştırma*. (Yüksek Lisans Tezi). Kırgızistan - Türkiye Manas Üniversitesi, Bişkek.
- Çapraz, İ. ve Demircioğlu, İ. (2003). *Türkiye'den Yurtdışına Doğrudan Sermaye Yatırımları ve Türk Yatırımcıları*, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul
- Dayınlarlı, K. (1999). *Joint Venture Sözleşmesi*. Ankara: Dayınlarlı Hukuk Yayınları.
- Demircan, H. (2003). *Dünyada Ve Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımları Ve Stratejileri*. Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü.
- Demirel, T. (2008). *Madencilik Sektöründe Alternatif Finansman Kaynakları Ve Bunların Değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. İzmir.
- Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, *Ekonomik Ve Sosyal Göstergeler 1950 – 2003*.
- DYY İstatistikleri ve TCMB.

- Emre, H. (2008). *Madencilik Yatırımlarında Gelir Ve Giderlerin Tahminlenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi) Dokuz Eylül Üniversitesi Fen bilimleri Enstitüsü. İzmir.
- ERNEST & YOUNG. (2010). *Dünyada Ve Türkiye’de Madencilik Sektörü Quality In Everything We Do*.
- Gezer, L. (2005). *Türkiye Madencilğinde Vergilendirme Sistemi Ve Önemi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Güngör, H. (Mayıs-Ağustos 2001). *Dünya Ve Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırımlar*. İ.K.V. Dergisi, Sayı 149.
- İstanbul Maden İhracatçılar Birliği Çalışma Raporu 2011.
- Karaçuka, M. (2001). *Doğrudan Yabancı Yatırımların Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri Ve Uygulama*. (Yüksek Lisan Tezi).
- Karagöl, E. Ve Erçakar, E. (2011). *Türkiyede Doğrudan Yabancı Yatırımlar*. Ankara: Seta Yayınları
- Karluk, R. (Haziran 1997). *Çok Uluslu Bir Şirket Üzerine İnceleme*. Eskişehir: ITIA Dergisi. C.8 No:2
- Karluk, R. (2001). *Türkiyede Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyümeye Katkısı Ve Ekonomik İstikrar*. TCMB yayını.
- Karluk, R.(2002). *Türkiye Ekonomisi*, (7.Baskı).İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Knickerbacker, F. (1973) *Oligopolistic Reaction and Multinational Enterprise*. Harvard University, Boston.
- Kokko, B. (1996). *The Impact Of Foreign Investment On Host Countries: A Review Of The Empirical Evidence*.
- Kutal, G. (1982). *Endüstri İlişkileri Açısından Çok Uluslu Şirketler*. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları.

- Loewendahle, H. (8 Kasım 2001). *Turkey Performance İn Attacting Foreign Direct Investment Implications Of EuEnlargement*.
- Madencilik Özel İhtisas Komisyon Raporu Mart 2006.
- Magee, S. (1977). *Information and The MNC: An Appropriability Theory Of Direct Foreign Investment The New Economic Order*, 3th ed.Cambridge.
- MTA Genel Müdürlüğü Türk Madencilik Sektörünün Ekonomideki Yeri Ve Önemi.2009 Ankara bildirgesi.
- OECD, (1996). *Benchmark Definition of Foreign Direct Investment*. Third Ed. Paris.
- Raymond, V. *International Investment and International Trade İn The Product Cycle, Quarterly Journal Of Economics*. No:88
- Salvatore, D. (2001) *InternationalEconomics*7th ed. John Wiley
- Seyidoğlu, H. (1992). *Ekonomik Terimler Ansiklopedik Sözlük*. İstanbul: Güzem Can Yayınları.
- Seyidoğlu, H. (2003). *Uluslararası İktisat: Teori Politika Ve Uygulama* (15.Baskı). İstanbul:Güzem Can Yayınları.
- Sullivan, J. (2004). *Foreign Direct Investment*. No:402.
- Şankaya, Ş. ve Şengel, C. (Mart 2012). İhracat Dış Ticaret Ve Ekonomi Dergisi. Sayı: 4
- T.C Başbakanlık Hazine müsteşarlığı yabancı sermaye genel müdürlüğü 2002 Sermaye raporu
- T.C Ekonomi Bakanlığı Uluslararası Yatırım Verileri Bülteni.
- T.C. Başbakanlık Türkiye Yatırım, Destek Ve Tanıtım Ajansı Türkiye Madencilik Sektörü Raporu 2011.

- T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Kamu Borçları Yönetimi 2012.
- T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü 2012.
- T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Yabancı Sermaye İstatistikleri Yorumlaması 2012.
- Tandoğan, E. (1992) *Türkiye Madencilik Jeoloji Hizmetleri Ve Maden Kanunu*. Jeoloji Yüksek Mühendisi MTA Genel Müdürlüğü Ankara.
- TBMM Araştırma Komisyonu Raporu Mayıs 2010.
- TOBB Madencilik Sektör Meclisi Türkiye Madencilik Sektör Raporu 2012
- Tonbul, M. (1996). *Türk Madencilik Sektöründe Yabancı Sermayenin Yeri Ve Sorunları*. Ankara TODAİE yayınları.
- Tsai, P-L. (1995). *Foreign Direct Investment And Income Inequality Further Evidence In World Development*. No:3
- TÜİK İstatistiksel Göstergeler (1923-2010).
- Tunca, H. Ve Batmaz, N. (2005). *Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Ve Türkiye (1923-2003)*, (1.Basım). Ankara: Beta Yayınları.
- Ulaş, D. (2003). *Uluslararası Pazara Giriş Stratejileri Olarak Ortak Girişimler Ve Türkiye Uygulamaları*. Ankara: Turhan Yayınları
- Uzun, U (2008). Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Firmaların Finansal Performansına Etkileri: Türkiyede'ki Firmalar Üzerine Amprik Bir Çalışma. (Yüksek Lisans Tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.
- 3213 Sayılı Maden Kanununda Ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun. 23.06.2010 27621 Sayılı Resmi Gazete.
- 4871 Sayılı İş Kanunu.
- 4875 Sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu.
- 9.Kalkınma Planı (2007–2013).

Aylık Fon Bülteni (2005). İş Bankası.

[Http://archive.ismmmo.org.tr/docs/malicozum/51MaliCozum/18%20%2051%20VOLKAN%20DEM%C4%B0R.doc](http://archive.ismmmo.org.tr/docs/malicozum/51MaliCozum/18%20%2051%20VOLKAN%20DEM%C4%B0R.doc). 2010

<http://www.globalization101.org/differences-betweenportfolioanddirect-investment>,
17.02.2010

http://www.jmo.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=756&turu=R, 03.11.2007

<http://www.kobitek.com>, 01.11.2004

<http://www.madenmuhendisleri.org/yazlarmz/1690-necat-yildiz>, 24.07.2010

EK

AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ İKTİSATI VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ

Sayın yönetici;

Yürütmekte olduğumuz “ Türkiye’deki Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Firmaların Finansal Performansları üzerine etkileri ; Madencilik Sektörü Üzerine Çalışma” adlı yüksek lisans çalışmasına veri teşkil edecek ekte sunduğumuz anket formunu cevaplamanızı rica ediyoruz. Anketin amacı “Yabancı sermayeli firmaların yaptıkları ortaklık sonucundasağlanan yabancı sermayenin firma üzerinde olumlu etkileri olduğunu” kanıtlamaktır. Anketteki veriler kümülatif olarak değerlendirilecektir. Kesinlikle firma ismi kullanılmayacaktır. İsteğiniz doğrultusunda sonuçlar size de ulaştırılacaktır. İlginize teşekkür eder ve saygılar sunarız.

DANIŞMAN : Doc.Dr. Yusuf TOPAL
TEZİ HAZIRLAYAN : Lütfiye ALTINBAŞ (lutfivealtinbas@hotmail.com)

1- Firmanızda yabancı ortağın payı ne kadardır? Uygun şıkkı (x) sekinde işaretleyiniz.

( ) % 20’den az ( ) %20 - % 49 ( ) %50 - % 69 ( ) % 70-%99 ( ) %100

2- Firmanız yabancı ortağı hangi ülke menşelidir?.....

3- Türkiye’deki yatırımlarınız aşağıdaki madenlerden hangisine yöneliktir?

( ) Doğal Taş ( ) Metalik Cevher ( ) Endüstriyel Mineral ( ) Diğer.....

4- Türkiye’de yatırım iznini hangi yıl aldınız?
.....

5 Mevcut yatırımınızdan önce işletmenizin Türkiye ile iş ilişkisi bulunuyorsa lütfen seçiniz.

( ) Daha önce iş ilişkisi bulunmuyordu. ( ) Türkiye’den ithalat ( ) Türkiye’ ye ihracat

( ) Temsilcilik ( ) Diğer (belirtiniz) .....

6- Varsa ihracat yaptığınız ülkelerin üç tanesini önem derecesine göre belirtiniz.

1)..... 2)..... 3) .....

7-Varsa ithalat yaptığınız ülkelerin üç tanesini önem derecesine göre belirtiniz.

1)..... 2)..... 3) .....

8- Gelecek yıllarda Türkiye’ de yeni yatırım yapmayı planlıyor musunuz?

( ) evet se hangi alanda ..... ( ) hayır

9- Firmanızın çalışan sayısı ne kadardır?

( ) 1-9 ( ) 10-49 ( ) 50-99 ( )100-150 ( ) 151-250 ( ) 250 den fazla

10- işletmenizin Türkiye’deki ortaklığı ne şekilde gerçekleşmiştir?

( ) %100 Yabancı sermayeli Yeni bir işletme kuruldu.

( ) Yerel bir işletme satın alındı.

( ) Bir ortak girişim kuruldu. (Jointventure)

( ) Stratejik birleşme yoluyla kuruldu

%100 yabancı sermayeli şirket iseniz 14. Soruya geçiniz?

11-Yabancı ortakla işbirliğine başladıktan sonra eski durumunuzu da göz önüne alarak aşağıda listelenen verileriniz nasıl bir değişiklik göstermiştir? Uygun kutucukları (X) ile işaretleyiniz.

	Büyük miktarda azalmış	Azalmıştı	Hemen hemen aynı kalmıştır	Artmıştır	Büyük miktarda artmıştır
Sabit yatırım miktarı					
Satış düzeyi					
Net Kâr					
İhracat Miktarı					
İthalat Miktarı					
Mal Alış iskontosu					
Mal Satış iskontosu					
Öz Sermaye Karlılığı					
Kapasite Kullanım Oranı					
AR-GE Giderleri					
Reklam Harcamaları					
Yönetim Giderleri					
Kısa Vadeli Borçlar					
Çalışma Sermayesi					
Toplam Borç / Toplam Aktifler					
Kısa Vadeli Borç / Toplam Borç					
Firmanın Piyasa Değeri					
İstihdam Miktarı					
Kredili Satışlar					
Çevre Duyarlılığı					
Vergi					

12-Aşağıdaki ifadelere hangi ölçüde katılıyorsunuz? (1.Kesinlikle Katılıyorum, 2.Katılıyorum 3.Kararsızım, 4.Katılmıyorum, 5.Kesinlikle Katılmıyorum)

	1	2	3	4	5
Yabancı ortaklık sayesinde krizlerden daha az etkilendik					
Yabancı ortaklıkla birlikte firma itibarımız arttı					
Yabancı ortakla işbirliğine gittikten sonra borçlarımızı vadesinde ödemede sıkıntı yaşamadık					
Yabancı ortaklıktan sonra çalışma koşulları ve çalışan ücretlerinde iyileştirme yapılmıştır					
Ortaklık sonucunda firma organizasyon yapısı daha etkin hale gelmiştir					
Yabancı ortaklık ürün çeşitlendirmemize sebep olmuştur					
Yabancı ortaklığın etkisiyle bankalardan daha kolay kredi temin etmekteyiz					
Teşviklerden daha fazla yararlanıyoruz					

13-Firmanızın yabancı bir ortakla işbirliğine gitmesinde aşağıda sıralanan sebepler sizin için ne derece etkilidir? Uygun kutucukları (X) ile işaretleyiniz

	Çok Etkili	Etkili	Kısmen Etkili	Etkisiz	Tamamen Etkisiz
Teknoloji transferi sağlamak					
Ekstra yatırım sermayesi bulmak					
Maliyetlerin azaltılması					
Yeni yatırım alanlarına girmek					
Faaliyet riskinin paylaşılması					
Know-how (teknik bilgi) sağlamak					
İhracat artışı sağlamak					
Diğer					

14-Türkiye'ye doğrudan yabancı sermayenin gelmesinde aşağıda listelenen ekonomik, sosyal ve siyasi faktörler ne derece önemlidir? Uygun kutucukları (X) ile işaretleyiniz

	Çok Önemli	Önemli	Kısmen Önemli	Önemsiz	Tamamen Önemsiz
Verimli üretim beklentisi					
Önceden var olan iş ilişkileri					
Hammadde fiyatlarının ucuz olması					
Ekonomik istikrarın sağlanması					
İç talebin artması					
Dış pazarlara yakın olması					
Bölgesel piyasalara yakınlık					
Ucuz işçilik					
Doğal kaynaklara yakınlık					
Hammadde ve yardımcı madde bolluğu					
Türkiye pazarlarının çekici olması					
Girdi maliyetlerinin düşük olması					
Ülkedeki mevcut sanayi işletmelerinin yatırım fırsatı yaratması					
Kalifiyeli iş gücün yeterli düzeyde olması					
Ülkenin yabancı sermaye yatırımlarına yaklaşımının olumlu olması					
Ülkedeki üniversitelerin sunduğu olanaklardan yararlanabilmesi					
Ülkedeki sağlık ve eğitim kuruluşlarının yeteri düzeyde olması					
Ülkedeki halkın yabancılara karşı yaklaşımının olumlu olması					
Altyapı olanaklarının diğer ülkelere göre daha iyi olması					
Ülkedeki iç ulaşım olanaklarının yeteri düzeyde olması					
Bürokratik işlemlerin azaltılması					
Vergi mevzuatının düzenlenmesi					
Politik istikrarın sağlanması					
Devlet teşvik uygulamalarından yararlanması					
Özelleştirmede yapılan ilerleme					
Yabancı sermaye kanunlarındaki düzenlemeler					
Gümrük muafiyeti					
AB uyum programı					

15- Aşağıda listelenen faktörler şirketinizin maden sektörüne yatırım yapmada ne derece önemli olmuştur? Uygun kutucukları(x) ile işaretleyiniz

	Çok Önemli	Önemli	Kısmen Önemli	Önemsiz	Tamamen Önemsiz
Rezervin büyüklüğü					
Pazar payının büyüklüğü					
Bu madenlerin stratejik önemi					
Şirketin uzmanlık dalı olması					
Kolay ve ucuz işletilmeleri					

16 Aşağıdaki ifadelere hangi ölçüde katılıyorsunuz? (1.Kesinlikle Katılıyorum, 2.Katılıyorum 3.Kararsızım, 4.Katılmıyorum, 5.Kesinlikle Katılmıyorum)

	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
Verimli üretim beklentisini karşıladık					
Türkiye'deki hammadde fiyatları ucuz					
Türkiye'de ekonomik istikrar var					
Türkiye'de işçilik Ucuz					
Türkiye'de Hammadde ve yardımcı madde bol					
Girdi maliyetlerinin düşük					
Ülkedeki mevcut sanayi işletmeleri yatırım fırsatı verdi					
Kalifiyeli iş gücün yeterli düzeyde					
Ülkenin yabancı sermaye yatırımlarına yaklaşımı olumlu					
Ülkedeki üniversitelerin sunduğu olanaklardan yararlanabildik					
Ülkedeki sağlık ve eğitim kuruluşları yeteri düzeyde					
Ülkedeki halkın yabancılara karşı yaklaşımı olumlu					
Altyapı olanakları diğer ülkelere göre daha iyi					
Ülkedeki iç ulaşım olanakları yeteri düzeyde					
Vergisel avantajdan yararlandık					
Ülkede Politik istikrar mevcut					
Devlet teşvik uygulamalarından yararlandık					
Yabancı sermaye kanunlarından olumlu etkilendik					
Gümrük birliğinin sağladığı imkanlardan yararlandık					